

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра міжнародного публічного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Міжнародно-правові механізми кредитування держави»

Студента 2 курсу, 10мз групи,
спеціальності «Міжнародне право»,
спеціалізації «Міжнародне право»

Гордієнка Сергія
Миколайовича

Науковий керівник
кандидат юридичних наук, доцент

Буличева Наталія
Анатоліївна

Гарант освітньої програми
доктор юридичних наук, доцент

Дешко Людмила
Миколаївна

Київ 2018

ЗМІСТ

ЗМІСТ.....	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО КРЕДИТУВАННЯ ДЕРЖАВ.....	6
1.1. Загальна характеристика інституту кредитування.....	6
1.2. Доктринальні погляди на інститут міжнародного кредитування.....	28
1.3. Міжнародно-правові джерела сфери кредитування держави.....	39
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ КРЕДИТУВАННЯ ДЕРЖАВ.....	50
2.1. Роль та діяльність міжнародних фінансових організацій універсального рівня в кредитуванні держав.....	50
2.1.1. Діяльність МВФ в Міжнародному кредитуванні держав.....	52
2.1.2. Роль Світового банку в кредитуванні держав.....	66
2.2. Міжнародні регіональні організації з компетенції в сфері кредитування держав.....	83
2.2.1. Правові основи та механізм кредитування в ЄБРР.....	89
2.2.2. Особливості кредитування держав Північної Америки.....	99
2.2.3. Кредитні механізми Африканських держав.....	109
РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ КРЕДИТУВАННЯ УКРАЇНИ...112	112
3.1. Характерні риси, проблеми та перспективи правового регулювання кредитування в Україні.....	112
ВИСНОВКИ.....	126
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	131

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АфБР – Африканський Банк розвитку

МВФ – Міжнародний валютний фонд

МБРР – Міжнародний банк реконструкції та розвитку

СПЗ – Спеціальні права запозичення

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ЕКОСОП – Економічна і Соціальна Рада ООН

ЄВС – Європейська валютна система

КМУ – Кабінет Міністрів України

НБУ – Національний банк України

СОТ - Світова організація торгівлі

ОЕСР - Організація економічного співробітництва та розвитку

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Міжнародне кредитування є досить суперечливою і актуальною темою. Звичайно в тій чи іншій мірі майже кожна країна світу стикалася з необхідністю брати зовнішню позику, але нажаль не для кожної країни світу цей процес виявився позитивним. Що ж до України, котра не є виключенням, то сучасний стан її зовнішнього боргу, на сьогодні виступає одним з найактуальніших питань, що зумовлено безпрецедентним обсягом безконтрольне використання зовнішніх займів зовнішнього боргу України та цілою низкою нищівних наслідків, що несе за собою

Міжнародний кредит бере участь у регулюванні економіки. Розвиток світової економіки зумовив стрімке зростання обсягів міжнародного кредитування. Необхідність підвищення економічного зростання та макроекономічної стабілізації в країнах призводять до більшої зацікавленості в міжнародних кредитах. Кожна держава намагається створити умови для підвищення конкурентоспроможності своїх товарів. У сучасних умовах зростаючу роль у сфері розвитку міжнародних кредитних відносин відіграють міжнародні й регіональні фінансово-кредитні інститути. Вони допомагають збільшити масштаби і форми кредитування зовнішньоекономічної діяльності. Кредитні відносини мають важливе значення у міжнародних економічних відносинах будь-якої держави. Тому дослідження даної проблеми є досить актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема міжнародного кредиту привертала і привертає увагу економістів багатьох століть і сучасності. До таких спеціалістів можна віднести: Абалкін Л. І, Александрова М.М, М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна, Л. Л. Лазебник, О.О. Скаун, О.Г. Соробогач та ін.

Метою даної випускної кваліфікаційної роботи є вивчення основних засад міжнародно-правового механізму кредитування держави для розроблення пропозицій щодо вирішення проблем прав регулювання в Україні. Мета дипломної роботи реалізується через виконання таких завдань:

1. надати загальну характеристику інституту міжнародного кредитування;
2. дослідити діяльність міжнародних фінансових організацій універсального рівня в кредитуванні держав;
3. надати правову характеристику діяльності МВФ та визначити роль Світового банку в кредитуванні держав;
4. охарактеризувати міжнародні регіональні організації в сфері кредитування держав;
5. визначити правові основи та механізм кредитування в ЄБРР;
6. дослідити особливості кредитування держав Північної Америки;
7. розкрити сутність кредитних механізмів Африканських держав;
8. визначити проблеми і запропонувати шляхи вдосконалення правового регулювання кредитування в Україні.

Об'єктом магістерської дипломної роботи є відносини у сфері міжнародно-правових механізмів кредитування держави.

Предметом сукупність правових механізмів міжнародного кредитування найбільших світових кредитно-фінансових інституцій

Методологічну основу магістерської дипломної роботи складають порівняльно-правовий метод, метод систематизації, діалектичний метод тощо. Порівняльно-правовий метод було застосовано при вивченні історії розвитку міжнародного кредитування держав та розкритті основних джерел сфери кредитування. Системно-правовий метод було застосовано для розкриття міжнародних механізмів кредитування держав різними міжнародними установами. Діалектичний метод дозволив дослідити стан правового регулювання кредитування в Україні.

Структура та обсяг випускної кваліфікаційної роботи визначаються метою та завданнями дослідження. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 138 сторінки і список використаних джерел із 99 найменувань.

РОЗДІЛ 1

Історія розвитку міжнародного кредитування держав

1.1. Загальна характеристика інституту кредитування

Надаючи загальну характеристику інституту кредитування, перш за все спробуємо відокремити такі поняття як гроші, борг та кредит. Звісно, що ці категорії наділені певними спільними рисами, проте необхідно розуміти, що гроші і кредит - це різні не тільки поняття, а й різні відносини, а враховуючи те, що вони є економічними категоріями, то співставлення їх сутностей можна формувати не за сумою грошей, а на підставі їх характеристики як економічних (вартісних) відносин. Отже, говорячи про їх відмінності, зазначимо першу з них - відмінність складу учасників, оскільки гроші, як загальний еквівалент стають такими в результаті відносин між продавцем і покупцем, між одержувачем грошей і їх платником. Вартість робить при цьому зустрічний рух: товар переходить від продавця до покупця, гроші - від покупця до продавця. Що стосується кредитної угоди, то в цьому випадку ми здатні спостерігати інших суб'єктів, а саме кредитора і позичальника. Оскільки в угоді змінюється склад учасників, що мають специфічні інтереси, виникають нові, особливі відносини - відносини з приводу зворотного руху вартості. При цьому вартість не здійснює зустрічного руху вона переходить від кредитора до позичальника і після закінчення певного часу знову повертається до свого власника [1, 27-35].

Ще однією характерною рисою кредиту, яку треба зазначити - це відстрочка платежу, вона спостерігається тоді, коли вартість переходить у тимчасове володіння і повертається до кредитора лише через певний термін. Гроші і кредит існують поруч один з одним, проте така єдність в рамках загального руху вартості, яке може включати різні за своєю сутністю і функціональним призначенням процеси. А перехід від одного процесу (купівля-продаж з негайною сплатою еквіваленту) до іншого (продаж із застосуванням кредиту) означає перехід до нової форми відносин, в

результаті якої спостерігається зміна характеру економічної угоди, перехід від однієї економічної категорії до іншої.

Наступна ознака, яка відрізняє кредит від грошей, спостерігається при відстрочці платежу за той чи інший товар. В такому випадку задіяні і кредит, і гроші, як засоби платежу. Але різниця полягає в тому, що гроші проявляють свою суть в акті розстрочки платежу в момент самого платежу, а платіж в кредитній угоді є певним елементом руху вартості на засадах повернення. Отже, стає зрозумілим, що кредит проявляє свою сутність не в платежі після закінчення відстрочки, а в самому факті відстрочки платежу.

Відтак третьою характерною відмінністю кредиту і грошей можна зазначити різницю споживчих вартостей: гроші як загальний еквівалент у своїй споживчій вартості мають здатність перетворення в продукт будь-якого виду матеріалізованої праці, а для кредитної угоди не це виступає значущим моментом. Кредитор і позичальник виявляють зацікавленість в наданні та отриманні вартості на певний час. Кредит задовольняє тимчасові потреби учасників кредитної угоди.

Четвертою ознакою, що розрізняє кредит від грошей є їх відмінність у русі: кредит може надаватися як у грошовій, так і товарній формах, а товар стає грошима лише в тому випадку, якщо він виділився із загального товарного світу і став загальним еквівалентом. Отже, в кредит необов'язково надавати товар, що став загальним еквівалентом, а у тимчасове користування може бути наданий звичайний товар, який має вартість і споживчу вартість.

Ще одне питання доволі полемічного, але й водночас, значущого характеру в аспекті нашої тематики – це визначення сутності кредиту. В чому ж саме полягає проблема визначення? Відтак, сутність кредиту в ряді випадків ототожнюється з його змістом, природою і навіть причиною виникнення. Проте ці поняття абсолютно не є тотожними. Наприклад, зміст виражає як внутрішній стан кредиту, так і його зовнішні зв'язку. Сутність звернена до внутрішніх його властивостей, виступає як головне в змісті цієї категорії. До сутності тісно примикає, але, водночас, є абсолютно цілісною в своєму

розумінні - його природа, що трактується як певні вроджені властивості, приналежність кредиту до якогось певного роду, в даному випадку - до вартості.

Досліджуючи інститут кредитування в аспекті його загальної характеристики, доцільно окреслити його основні методологічні принципи:

по-перше, всі різновиди кредиту повинні відбивати його сутність незалежно від тієї форми, в якій він виступає. Тобто, кредит може функціонувати у внутрішньому і зовнішньому економічних оборотах, в грошовій і товарній формах, але при цьому його суть не змінюється; по-друге, питання про сутність кредиту треба розглядати по відношенню до сукупності кредитних угод. Наприклад, якщо в одній з кредитних угод позичальник не повертає кредит, то це ще не означає, що зворотність стає обов'язковим для кредиту як економічної категорії. Втрата однієї з якостей в тій чи іншій конкретній кредитній угоді не означає, що кредит втрачає свою визначеність; по-третє, аналіз сутності кредиту передбачає розкриття ряду його конкретних характеристик, які показують сутність в цілому, отже, відповідаючи на питання про те, що являє сутність кредиту необхідно також дослідити: структуру кредиту, стадії руху та основу.

Відтак, під *структурою кредиту* прийнято розуміти те, що залишається стійким та незмінним. Як об'єкт дослідження кредит складається з елементів, що знаходяться в тісній взаємодії один з одним. Під елементами прийнято розуміти, перш за все, суб'єкти його відносин. Щодо суб'єктів кредитної угоди, то ними завжди виступають кредитор і позичальник, а їх становлення відбувається насамперед на базі товарного обігу. Проте, товарне звернення не є єдиною підставою виникнення кредитора і позичальника. Відтак, вони з'являються у всіх випадках, коли на одному полюсі відстрочено отримання еквівалента, а на іншому - його сплата. Поняття кредитор розуміється як сторона кредитних відносин, що надає позику, на підставі володіння власних накопичень та ресурсів, або запозичених в інших суб'єктів. Наприклад, банк-кредитор може надати позику не тільки за рахунок своїх власних ресурсів, але

і за рахунок залучених коштів, що зберігаються на його рахунках, а також мобілізованих за допомогою розміщення акцій і облігацій. Відомим є те, що в результаті утворення банків відбувається концентрація кредиторів, а банкіри стають колективними кредиторами, мобілізуючи вільні грошові ресурси підприємств і населення[2, 36-45].

Нижче наведемо відмінності, котрі відрізняють позичальника від кредитора: позичальник не є абсолютним власником коштів, він виступає лише їх тимчасовим власником і користується чужими ресурсами, що йому не належать; позичальник застосовує кошти як в сфері обігу, так і в сфері виробництва, на відміну від кредитора, котрий надає позику лише в сфері обігу, не входячи безпосередньо в виробництво; по-третє, позичальник повертає ресурси, що завершили кругообіг у його господарстві. Для забезпечення такого повернення позичальник так повинен організувати свою діяльність, щоб забезпечити вивільнення коштів, достатніх для розрахунків з кредитором; по-четверте, позичальник не тільки повертає вартість, отриману в тимчасове користування, а й сплачує при цьому більше, ніж отримує від кредитора, є платником позичкового відсотка; по-п'яте, позичальник залежить від кредитора, кредитор диктує правила.

Отже, економічна залежність від кредитора змушує позичальника раціонально використовувати позичені кошти та виконувати свої зобов'язання. Вступаючи в кредитні відносини, кредитор і позичальник демонструють єдність своїх цілей, єдність своїх інтересів. В рамках кредитних відносин кредитор і позичальник можуть мінятися місцями. Проте, позичальником не може бути будь-який бажаючий отримати позику, - необхідно мати певне майнове забезпечення, котре економічно гарантує здатність позичальника повернути кредит на вимогу кредитора.

Розглянута структура кредиту характеризує його цілісність та передбачає обов'язкову єдність його елементів. В економічній літературі ця обставина враховується не в повній мірі. Тому сутність кредиту як економічної категорії часто підміняється сутністю лише банківського кредиту.

Зниження суті кредиту відбувається і в тому випадку, коли в об'єкті передачі бачать елемент, достатній для розкриття сутності економічного явища. У всіх цих випадках сутність кредиту як цілісного процесу підміняється сутністю одного з його елементів.

Стадії руху кредиту. Для розуміння суті кредиту важливе значення має рух позиченої вартості відповідно до розвитку кредитних відносин між двома суб'єктами, тобто на мікрорівні. Економічною основою цього руху, виділення його окремих стадій слугує кругооборот капіталу в процесі розширеного відтворення. Рух капіталу в процесі відтворення на засадах кругообігу, що виражається формулою $G \rightarrow T \dots V \dots T' \rightarrow G'$, забезпечує послідовне проходження позиченою вартістю всіх стадій свого руху і повернення на висхідні позиції — до свого власника-кредитора. Цей рух позиченої вартості можна назвати відтворювальним і виразити формулою:

$ВВ \rightarrow НП \rightarrow ОП \dots ВП \dots ВК \rightarrow ПК \rightarrow ОК,$

де ВВ — формування вільної вартості у кредиторів;

НП — розміщення вільних коштів у позички;

ОП — одержання додаткових коштів позичальником;

ВП — використання позичальником одержаних коштів на свої потреби;

ВК — вивільнення коштів з обороту позичальника;

ПК — повернення позичальником коштів кредитору;

ОК — одержання кредитором коштів, наданих у позичку.

Виходячи з цієї формули, можна виділити такі етапи відтворювального руху кредиту:

- 1-ша стадія — формування вільної вартості як джерела надання позичок (операція ВВ);
- 2-га стадія — розміщення вільної вартості в позичку (операції НП— ОП);
- 3-тя стадія — використання позичальником коштів, одержаних у тимчасове розпорядження (операція ВП);

- 4-та стадія — вивільнення використаних позичальником коштів з його обороту або формування в нього доходів, достатніх для повернення позички (операція ВК);
- 5-та стадія — повернення позичальником вартості кредиторю (операції ПК—ОК) та сплата процента. На цьому етапі завершується рух позиченої вартості і закінчуються відносини між кредитором і позичальником щодо даної позички.

Рух у п'ять стадій здійснює лише кредит, що бере участь у формуванні капіталу позичальника. У цьому випадку позичена вартість може тривалий час затримуватися на 3-тій та 4-тій стадіях руху залежно від тривалості процесів виробництва та реалізації. Якщо ж кредит не бере участі у формуванні капіталу позичальника, а використовується ним лише як гроші, то 3-тя та 4-та стадії випадають і рух його здійснюється значно швидше. Прикладом такого кредиту є міжбанківський кредит на підкріплення ліквідності. У цьому разі банку потрібна позичка лише на момент визначення його ліквідності і тому вона може надаватися лише на дуже короткий строк (декілька годин).

Виділення стадій руху кредиту має дещо умовний характер, оскільки всі ці стадії між собою нерозривно пов'язані. Зупинка руху на будь-якій стадії може призвести до розриву відносин між суб'єктами кредиту, загрожує їх економічним інтересам. Проте таке вичленення стадій руху сприяє не тільки кращому розумінню сутності кредиту, а й усвідомленню механізму реалізації взаємовідносин між його суб'єктами.

У русі кредиту можна виділити ще один аспект, пов'язаний з функціонуванням його на макроекономічному рівні. Мова йде про зміну маси кредитних ресурсів і кредитних вкладень у масштабах всієї економічної системи. Оскільки в сучасних умовах гроші мають кредитний характер, зміна маси кредитних ресурсів і кредитних вкладень безпосередньо впливає на динаміку пропозиції грошей і через неї — на загальну кон'юнктуру ринку і розвиток економіки. Тому вивчення цього аспекту руху кредиту теж має важливе теоретичне і практичне значення [3, 35-42].

Основа кредиту. Пізнання сутності кредиту передбачає також розкриття його основи. У сучасній економічній літературі «основа» трактується неоднаково. Часто під цим словом розуміється та база, на якій зароджуються і розвиваються кредитні відносини. Такою матеріальною підставою кредиту в найбільш загальному вигляді зазвичай вважається товарне виробництво, більш конкретно - кругообіг і оборот капіталів суб'єктів виробництва. Основа кредиту - це найбільш глибока частина суті кредитних відносин, це те, на чому «тримається» сутність і чим вона визначається. Можна також припустити, що вона становить головне по суті, визначає властивість кредиту, що впливає на всі інші властивості. Визначальною ланкою, головним по суті кредиту, деякі автори іноді вважають сплату позичкового відсотка. На перший погляд для цього дійсно є серйозні причини: позичковий відсоток неминуче існує поруч з кредитом, без нього кредитна угода представляється протиприродною. У сучасному господарстві позичковий відсоток як би стає атрибутом кредиту, стає його властивістю.

Разом з тим позичковий відсоток породжується не самим кредитом, а кругообертання вартості, яке властиво капіталу. Це властивість не кредиту, а використання коштів як капіталу. Позичковий відсоток висловлює інше економічні відносини, відмінне від кредиту, служить іншої економічною категорією, яка виникає при певних умовах. Кредит є категорією обміну, в той час як позичковий відсоток виступає розподільної категорією. В історії розвитку кредиту існують численні приклади безвідсоткових позичок. У римському праві, наприклад, кредити поділяються на позики, за якими сплачувався відсоток, і позики, за якими відсоток не стягувався. Безвідсотковими в особливих випадках можуть бути і міжнародні кредити, що надаються в порядку допомоги країнам, котрі розвиваються. Чи означає це, що сучасний кредит може існувати без позичкового відсотка? Мабуть ні. Ознакою сучасної системи кредитування є стягнення відсотка за позиками. Пов'язано це в тому числі і з тим, що банківський кредит надається головним чином на базі залучених коштів, які для банку виступають як платні ресурси.

Банки як комерційні підприємства економічно не можуть купувати ресурси за плату, а продавати свої кредити на безкоштовній основі. Платний характер кредиту породжує його рух як капіталу. Тому і стягнення позичкового відсотка стає невід'ємним правилом сучасної системи кредитування. Виходячи з представлених суджень, неважко помітити, що основа кредиту перетворюється в найбільш принципове питання, від вирішення якого залежить розуміння сутності кредиту. На наш погляд, більш правильно вважати, що основою кредиту є зворотність. Повернення кредиту, незалежно від стадій руху, виступає загальною його властивістю.

Також доцільно зазначити соціально-економічну сторону кредиту, оскільки він є породженням суспільних потреб. У цьому сенсі соціально-економічна основа кредиту закладена в його суспільний характер. Незалежно від типу суспільно-економічних формацій кредит служить їх цілям. Кредит сприяє реалізації лише таких суспільних цілей, при яких: забезпечується повернення запозиченої вартості; інтереси кредитора і позичальника збігаються; не допускається превалювання інтересів однієї зі сторін кредитних відносин. Економічна і соціально-економічна сторони основи кредиту тісно взаємопов'язані між собою. Отже в результаті аналізу основи кредиту його сутність можна визначити як рух вартості на засадах повернення в інтересах реалізації суспільних потреб. Проте така характеристика не виключає інших визначень його сутності. Так, можна припустити, що кредит – це: взаємовідносини між кредитором і позичальником; зворотний рух вартості; рух платіжних засобів на засадах зворотності; рух позиченої вартості; рух позичкового капіталу.

Функції кредиту. Розуміючи функцію в аспекті продовження аналізу сутності, можемо тлумачити функцію кредиту як його взаємодію з зовнішнім середовищем. Як взаємодія функція може бути прихована від дослідників, однак від цього вона не перестає існувати. При аналізі функцій кредиту важливо врахувати, що функція - це категорія, що може змінюватися, оскільки разом зі зміною сутності кредиту змінюється і його взаємодія. Крім

того, функція є доволі об'єктивною категорією, котра органічно пов'язана із сутністю, і водночас характеризує таку взаємодію кредиту із зовнішнім середовищем, яке спрямоване на його збереження як цілісного утворення.

Перша функція кредиту – перерозподільна. Надаючи характерне визначення цієї функції, перш за все необхідно визначити, що саме перерозподіляється за допомогою кредиту. Так через угоду позики кредитор може в одному випадку передати позичальнику у тимчасове користування товарно-матеріальні цінності, а в іншому, що є більш типовим для сучасного кредитного господарства – грошові кошти. В обох цих випадках ми спостерігаємо єдину сутність цієї угоди, проте різні об'єкти передачі. Звернемо увагу на тому, що така різниця стосується саме форми даного об'єкта, але не його змісту, отже незалежно від форми перерозподіляється вартість. Відтак, цілком логічним буде твердження, що перерозподільній функції кредиту є властивим перерозподіл вартості. Такий перерозподіл може бути внутрішньогалузевим та зовнішньогалузевим. Також він може відбуватися на різних рівнях (на рівні підприємств; народногосподарському рівні; на рівні індивідуального кругообігу і т.п.). За допомогою перерозподільної функції кредиту можуть перерозподілятися не тільки валовий продукт і національний дохід, а й всі матеріальні блага і національне багатство суспільства. Ще однією істотною рисою перерозподільної функції кредиту є передача тимчасово вивільненої вартості у тимчасове користування. Найчастіше за все вартість передається без участі будь-яких посередників, минаючи ті або інші проміжні ланки. Проте, це не виключає випадки, коли кредит може надаватися лише при наявності третього суб'єкта - гаранта (юридичної або фізичної особи).

Другою функцією кредиту є *функція заміни готівкових коштів безготівковими розрахунками*. Ця функція пов'язана з тим, що основна частина кредитів видається і банками. Розміщуючи та зберігаючи свої гроші в банку, його клієнти створюють умови для заміни готівкових грошей в обігу безготівковими розрахунками у вигляді записів на банківських рахунках.

З'являється можливість надавати позички в безготівковому порядку та розвивати безготівкові розрахунки. Безготівкові розрахунки є кредитними, тому що рух продукції та відповідний рух грошей, як правило, не збігаються в часі. Якщо рух товарів випереджає рух грошей у часі, то має місце кредитування постачальником отримувача товару. В іншому варіанті - навпаки. Заміна готівкових грошей на безготівкові розрахунки має позитивні наслідки для функціонування національної економіки, тому що сприяє прискоренню обігу грошей, економії витрат грошового обігу, дає змогу впроваджувати ефективніші системи розрахунків, зменшувати потреби в готівкових грошах, підтримувати купівельну стабільність грошової одиниці.

Прискорення концентрації капіталу є третьою функцією кредиту. Необхідною умовою підсилення стабільності розвитку ринкової економіки та пріоритетною метою усякого суб'єкта ринкового господарювання виступає процес концентрації капіталу. У вирішенні проблеми концентрації капіталу реальну допомогу надає кредит. Запозичені кошти можна істотно збільшити обсяги виробництва чи іншої господарської продукції, а тим самим забезпечити отримання додаткового прибутку. Навіть з урахуванням того, що частину прибутку необхідно використати як відсоток для розрахунків з кредитором, залучення кредитних коштів ефективніше, ніж розвиток лише за рахунок власних коштів. Кредит активно використовується в конкурентній боротьбі, сприяючи процесам поглинання та злиття фірм. Якщо фірма має можливість отримати кредити на вигідних для себе умовах, то це дає їй можливість швидко наростити капітал. Інші фірми, що можуть використати кредитні ресурси на менш вигідних умовах, значно послаблюють свої позиції в конкурентній боротьбі.

Прискорення науково-технічного прогресу – четверта функція кредиту. У наш час визначальним чинником економічного розвитку суспільства і окремого суб'єкта господарювання є науково-технічний прогрес. У його прискоренні важлива роль належить кредиту. Наочним чином дію цієї функції кредиту можна відслідкувати на прикладі фінансування діяльності науково-

дослідних організацій. Специфікою їхньої діяльності є більше, ніж в інших сферах, не збігання в часі між первісним вкладенням капіталу та реалізацією готової продукції. Це обумовлює ту обставину, що функціонування наукових центрів (за винятком тих, що перебувають на бюджетному фінансуванні) неможливе без використання кредитних ресурсів.[4, 546]

Закони кредиту. Подання суспільства про кредит не може бути повним без розкриття законів його руху. Знання законів, налагодження механізму їх реалізації дають можливість найбільш успішно застосовувати ті ресурси, які додатково отримують суб'єкти ринку у вигляді тимчасово невикористовуваних вартостей. Економічні закони передбачають виявлення стійкого взаємозв'язку між економічними явищами, в тому числі між кредитом і іншими економічними категоріями. Кредит являє собою лише елемент загальної системи економічних відносин, його функціонування можна зрозуміти не в ізольованості, не в відриві від цих відносин, а у взаємозв'язку і взаємодії з ними. Закони кредиту в загальному вигляді характеризують те, що виражає єдність залежності кредиту і його відносну самостійність. В економічних законах, в тому числі у законах кредиту, є дві фундаментальні ознаки: необхідність і істотність. Необхідність – основа закону. Без її пізнання, без розкриття невідворотності тієї чи іншої залежності кредиту від інших економічних відносин практично немає закону, а є лише опис зв'язків, характерних для економічних категорій. Необхідність, що виражається законом, з іншого боку, повинна поєднуватися з сутністю кредиту - ознака суттєвості. Взаємодіючи з зовнішнім середовищем, кредит залишається самим собою. На нього можуть впливати різні економічні процеси, але його специфічні риси від цього не зникають. Разом з тим кредит впливає на інші економічні відносини за допомогою властивих йому якостей. Важливо не змішувати закон з сутністю кредиту. Закон висловлює лише елемент суті, одну з її сторін. Крім того, закони звернені не до самої суті, а до відношення між сутностями. Крім необхідності і суттєвості, економічні закони мають і інші ознаки, наприклад об'єктивність. Це означає, що: кредит як об'єктивна

реальність робить свій рух в часі і просторі; йому властиві протиріччя, причинна обумовленість, певні тенденції, закономірності, структура; його існування нерозривно пов'язане з іншими економічними утвореннями; він становить лише елемент загальної системи економічних відносин. До ознак закону відноситься також його загальність. Згідно з цією ознакою класифікувати ту чи іншу якість як закон можна тільки тоді, коли одна і та ж подія виникла при подібних обставинах, притаманних усім явищам. На відміну від ряду загальних економічних законів, що регулюють економіку в цілому, закони кредиту діють лише на базі тих відносин, суть яких вони висловлюють. Закони кредиту конкретні та здатні визначати напрямок його руху, зв'язок із суміжними економічними категоріями, залежно від конкретних матеріальних процесів і т.д.

Розглядаючи закони кредиту, слід визнати, що рух позиченої вартості залежить від джерел її утворення. Якщо така залежність існує, то її можна виразити у вигляді певного закону. При кредиті здійснюється взаємодія з реально створеними вартостями, його рух багато в чому залежить від того, чи є в розпорядженні кредитора реальні кошти, які можуть бути передані позичальнику. До законів кредиту можна віднести також закон збереження позиченої вартості: кошти, надані у тимчасове користування, повернувшись до кредитора, не втрачають не тільки своїх споживчих властивостей, але і своєї вартості.

Суттєве значення для кредиту, як і для інших економічних категорій, має час, що становить атрибут руху вартості. Він багато в чому пов'язаний з тими потребами, які виникають у суб'єктів ринку. Час функціонування кредиту виявляється залежним і від ряду інших факторів, в тому числі часу вивільнення ресурсів. Все це дозволяє уточнити часові межі функціонування кредиту та зробити висновок про те, що рух позиченої вартості в кожній господарській операції обмежений. Часові межі позиченої вартості, можливості її надання тільки на певний термін, все це обумовлює тимчасовий характер існування кредитора і позичальника. В результаті тимчасовий

характер функціонування кредиту стає атрибутом відносин не окремих його частин, а законом, що відтворює залежність кредиту від тривалості вивільнення позиченої вартості і її використання в кругообігу коштів. Закон кредиту, що відображає подібну його залежність, передбачає, зокрема, задоволення тільки тимчасових потреб суб'єктів відтворення у використанні запозиченої вартості. Розглянуті закони руху кредиту мають для практики велике значення. Відхід від їх вимог, порушення їх сутності може негативно вплинути на грошовий оборот, знизити роль кредиту в народному господарстві. Порушення зворотності кредиту дестабілізує грошовий обіг, призводить до банкрутства банків, загострює соціальні протиріччя, викликаючи невдоволення вкладників тих банків, які оголосили про свою неспроможність. Відсутність дисбалансу між ресурсами, залучає в процес кредитування, збільшує грошову масу, призводить до зниження купівельної спроможності грошової одиниці. Порушення збереження позиченої вартості призводить до девальвації ресурсів кредитора, зниження розміру реальних вартостей, що надаються в порядку допомоги народному господарству. Знання та облік законів кредиту виступають найбільш важливим завданням держав і банків в регулюванні економіки країн.

Наступним питанням в процесі дослідження кредиту в аспекті загальної його характеристики, яке необхідно окреслити, є питання визначення форм кредиту. *Форми кредиту* тісно пов'язані з його структурою і певною мірою з сутністю кредитних відносин. Як вже було зазначено структура кредиту включає кредитора, позичальника та надану вартість, тому форми кредиту можна розглядати в залежності від характеру: позиченої вартості; кредитора і позичальника; цільових потреб позичальника.

Залежно від позиченої вартості доцільно розрізнити товарну, грошову і змішану (товарно-грошову) форми кредиту. *Товарна форма кредиту* історично передує його грошовій формі. Можна припустити, що кредит існував до грошової форми вартості, коли при еквівалентному обміні використовувалися окремі товари (хутра, худоба та ін.). Першими

кредиторами були суб'єкти, які були наділені надлишками предметів споживання. В історії відомі випадки кредитування землевласниками селян у формі зерна, інших сільськогосподарських продуктів до збору нового врожаю. У сучасній практиці товарна форма кредиту не є основоположною. Переважною формою виступає грошова форма кредиту, проте застосовується і його товарна форма. Остання форма кредиту використовується як при продажу товарів у розстрочку платежу, так і при оренді майна (у тому числі лізинг обладнання), прокати речей. Практика свідчить про те, що кредитор, який надав товар у розстрочку платежу, відчуває потребу в кредиті, причому головним чином в грошовій формі. Можна відзначити, що там, де функціонує товарна форма кредиту, його рух часто супроводжується і грошовою формою кредиту.

Грошова форма кредитує найбільш типовою, що переважає в сучасному господарстві, оскільки гроші є загальним еквівалентом при обміні товарних вартостей, універсальним засобом обігу і платежу. Дана форма кредиту активно використовується як державами, так і окремими громадянами, як усередині країни, так і в зовнішньому економічному обороті. Поряд з товарною та грошовою формами кредиту застосовується і його змішана форма.

Змішана форма виникає, наприклад, в тому випадку, коли кредит функціонує одночасно в товарній і грошовій формах. Можна припустити, що для придбання дорогого устаткування буде потрібно не тільки лізингова форма кредиту, але і грошова його форма для встановлення та налагодження придбаної техніки. Як уже зазначалося, кредит зводиться не тільки до стадії надання коштів у тимчасове користування, але має і інші стадії, в тому числі повернення позиченої вартості. Якщо кредит надано в грошовій формі і його повернення було проведено також грошима, то така угода являє собою грошову форму кредиту. Товарну форму кредиту можна визнати тільки в тих кредитних угодах, в яких надання і повернення позичених коштів відбуваються у формі товарних вартостей. Якщо кредит був наданий у формі

товару, а повернутий грошима або навпаки (надано грошима, а повернутий у вигляді товару), то тут більш правильно вважати, що є змішана форма кредиту. Змішана (товарно-грошова) форма кредиту часто використовується в економіці країн, що розвиваються, які розраховуються за грошові позички періодичними поставками своїх товарів (переважно у вигляді сировинних ресурсів і сільськогосподарських продуктів). У внутрішній економіці продаж товарів в розстрочку платежів супроводжується поступовим поверненням кредиту в грошовій формі.

В залежності від того, хто в кредитній угоді є кредитором, виділяються наступні форми кредиту: *банківська, господарська* (комерційна), *державна, міжнародна, громадянська* (приватна, особиста). Разом з тим в кредитній угоді бере участь не тільки кредитор, а й позичальник; в кредитній угоді вони рівноправні суб'єкти. Пропозиція позики виходить від кредитора, попит - від позичальника. Якщо банк, наприклад, надає кредит населенню, а фізична особа вкладає свої заощадження на депозит банку, то в цих випадках є один і той же склад учасників (банк і населення). Разом з тим кожна зі сторін займає тут різний стан: в першому випадку банк служить кредитором; у другому - позичальником; в свою чергу в першому випадку фізична особа виступає в якості позичальника, у другому - кредитором. Кредитор і позичальник міняються місцями: кредитор стає позичальником, позичальник - кредитором. Це змінює і форму кредиту.

Банківська форма кредиту - найбільш поширена форма. Це означає, що саме банки найчастіше надають свої позички суб'єктам, які потребують тимчасової фінансової допомоги. За обсягом позика при банківській формі кредиту значно більше позик, що видаються при кожній з інших його форм. Таке положення речей не є випадковим, оскільки банк - це особливий суб'єкт, основним завданням якого найчастіше стає кредитна справа, відтак він здійснює багаторазове кругообертання грошових коштів на поворотній основі. Перша особливість банківської форми кредиту полягає в тому, що банк оперує не стільки своїм капіталом, скільки залученими ресурсами. Зайнявши гроші у

одних суб'єктів, він перерозподіляє їх, надаючи позику у тимчасове користування іншим юридичним і фізичним особам. Друга особливість полягає в тому, що банк позичає незайнятий капітал, тимчасово вільні грошові кошти, вкладені в банк господарюючими суб'єктами на рахунки або у внески. Третя особливість даної форми кредиту характеризується наступним: банк позичає не просто грошові кошти, а гроші як капітал. Це означає, що позичальник повинен так використовувати отримані в банку кошти, щоб не тільки повернути їх кредитору, а й отримати прибуток, достатній принаймні для того, щоб сплатити позиковий відсоток. Платність банківської форми кредиту стає її невід'ємним атрибутом.

При *господарській (комерційній) формі* кредиту кредиторами виступають господарські організації (підприємства, фірми, компанії). Таку форму в силу історичної традиції досить часто називають комерційним кредитом, іноді вексельним кредитом, оскільки в його основі лежать відстрочка підприємством-продавцем оплати товару та надання підприємством-покупцем векселя, як його боргового зобов'язання оплатити вартість покупки після закінчення певного терміну. Ймовірно, термін «комерційний» кредит виник як реакція на боргові відносини, що виникають між постачальником і покупцем при відвантаженні товару і наданні договірної відстрочки платежу. Поняття «комерційний» означає торговий, тобто такий, що утворився на базі особливих умов продажу товарів. Еволюція взаємовідносин між підприємствами породжує не тільки відстрочку платежу за товар, але і інші форми. У сучасному господарстві підприємства надають один одному не тільки товарний, часто не стільки товарний, скільки грошовий кредит. Банки перестали бути монополістами в здійсненні кредитних операцій; кредити можуть надавати практично всі підприємства і організації, що мають вільні грошові кошти. Типовою стала ситуація, коли великі промислові і торговельні підприємства та організації видають грошові кредити своїм партнерам. Термін «комерційний» кредит в його класичному розумінні поступається його тлумаченню як господарського кредиту, наданого

підприємствами-кредиторами в товарній і грошовій формах. Господарська (комерційна) форма кредиту має ряд особливостей. Перш за все його джерелом є як зайняті, так і незайняті капітали. При товарній формі господарського кредиту відстрочення оплати служить продовженням процесу реалізації продукції, звужується не тимчасова вивільнена вартість, а звичайний товар з відстрочкою платежу. При грошовій формі господарського кредиту його джерелом виступають грошові кошти, тимчасово вивільнені з господарського обороту. Важливим при цьому є те, що при товарному господарському кредиті власність на об'єкт передачі переходить від продавця-кредитора до покупця, при грошовому господарському кредиті власність на надану вартість не переходить від кредитора до позичальника, останній отримує її тільки у тимчасове володіння. По-різному здійснюється оплата за користування кредитом: при товарному господарському кредиті плата за відстрочку платежу входить у вартість товару, при грошовому господарському кредиті плата за користування позичкою стягується у відкритій формі - крім розміру кредиту, що повертається кредитору, позичальник додатково сплачує позичковий відсоток. Господарський кредит незалежно від своєї товарної або грошової форми надається головним чином на короткі терміни, в той час, як, наприклад, банківський кредит найчастіше носить довгостроковий характер.

Державна форма кредиту виникає в тому випадку, якщо держава в якості кредитора надає кредит різним суб'єктам. Державний кредит слід відрізнити від державної позики, де держава, розміщуючи свої зобов'язання, облігації та ін. виступає в якості позичальника. Державна позика найчастіше розміщується під певні державні програми (на цілі відновлення народного господарства в післявоєнний період, розвитку народного господарства, в тому числі його окремих галузей та ін.). Позики розміщуються, як правило, на тривалі терміни (на п'ять, десять і навіть двадцять років). На відміну від державних позик, доволі поширених в сучасному господарстві, державна форма кредиту в порівнянні з іншими формами має обмежене застосування та

найчастіше надається через банки, а також в сфері міжнародних економічних відносин, в такому випадку вона по суті стає міжнародною формою кредиту.

При *міжнародній формі кредиту* склад учасників кредитної угоди не змінюється, в кредитні відносини вступають ті ж суб'єкти - банки, підприємства, держава і населення, однак відмінною ознакою такої форми є приналежність одного з учасників до іншої країни.

Громадянська форма кредиту заснована на участі в кредитній угоді в якості кредитора окремих громадян, приватних осіб. Таку угоду іноді називають приватною (особистою) формою кредиту. Громадянська (приватна, особиста) форма кредиту може носити як грошовий, так і товарний характер, застосовується у взаєминах з усяким з інших учасників кредитних відносин. У взаємовідносинах приватних осіб один з одним така форма кредиту часто носить дружній характер: позичковий відсоток встановлюється в меншій сумі, ніж в банках, в деяких випадках не стягується; кредитний договір не укладається, частіше використовується боргова розписка, однак і вона часто не застосовується. Елемент довіри тут набуває підвищеного значення. Термін такого кредиту не є жорстким, частіше носить умовний характер.

Як було зазначено вище, форми кредиту можна також розрізнити залежно від цільових потреб позичальника. У зв'язку з цим виділяються дві форми: *продуктивна* і *споживча* форми кредиту.

Продуктивна форма кредиту пов'язана з особливістю використання отриманих від кредитора засобів. Цій формі кредиту властиве використання позики на цілі виробництва та обігу, на продуктивні цілі. Так само, як у випадку з товарною формою кредиту, можна припустити, що його споживча форма історично виникла на початку розвитку кредитних відносин, коли в одних суб'єктів спостерігався надлишок предметів споживання, а в інших була потреба в тимчасовому їх використанні. Згодом така форма поширилась і знайшла своє застосування у сучасному господарстві, дозволяючи суб'єктам прискорити задоволення потреб населення, перш за все, в товарах тривалого користування.

Споживча форма кредиту на відміну від його продуктивної форми використовується населенням на цілі споживання, він не спрямований на створення нової вартості, має на меті задовольнити споживчі потреби позичальника. Споживчий кредит можуть отримувати не тільки окремі громадяни для задоволення своїх особистих потреб, а й підприємства, які не створюють, а «проїдають» створену вартість. Сучасний кредит має переважно продуктивний характер [5, 247-255].

Як було зазначено раніше, вирішальну питому вагу серед різноманітних форм кредиту має саме банківський кредит: коли позичальник не тільки повинен повернути позику, а й сплатити за її використання позиковий відсоток. У сучасному господарстві кредит звужується не просто в формі грошей, а в формі грошей як капіталу. Рух грошей як капіталу, як зростаючої вартості обумовлює продуктивне використання позики, вимагає від позичальника такого розміщення позикових коштів, яке передбачає їх раціональне, продуктивне використання, створення нової вартості, прибутку. Проте це не виключає випадки покриття кредитом збитків від діяльності підприємств. Тут форма кредиту вступає в протиріччя з його змістом, в кінцевому рахунку порушуються закони кредиту, порушується хід кредитного процесу, кредит з фактору економічного зростання перетворюється в інструмент загострення диспропорцій у розвитку економіки. Чистих форм кредиту, ізольованих один від одного, не існує. Банківський кредит, наприклад, хоча і надається в грошовій формі, однак на практиці його погашення здійснюється у формі товарів. Часто подібна ситуація викликається винятковими обставинами.

Відомі випадки, коли в період економічної кризи та сильної інфляції банки виробляли стягнення кредиту за допомогою отримання від позичальника відповідних сум товарів, а підприємства-позичальники розплачувалися з банками за отримані раніше кредити цукром, який працівники банку продавали за подібною ціною клієнтам і знайомим. Це відноситься і до інших форм кредиту. Банківський кредит, будучи за своїм

характером продуктивним кредитом, на практиці набуває споживчі риси. У свою чергу цивільний кредит - це далеко не завжди споживчий кредит. Громадяни можуть набувати позику на будівництво або ремонт будинку, придбання господарського інвентарю, який використовується при сільськогосподарських роботах. Кредит громадянам на їх споживчі цілі в певній мірі може бути спрямований на підтримку їх життєдіяльності, відновлення фізичних сил і здоров'я, тому також набуває своєрідні продуктивні риси.

В окремих випадках використовуються і інші форми кредиту, зокрема: *пряма і непрямая; явна і прихована; стара і нова; основна (переважна) і додаткова; розвинена і нерозвинена* і ін.

Пряма форма кредиту відображає безпосередню видачу позички її користувачеві, без опосередковуваних ланок. *Непряма форма кредиту* виникає, коли позика береться для кредитування інших суб'єктів. Наприклад, якщо торгова організація отримує позику в банку не тільки для придбання та продажу товарів, а й для кредитування громадян під товари з розстрочкою платежу. Непрямими споживачами банківського кредиту є громадяни, які оформили позику від торгової організації на покупку товарів в кредит. Непряме кредитування може спостерігатися при кредитуванні заготівельних організацій.

Під *явною формою кредиту* розуміється кредит під заздалегідь обумовлені цілі. *Прихована форма кредиту* виникає, якщо позика використана на цілі, не передбачені взаємними зобов'язаннями сторін.

Стара форма кредиту - форма, що з'явилася на початку розвитку кредитних відносин. Наприклад, товарна позика під заставу майна представляла собою найстарішу форму, яка використовується на ранніх етапах суспільного розвитку. Для рабовласницького суспільства була характерна лихварська форма кредиту, яка згодом вичерпала себе, однак за певних умов лихварська плата за позикові кошти може виникати і в сучасному житті. Стара форма може модернізуватися та здобувати сучасні риси. До нових форм

кредиту можна віднести *лізинговий кредит*. Об'єктом забезпечення стають не тільки традиційне нерухоме майно, а й сучасні види техніки, нові товари, що є ознакою сучасного життя (автомобілі, яхти, дорога відеоапаратура, комп'ютери). Сучасний кредит служить новою формою кредиту в порівнянні з його лихварської формою. Основна форма сучасного кредиту - грошовий кредит, у той час як товарний кредит виступає в якості додаткової форми, яка не є другорядною. Кожна з форм з урахуванням різноманітних критеріїв її класифікації доповнює одна одну, утворюючи певну систему.

Розвинена і нерозвинена форми кредиту характеризують ступінь його розвитку. У цьому сенсі ломбардний кредит називають допотопним кредитом, що не відповідає сучасному рівню відносин. Незважаючи на це, даний кредит застосовується в сучасному суспільстві, проте він не розвинений досить широко, наприклад, у порівнянні з банківським кредитом.

Види кредиту. Вид кредиту - це більш детальна його характеристика по організаційно-економічними ознаками, що використовується для класифікації кредитів. Єдиних світових стандартів при їх класифікації не існує. У кожній країні є свої особливості.

Кредит, як зазначалося раніше, являє собою категорію обміну. При продажу свого продукту, при покупці сировини, устаткування та інших товарів, необхідних для продовження діяльності, товаровиробники відчувають значну потребу в додаткових платіжних засобах. Будучи важливим інструментом платежу, кредит застосовується для задоволення різноманітних потреб позичальника. Ці потреби зароджуються не тільки в обміні, де розрив в платіжному обороті найбільш проявляється, але і в інших стадіях відтворення. Господарські організації, що виробляють продукт, витрачають отримані позички для придбання засобів виробництва, задоволення потреб за розрахунками по заробітній платі з працівниками, з бюджетними організаціями. Населення отримує кредит для задоволення своїх споживчих потреб. Виступаючи категорією обміну, кредит використовується для задоволення потреб виробництва, розподілу і споживання валового продукту.

Кредит розподіляється на види і залежно від їх галузевої спрямованості. Коли кредит обслуговує потреби промислових підприємств, то це *промисловий* кредит. Буває також *сільськогосподарський*, *торговий* кредит. Галузева спрямованість кредиту часто знаходить своє втілення в державній статистиці ряду країн (окремо виділяються кредити промисловості, торгівлі, сільському господарству і т. д.). По галузях ділять кредити і окремі комерційні банки. Класифікація кредиту обумовлена також об'єктами кредитування. Об'єкт кредитування може мати матеріально-речову форму і не мати її. Позичальник бере позичку необов'язково для нагромадження необхідних йому товарно-матеріальних цінностей. Класифікація кредиту за видами залежить і від його забезпеченості. Зазвичай забезпеченість розрізняють за характером, ступеня (повноти) та формами. За характером забезпечення виділяють позички, що мають пряме і непряме забезпечення. Пряме забезпечення містять, наприклад, позики, видані під конкретний матеріальний об'єкт, на покупку конкретних видів товарно-матеріальних цінностей. Непряме забезпечення можуть мати, наприклад, позики, видані на покриття розриву в платіжному обороті. За ступенем забезпеченості можна виділити кредити з повним (достатнім), неповним (недостатнім) забезпеченням і без забезпечення. Повне забезпечення є в тому випадку, якщо розмір забезпечення дорівнює або вище розміру кредиту, що надається. Неповне забезпечення виникає тоді, коли його вартість менше розміру кредиту. Кредит може і не мати забезпечення. Такий кредит називають бланковим. Найчастіше він надається при наявності достатньої довіри банку до позичальника, упевненості банку в поверненні коштів, наданих позичальнику у тимчасове користування. При класифікації кредиту в залежності від терміновості кредитування виділяють короткострокові, середньострокові і довгострокові позики. Короткострокові позички обслуговують поточні потреби позичальника, пов'язані з рухом оборотного капіталу. Короткостроковими позиками вважаються такі позики, термін повернення яких за міжнародними стандартами не виходить за межі одного року. Однак на практиці їх термін може бути неоднаковий. Це

визначається економічними умовами, ступенем інфляції. Середньострокові і довгострокові кредити обслуговують довготривалі потреби, обумовлені необхідністю модернізації виробництва, здійснення капітальних витрат по розширенню виробництва. Усталеного стандартного терміну як критерію віднесення кредиту до розряду середньострокових або довгострокових позик поки немає. У США, наприклад, середньостроковими позичками є такі позики, термін погашення яких не виходить за межі восьми років, в Німеччині - до шести років. Немає однаковості і в розмірі терміну по довгострокових позиках. Кредит можна класифікувати за видами і залежно від платності за його використання. Тут виділяють платний і безкоштовний, дорогий і дешевий кредити. За основу такого розподілу береться розмір процентної ставки, встановлений за користування позиною. Наш перелік щодо видів кредиту не є вичерпним, оскільки, у світовій банківській практиці використовуються ще багато інших його класифікації [6, 223-255].

Викладене дозволяє нам зробити висновки про те,

1.2. Доктринальні погляди на інститут міжнародного кредитування.

Доктрина, доктринальні положення створюються, як правило у результаті проведення фундаментальних наукових досліджень. Ці дослідження пов'язані з «формуванням й вдосконаленням понятійного апарату, глибоким та всебічним аналізом сутності явищ та процесів, з'ясуванням закономірностей розвитку юридичної практики.» Остання як різновид соціально-історичної практики є «одним з важливих критеріїв істинності, цінності й ефективності наукових досліджень». Лише та частина наукових положень набуває ознак доктринальності, яка отримує загальне визнання юридичної спільноти, що є підставою для легітимації доктрини в суспільній свідомості, можливого офіційного визнання державою (наприклад шляхом включення того чи іншого доктринального положення в текст закону), сприйняття її юридичною практикою. У зв'язку із цим доцільно навести слова М.М Коркунова, який вважав, що «коли серед юристів з приводу того чи

іншого питання сформувався усталений погляд, то він безперечно впливає на юридичну практику, яка враховує його в силу наукового авторитету юриспруденції, доки не буде спростований відповідний погляд *communis opinio doctorum*». М. Є. Мочульська у зв'язку з цим слушно зауважує, що «доктриною стають лише ті наукові твердження, які мають особливу наукову цінність та є загальновизнаними у наукових колах». Враховуючи таке положення речей, спробуємо надати та проаналізувати доктринальні погляди на інститут міжнародного права, тобто окреслити такі значущі праці, які мають особливу наукову цінність як в контексті історичної ретроспективи так і в умовах сучасності.

Спробуємо проаналізувати найосновніші з них. Перш за все, зазначимо про напрямлення, котре було представлено в економічній літературі класичною школою, Смітом, Рікардо, Дж. Мілем а також Марксом. Треба зауважити, що судження та міркування щодо кредиту у авторів цього напрямлення носять дещо полемічний характер. Вони не зосереджують належну увагу на тому питанні, що саме являю собою кредит взагалі та банківський кредит, зокрема, але дуже наглядно в їх трактатах проглядається категорична полеміка стосовно кредитних питань. Вона не направлена проти якихось конкретних авторів, але в той же час, вона містить ідеї Джона Ло та ідеї того напрямлення, яке до нього примикає. Такий полемічний характер суджень та міркувань стосовно питання кредиту, надає нам змогу зрозуміти, що загальні думки стосовно кредиту взагалі та міжнародного кредиту, зокрема, - були сформульовані багато років тому, проте вони постійно піддавалися певним трансформаціям у відповідності до тих чи інших обставин.

Відтак, характеризуючи погляди, котрі існували в економічній літературі в області кредитів у класиків та інших авторів цього напрямлення, можемо зазначити, що провідною їх думкою було те, що сутність кредиту полягає у переносі капіталу від кредитора до позичальника. Тобто, переносити можна лише тільки існуючий капітал, - звідси робиться той висновок, що

кредит не може по суті створювати капітал. Вперше таке положення, що визначало цю думку, надав Тюрго. Відтак, в одній зі своїх праць, а саме у листі до аббату Де-Сісе, датованим 1749, він визначає кредит наступними словами: «Усякий кредит є позика». В іншій своїй праці («Reflexions») – Тюрго таким чином говорить щодо кредиту: «Позика не збільшує загальної суми коштів, котрі є необхідними підприємству. Результатом її є тільки те, що ця сума та частина прибутку, котру відображає відсоток, приналежить кредитору» [7, 329].

Дещо безперечно в такому ж напрямку висловлюється Рікардо. Так, стосовно кредиту він зазначав: «Я не думаю, що кредит взагалі мав якийсь діяння у сфері виробництва продуктів; оскільки продукти виробляються лише за допомогою праці, машин та сирих матеріалів, і якщо ці останні де небудь використовуються, то вони повинні бути узяті із іншого місця. Кредит є засобом, котрий переноситься від однієї особи до іншої для використання капіталу фактично вже існуючого, він не створює капіталу, він лише визначає, ким цей капітал буде використано, перенесення капіталу від одного застосування до іншого може часто бути дуже корисним, проте може бути і дуже шкідливим.» [8, 449]. Рікардо не тільки наполягав на тому, що кредит не створює капіталів, але й підкреслював, що про користь кредиту можна говорити лише умовно. Таке, по суті, полемічне визначення кредиту, яке було направлено проти його попередників, поступово отримувало нові характерні й особливі риси.

Дж. Ст.Міллі стосовно кредиту зазначав, що кредит не творить капіталу, тобто якщо особа, яка зайняла для виробничого використання яку-небудь цінність, отримує таким чином, використання капіталом, то з іншого боку, особа, яка дає капітал в позику, лишає себе права його використання [9, 83].

Таке ж саме розуміння кредиту ми зустрічаємо у роздумах Маркса. Однією з найвідоміших його цитат стосовно цього питання: «Власник грошей, котрий бажає використовувати свої гроші, як капітал, що приносить відсотки відчужує їх третій особі, кидає їх в оборот, робить їх товаром, як капітал; як

капітал не тільки для нього самого, але й для інших; ці гроші – капітал не тільки для того, хто їх відчужує, але й для третьої особи вони надаються як капітал. .. як цінність, котра зберігається у своєму русі, й виконавши свою функцію, повертається до особи, що випустила її вперше, в нашому випадку до власника грошей [10, 327]. Іншими словами, і для Маркса кредит є переносом капіталу від кредитора до позичальника. В тому ж сенсі Маркс висловлює думку щодо банківського кредиту. Відповідно до його праці «Капітал», банківська справа, на думку Маркса, полягає в тому, що грошовий капітал позики концентрується у великих масах у руках банкірів, так що натомість окремих осіб, котрі звужують капітали. Банки протистояють індустріальним та торговим капіталістам у якості представників всіх позикодавців. Банкіри стають загальними управителями грошового капіталу. З іншої сторони, вони по відношенню до всіх кредиторів концентрують позичальників, оскільки вони займають для усього торгового світу. Банк являє собою, з одного боку, централізацію грошових капіталів кредиторів, а з іншого боку – централізацію позичальників. Прибуток банку, загалом, полягає в тому, що він отримує кредит з більш низького відсотку, ніж той, з якого він надає позику [10, 388].

Таким чином ми здатні спостерігати в цьому ту ж саму концепцію кредиту, що зустрічається у Рікардо, - загальну характеристику кредиту, як переносу капіталу до чужого підприємства. Проте, для Маркса не тільки кредит в цілому, є переносом капіталу від кредитора до позичальника, але банківський кредит являє собою те ж саме явище. Банк лише знаходиться в центрі, концентрує капітали, які поступають з боку кредиторів, та роздає їх позичальникам. Крім того, доцільно зазначити, що відповідно до позиції міркувань Маркса, банк спершу концентрує капітал, котрий до нього надходить, а потім роздає його у кредит та створює таким чином свої активи.

Такий же погляд на кредити ми спостерігаємо у таких авторів, як Жильбарте та Адольф Вагнер, котрі зіграли значну роль у теорії банківської справи. Відповідно до їх міркувань, банківська справа є той вид торгівлі,

котрий ведеться заради отримання прибутку. Справа банкіра відрізняється від всякої іншої комерційної справи оскільки ведеться за гроші інших людей. [11, 142]. А Вагнер стосовно банків зазначав, що кредитні банки являють собою установи, котрі служать посередниками по кредиту. Вони, як безпосередні позичальники отримують кредит від одних осіб для того, щоб як прямі позикодавці передати його надалі іншим особам [12, 388].

Ще один автор середини ХІХ ст. думку якого необхідно зазначити – Курсель Сенеле. Так, він зазначав, що кредитна угода, це така угода, за допомогою якої власник капіталу передає його у власність іншій особі. Кредит не збільшує жодних існуючих багатств, як про це іноді пишуть. Кредит лише служить як переміщення капіталу від одних до інших [13, 11].

Такими були погляди першого направлення в теорії кредиту. Проте доцільно зазначити й про другу теорію поглядів, котра виникла приблизно в цей же період, а може й дещо раніше, але воно протягом усього періоду часу перетинається з першим. Отже, це друге направлення стверджує, що роль кредиту не вичерпується лише одним переносом існуючих капіталів. Одним з перших цей погляд запровадив Джон Ло. Іншим автором, котрий у більш визначених виразах надавав особливе значення кредиту та признавав за ним не тільки здатність переміщати вже існуючий капітал, але й якусь іншу здатність, а саме – здатність створювати капітал, - був Цешковський. Кредит, на його думку, - є перетворення зайнятих капіталів, що стоять у циркулюючі та вільні. Якби основні капітали могли би в той же час бути капіталами текучими та подвоюватися таким чином, щоб виконувати обидві ці функції, то цей засіб став би величезною рушійною силою для накоплення багатства та являло би собою велику силу для розвитку усякої індустрії. Але цей засіб – кредит знаходиться у його нормальній та загальній концепції.

При розкритті сутності кредиту важливою характеристикою є довіра. Існує точка зору на те, що відносини кредиту - це перш за все довіра. Таке судження досить поширене. Проте, доволі популярною є історія видатного про банкіра Ротшильда, коли до нього прийшов незнайомий молодий чоловік і

попросив у нього в борг 1 млн. Дол. Банкір так перейнявся симпатією і довірою до юнака, блондина з блакитними очима, що надав йому ці гроші в кредит. «У кредиті головне для мене, - зазначає Ротшильд, - це довіра». Чимало прихильників іншої точки зору. Так, великий німецький економіст, професор В. Лексис (1837-1914), відомий по численним роботам в області теорії грошей і кредиту, страхування і статистики, категорично стверджував, що «довіра позикодавця для істоти кредиту вирішального значення не має, ... щоденний досвід показує, що позикодавці (кредитори) живлять по відношенню до платоспроможності боржників більше недовіри, ніж довіри; вони тому вимагають гарантій для забезпечення якомога повнішого захисту своїх інтересів від втрат, пов'язаних з кредитними відносинами» [14, 344].

Дві протилежні думки двох відомих людей: практика і теоретика, і кожен з них має рацію. Для банкіра-практика було б протиприродним давати в борг людині, якій він не довіряє. Тільки в тому випадку, коли кредитор переконаний в поверненні позики позичальником, може відбутися кредитна угода. Довіра, що дає впевненість, переконаність в дотриманні умов кредитних угод, стає їх вирішальним компонентом. До того ж слово «кредит» утворено від лат. *credere*, що означає «вірити». Парадокс тут в тому, що і В. Лексис також виявляється правим. Нагадаємо, що він пише не про окремо взятую кредитну угоду, а про їх сукупності, про сутність кредиту як економічного відносини. В. Лексис не стверджує, що довіра взагалі не характеризує суті кредиту, він лише зауважує, що воно не має для нього вирішального значення. Отже, довіра виступає невід'ємною властивістю кредиту, однак, вона не притаманна тільки для кредитних відносин, вона в цьому сенсі не є специфічною властивістю, вона є характерною і для інших економічних відносин. Відтак, характеризуючи кредит, довіра не виражає його специфіки і, отже, не може претендувати на властивість, що розкриває в повній мірі сутність кредиту як економічного відносини.

Часом пізніше почали з'являтися доктринальні погляди саме на інститут міжнародного кредитування. Доволі значущими поглядами у сфері

міжнародного права, які необхідно окреслити є погляди С. Клеоновича, котрий писав: міжнародна кредитна система розвивалася доволі поступово, будучи одним з найбільш характерних елементів капіталістичного господарства, вона росла та розвивалася разом з ним. По мірі витіснення залишків натурального господарства та всіх форм господарювання, що спостерігалися у до капіталістичній епосі, вона все ширше охоплювала економічний організм капіталістичного світу, в той же час в інтенсивній мірі сприяла подоланню всіх залишків попередніх економічних формацій. Велику увагу С.Клеонович в цьому питанні приділяє США, зазначаючи, що вони зуміли надати яскравий приклад тієї ролі, яку грав міжнародний кредитний апарат для швидкого темпу розвитку цієї країни на шляху її трансформації з аграрних напівколоній у державу з високорозвиненим господарським організмом. Пояснюючи це тим, що у післявоєнні роки, колоніям, що швидко розвивалися значну роль в їх економічному розвитку надала система міжнародного кредитування. [14, 322].

В свою чергу М. Нахімсон, продовжуючи його думку писав: Так зародилась епоха валютних реформ, що охопила період 1923-1926р. Ця епоха привела до впорядкування грошових систем Європи та ряду неєвропейських країн загально та в цілому на базі золота. Історія валютних реформ відходить в сторону. Необхідно лише відмітити що вона проходила під знаком активнішої ролі англо-американського капіталу, завдяки підтримки якого можливим було проведення реформи. На його думку, вже сам процес відновлення валюти допомагав відновленню системи міжнародного кредиту. Проведення реформ скрізь базувалося на зовнішній допомозі, на отриманні більш менш значних інтервенційних позик та кредитів. Що призвело до оживлення у сфері міжнародного кредиту, відбувся певний рух в області фінансування світового господарства. Таким чином, після багатьох років розпаду, міжнародний кредит почав поступово відновлюватися. Його відновленню допомагало подолання головних перешкод соціально-політичного та економічного характеру, що були на його шляху до вирішення основних проблем

капіталістичного суспільства в цілому. Доволі значущими подіями у системі міжнародного кредитування М.Нахімсон визнавав також географічні зміни, внаслідок яких зазвичай змінювався центру важкості, що в свою чергу призводило до зміни у самому кредитному апараті. [15, 27].

Розкриваючи більш сучасні погляди щодо міжнародного кредитування, доцільно звернутися до таких авторів, як І. Жук, Є. Кіреєва. Так, у своїх працях вони зазначали, що міжнародний кредит являє собою рух позичкового капіталу в сфері міжнародних економічних відносин, котрий пов'язаний з наданням товарних і валютних ресурсів. На їх думку міжнародний кредит виник в XIV - XV ст. в міжнародній торгівлі після освоєння морських шляхів з Європи на Близький і Середній Схід, а пізніше - в Америку та Індію. А його подальший розвиток пов'язаний з виходом виробництва за національні межі, зі спеціалізацією і кооперацією. Створення світового ринку капіталу фактично підвищує відсоток, одержуваний кредиторами в країнах з надмірною капіталом, і знижує відсоток, що виплачується боржниками в країнах, що зазнають дефіцит капіталу. Таким чином, міжнародний кредит може підвищити економічний добробут як в країнах-позичальниках, так і країнах-кредиторів, що дозволяє збільшити розміри фінансування накопичення капіталу і підвищити розмір оптимального запозичення в країнах, що мають дефіцит капіталу. Позитивними наслідками від міжнародного кредиту може бути прискорення економічного зростання і макроекономічна стабілізація. У сучасних умовах, як зазначає І.Жук міжнародний кредит виконує функцію регулювання економіки і сам є об'єктом регулювання. За допомогою виконання взаємопов'язаних функцій міжнародний кредит відіграє двояку роль - позитивну і негативну. Позитивна роль полягає в прискоренні розвитку продуктивних сил шляхом забезпечення безперервності процесу відтворення та його розширення. Міжнародний кредит відіграє роль сполучної ланки і передавального механізму, що впливають на зовнішньоекономічні відносини і в кінцевому рахунку - на відтворення. Стимулюючи зовнішньоекономічну діяльність країни, міжнародний кредит сприяє створенню додаткового попиту

на ринку для підтримки кон'юнктури. Міжнародний кредит забезпечує безперебійність міжнародних розрахункових і валютних операцій, які обслуговують зовнішньоекономічні зв'язки країни. Проте, на думку авторів, існує і певна негативна роль міжнародного кредиту в розвитку ринкової економіки, яка полягає в загостренні її протиріч. Міжнародний кредит форсує надвиробництво товарів, перерозподіляючи позичковий капітал між країнами і сприяючи стрибкоподібного розширення виробництва в періоди підйому і періодичних його спадів. Кредит підсилює диспропорції суспільного відтворення, полегшуючи розвиток найбільш прибуткових галузей і затримуючи розвиток галузей, в які не залучається іноземний капітал. Кредитна політика країн служить засобом зміцнення позицій країни-кредитора на світових ринках.[16, 88].

Визначення та зазначення джерел міжнародного кредиту надає у своїй праці Л. Дробозіна. Так, відповідно до її міркувань, міжнародний кредит можна визначити, як надання грошово-матеріальних ресурсів у тимчасове користування у сфері міжнародних відносин. Стосовно джерел міжнародного кредиту автор зазначає наступне. Засоби для міжнародного кредиту мобілізуються на міжнародному ринку позикових капіталів, на національних ринках позичкового капіталу, а також за рахунок використання ресурсів державних, регіональних і міжнародних організацій. У якості кредиторів і позичальників можуть виступати банки, фірми, державні установи, уряди, міжнародні та регіональні валютно-кредитні фінансові організації. Отже держава може брати участь в міжнародному кредиті розвинених країн не тільки як позичальник і кредитор, а й як гарант. Наприклад, широко практикується державне гарантування експортних кредитів. Використовуються різні форми державного і міжнародного регулювання міжнародних кредитів, зокрема - міжурядові та джентльменські угоди про умови експортних кредитів [17, 127].

В той же час Л.М. Красавіна у своїх працях стосовно міжнародного кредиту та його джерел зазначає наступне. Міжнародний кредит, на думку

автора, це - рух позичкового капіталу в сфері міжнародних економічних відносин, що пов'язаний з наданням валютних і товарних ресурсів на умовах повернення, терміновості і сплати відсотка. У якості кредиторів і позичальників виступають приватні підприємства (банки, фірми), державні установи, уряди, міжнародні та регіональні валютно-кредитні та фінансові організації. Міжнародний кредит, як пише автор, виник на зорі капіталістичного способу виробництва і був одним з важелів первісного нагромадження капіталу. Об'єктивною основою його розвитку стали вихід виробництва за національні рамки, посилення інтернаціоналізації господарських зв'язків, міжнародне усупільнення капіталу, спеціалізація і кооперування виробництва, НТР. Інтенсифікація, глобалізація світогосподарських зв'язків, поглиблення міжнародного поділу праці обумовили збільшення масштабів і диференціацію термінів міжнародного кредиту. Темп його зростання в кілька разів перевищує темп зростання виробництва і зовнішньої торгівлі. Внаслідок цього міжнародний кредит відіграє важливу роль в реалізації вимог основного економічного закону, створюючи умови для отримання прибутків суб'єктами ринку. Як елемент механізму дії закону вартості міжнародний кредит знижує індивідуальну вартість товарів порівняно з їхньою суспільною вартістю, наприклад, на основі впровадження імпортного устаткування, купленого в кредит. Джерелами міжнародного кредиту Л.М. Красавіна визначає: тимчасово вивільнену в підприємств у процесі кругообігу частину капіталу в грошовій формі; грошові накопичення держави і особистого сектора, що мобілізуються банками. Міжнародний кредит, на думку автора, відрізняється від внутрішнього, міждержавною міграцією й збільшення цих традиційних джерел за рахунок їх залучення з інших країн. В ході відтворення на певних ділянках виникає об'єктивна потреба в міжнародному кредиті. Л.М. Красавіна це пов'язує з: кругообігом коштів у господарстві; особливостями виробництва і реалізації; відмінностями в обсязі і термінах

зовнішньоекономічних угод; необхідністю великих капіталовкладень для розширення виробництва [17].

В.М. Тарасевич визначає міжнародний кредит як міждержавний рух капіталу в формі надання валютних і товарних ресурсів на умовах зворотності, строковості та платності. На думку автор, як економічна категорія він виражає відносини між кредиторами та позичальниками різних країн з приводу надання, використання та погашення позики разом із відповідними відсотками. А міжнародне запозичення є зворотною стороною міжнародного кредитування. Щодо принципів міжнародного кредиту, то В.М. Тарасевич окреслює наступні: атрибутивні (обов'язкові): зворотність; терміновість (строковість); платність. До варіативних (необов'язкових) автор відносить: цільову обумовленість; забезпеченість; плановість. Функції міжнародного кредиту, В.М. Тарасевич систематизував наступним чином:

- мобільний та ефективний перерозподіл фінансових коштів та матеріальних ресурсів між країнами для забезпечення потреб розширеного відтворення міжнародної економіки;
- стимулювання зовнішньоекономічної діяльності країн;
- сприяння інтенсифікації процесів накопичення капіталів, надання можливості окремим країнам або долати внутрішні наявні ресурсні обмеження, або вирішувати проблему перенагромадження капіталу і падіння його прибутковості;
- коригування ціни капіталу - світової ставки відсотка;
- прискорення процесів капіталізації через зменшення термінів реалізації товарів і послуг у національних економіках та в міжнародній економіці в цілому;
- зниження витрат обігу і виробництва (наприклад, за допомогою впровадження нового придбаного в кредит імпортного ресурсо-заощадливого обладнання, зменшення відсотків за залучені кредитні ресурси тощо).

Як підсумковий позитивний ефект міжнародного кредиту автор зазначає створення передумов для зростання валового глобального продукту,

стимулювання його реалізації та прискорення світового обігу капіталу. Щодо негативних наслідків міжнародного кредитування, то на думку В.М.Тарасевича кредит поглиблює диспропорції, які вже є в економіці країн - позичальниць, оскільки сприяє розширенню виробництва в найбільш прибуткових галузях і посилює прірву між ними та тими галузями, до яких він не залучається; міжнародний кредит служить економічним механізмом для вилучення коштів у країн-позичальниць. Вони втрачають значну частину доходів від перекачування процентів і дивідендів за кордон, що пригнічує сукупний попит та внутрішнє виробництво; надмірне залучення зовнішніх позик, їх неефективне використання може породжувати загрози для макроекономічної стабільності, оскільки підвищується вразливість національної фінансової системи до дії зовнішніх шоків. Нарощування зовнішньої заборгованості супроводжується підвищенням валютних ризиків, ризиків рефінансування боргу і провокує боргову кризу; розвинуті країни часто використовують міжнародний кредит з метою створення вигідної для себе економічної й політичної ситуації в країнах-імпортерах. Якщо останні стають на шлях непокори, то кредитори вдаються до їх кредитної дискримінації чи блокади [19, 322].

1.3. Міжнародно-правові джерела сфери кредитування держави

Джерело права – це визнана в конкретному суспільстві офіційна форма (спосіб) зовнішнього вираження та закріплення норм права, посилення на яку підтверджують їхнє існування. Правові системи світу відрізняються своєрідністю джерел права, ступенем їхнього розвитку, пріоритетом одних джерел права над іншими. Проте в усіх цих системах джерелами права визнаються нормативно-правові акти, нормативно-правові договори, правові звичаї, судові прецеденти або судова практика, правова доктрина [20, 277-255].

Під джерелом міжнародного права взагалі і міжнародного фінансового права розуміють ті форми, в яких встановлюються права і обов'язки суб'єктів

міжнародного фінансового спілкування. Джерелами міжнародного фінансового права виступають: міжнародні договори; міжнародні звичаї; рішення і постанови міжнародних організацій, що приймаються в межах їх компетенції і не суперечать основним принципам міжнародного права; внутрішні закони, якщо вони відносяться чи стосуються питань міжнародного спілкування і не суперечать його принципам. Вони перетворюються на норми міжнародного права у випадку визнання їх такими з боку інших держав; судові прецеденти як міжнародних судів та арбітражів, так і національних судів, якщо рішення останніх відносяться до питань міжнародного спілкування, визнаються в міжнародному спілкуванні й відповідають загальноновизнаним нормам міжнародного права. [21, 27].

Міжнародний договір – основне джерело міжнародного фінансового права, якщо він є добровільним і рівноправним волевиявленням держав, які його уклали і не суперечить загальноновизнаним нормам міжнародного права. Міжнародні угоди набувають для їх учасників юридичної сили з моменту і внаслідок факту підписання державами такої угоди.

Бреттон-Вудська угода 1944р. встановила та юридично закріпила фундаментальні положення міжнародної фінансової системи в аспекті кредитної значущості. Відтак, вона передбачала: збереження золотих паритету валют і фіксація їх у МВФ; золото — як міжнародний платіжний і резервний засіб; прирівнювання долара до золота (35 дол за 1 тройську унцію, рівну 31,1035 г) і закріплення за ним статусу головної резервної валюти; введення взаємної оборотності валют; встановлення режиму фіксованих валютних курсів та інше. Було створено Міжнародний валютний фонд (МВФ) для надання кредитів в іноземній валюті для покриття дефіциту платіжних балансів з метою підтримки нестабільних валют, контролю над дотриманням принципів світової валютної системи, а також для забезпечення валютного співробітництва країн. Також створено Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) - міждержавний інвестиційний інститут. Була підписана Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ) та встановлені правила

організації світової торгівлі, валютних, кредитних і фінансових відносин. [21, 33].

У 1976р. була укладена Ямайська угода, яка стала продовженням Бреттон-Вудських угод. Вона була ратифікована у вигляді другої поправки до Статуту МВФ і введена в дію 1 квітня 1978 р. Першим важливим елементом Ямайської валютної системи було витіснення золота з міжнародних розрахунків і висунення на роль світових грошей спеціальних прав запозичення (СПЗ) і національних валют. МВФ було доручено здійснити повернення країнам-членам 1/6 частини золотого запасу Фонду, що був внесений в порядку оплати квот; і реалізацію шляхом аукціонів іншої 1/6 його частини. Офіційні запаси Фонду становили 150 млн унцій, або 4665 т. Центральні банки країн-учасниць отримали можливість здійснювати операції з золотом за ринковими цінами, а золоті паритети і офіційна ціна золота була відмінена. Досить широку програму аукціонів із продажу золота з державних запасів здійснили США, які протягом 1978 р. і до липня 1979 р. на 15 аукціонах Казначейства реалізували 382,6 т золота. А МВФ у свою чергу припинив приймати золото як оплату квот і процентів за кредитами. Витіснення золота супроводжувалося впровадженням СПЗ як головного міжнародного резервного активу. Створення СПЗ мало на меті вирішення проблеми міжнародної валютної ліквідності, що різко загострилася в середині 60-х років ХХ ст. СПЗ призначалися для регулювання сальдо платіжних балансів, поповнення офіційних резервів і розрахунків із МВФ, а також вони були універсальним еталоном вартості національних валют. Спочатку технічним засобом забезпечення паритету одиниці МВФ із золотом був золотий вміст СПЗ, але формальний, тому що на відміну від долара, СПЗ ніколи не конвертувалися в золото, навіть в обмежених масштабах. Жорстка залежність СПЗ від долара (до 1 червня 1974 р.) унеможлилювала виконання СПЗ ролі світових грошей. Тому керівництво МВФ встановило новий спосіб розрахунку курсу цих грошей - метод стандартного кошика, що базується на декількох найбільш значних валютах. Спочатку до такого кошика були

включені валюти 16 країн, що займали провідне місце в міжнародній торгівлі. З 1 січня 1981 р. МВФ спростив формулу розрахунку вартості СПЗ, скоротивши кількість валют у стандартному кошику до п'яти, а потім в результаті запровадження євро - до чотирьох.

Введені з 1 квітня 1978 р. поправки до Статуту МВФ передбачали поступове перетворення СПЗ на головний резервний актив світової валютної системи. Слід зазначити, що положення ст. IV пункту 2 сучасного Статуту МВФ створює базис для розвитку резервної функції не тільки СПЗ, але й інших штучних еквівалентів, охоплюючи національні валюти країн, тобто встановлює де-юре систему мультивалютного стандарту. Це означає, що країни - члени МВФ можуть підтримувати вартість своєї валюти відносно СПЗ чи іншого еквівалента, включаючи при цьому золото.

Другим важливим елементом Ямайської валютної системи є право країн - членів МВФ обирати режим валютного курсу. За класифікацією МВФ країна може обрати такі режими валютних курсів: фіксований, плаваючий чи змішаний. Основна перевага системи фіксованих валютних курсів - їхня передбачуваність і певність, що позитивно позначається на обсягах зовнішньої торгівлі і міжнародних кредитів. Фіксований валютний курс може успішно використовуватися як "номінальний якір" у боротьбі з інфляцією, як свідчить досвід країн, що розвиваються, і країн із перехідною економікою, тобто бути орієнтиром під час розробки інших макроекономічних показників у програмах стабілізації. Недоліком цієї системи є, по-перше, неможливість проведення незалежної кредитно-грошової політики, оскільки всі дії центрального банку спрямовані суто на підтримку оголошеного рівня валютного курсу, а, по-друге, висока ймовірність помилок під час вибору рівня фіксованого валютного курсу, що загрожує значними втратами офіційних валютних резервів.

Основна перевага системи плаваючих валютних курсів - це те, що вони є "автоматичними стабілізаторами", сприяють врегулюванню платіжних балансів без видимих втрат офіційних валютних резервів, і не потребують

втручання Центрального банку в ринковий механізм. Водночас значні коливання валютних курсів негативно позначаються на міжнародній торгівлі і фінансах, породжуючи ризики і непевність у міжнародних економічних відносинах. Крім цього, при цій системі не виключається можливість проведення інфляційної політики з боку центрального банку.

Сучасні системи валютного курсу представляють різні варіанти системи плаваючого і фіксованого валютного курсу. Плаваючі курси можуть бути вільними або регульованими. Вільні курси встановлюються на валютних ринках стихійно, за відсутності валютної (курсової) політики з боку держави. Відсутність курсової політики означає, що уряд не встановлює валютних обмежень, не здійснює валютних інтервенцій або інших операцій на відкритому ринку, спрямованих на формування обмінного курсу. Регульованими вважаються курси, які встановлюються на валютному ринку під впливом валютної (курсової) політики.

Серед сучасних систем регульованих плаваючих курсів виокремлюють такі: "Незалежне плавання" - плаваючий обмінний курс, який встановлюється незалежно від курсів інших валют під впливом попиту і пропозиції на валютних ринках та помірних інтервенцій центральних банків (США, Японія, Велика Британія, Аргентина, Австралія, Венесуела та ін.). "Кероване плавання" - незалежне плавання, під час якого ринковий курс активно формується операціями центральних банків, що здійснюють регулювання за набором показників (Туреччина, Індія, Південна Корея та ін.). "Спільне плавання" - система плаваючих обмінних курсів валют декількох країн із узгодженими межами взаємних курсових коливань.

Протягом 30 днів після набрання чинності другою поправкою до Статуту МВФ (з 1 квітня 1978 р.) країни повинні були повідомити МВФ про режим валютного курсу, який вони мали намір застосовувати.

Важливим структурним елементом Ямайської валютної системи є МВФ. Йому доручено здійснювати "нагляд" за валютними режимами. Як зазначено в ст. IV Статуту МВФ, Фонд повинен здійснювати нагляд за дотриманням

кожною країною її загальних зобов'язань щодо режимів валютного курсу. Тобто "МВФ повинен здійснювати жорсткий нагляд за політикою валютного курсу країн-членів", а "країни-члени повинні надавати Фонду інформацію, необхідну для такого нагляду, і на прохання МВФ повинні консультиватися з ним із питань політики валютного курсу".

На відміну від Бреттон-Вудської валютної системи в сучасній немає чіткої регламентації регулюючої функції МВФ. Ямайська валютна угода забезпечила надання Фонду більшої гнучкості в системі регулювання. Формулювання в загальних рисах функцій МВФ як регулятора системи надає цій організації більші можливості для здійснення втручання в національну валютно-фінансову політику країн, що розвиваються, в інтересах країн-кредиторів і насамперед США.

Ямайська валютна угода закріпила статус-кво, що утворився внаслідок курсових потрясінь і змін у 70-х роках ХХ ст. у сфері міжнародних валютно-кредитних відносин. Сучасний світовий валютний порядок такий: світовими грошима є СПЗ; усі валюти країн - членів МВФ виражають свою вартість прямо чи через резервні валюти; курси валют плавають чи прикріплені до СПЗ і провідних валют; значна кількість країн підтримують валютну конвертованість; регулятором валютного порядку є МВФ [21, 124].

Протягом багатьох років ведеться активна робота різних міжнародних організацій з підготовки та прийняття багатосторонніх міжнародних угод. Серед таких організацій варто згадати Гаазьку конференцію з міжнародного приватного права, ЮНСІТРАЛ, УНІДРУА, ЮНКТАД та ряд інших. Ними розроблені десятки найважливіших багатосторонніх міжнародних угод в різних областях МФП. Найбільш важливі з них: Конвенція УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг (укладена р. в Оттаві 28 травня 1988 р.) і Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг (укладена р. в Оттаві 28 травня 1988 р.). До багатосторонніх міжнародних договорів слід віднести також угоди, які хоча і не носять міждержавного характеру, але укладені спеціальними суб'єктами (банками, страховими компаніями, біржами,

інвестиційними фондами та ін.) міжнародних фінансових відносин ТНК і міжнародними професійними асоціаціями. Такі джерела права кредитування не відносяться ні до внутрішнього (національного) правопорядку, ні до міждержавного правопорядку, проте отримали назву "непрямих" джерел публічного фінансового правопорядку, оскільки з'явилися як результат об'єднаних зусиль учасників міжнародних транснаціональних організацій. В якості прикладу можна навести угоду основних американських і європейських комерційних банків щодо створення Міжнародного банку безперервних розрахунків. Інші подібного роду джерела з'являються в результаті дії міжнародних банків (угоди про єврооблігації) міжнародних страхових організації і т. п.

Регіональні джерела регулювання становлять правову основу співробітництва і економічну інтеграцію держав на регіональному рівні. Засновницька угода про створення регіональних банків розвитку встановлює географічну межу діяльності цих організацій. У статуті 3 АфБР (Африканський банк розвитку) вказується, що термін «регіон» означає Африканський континент і найближчі до нього острови [23].

Юридична природа банківських валютних, кредитних угод, інвестиційних угод з точки зору джерел міжнародного фінансового права небезперечна. Дотримуючись цивілістичної концепції, зазначимо, що банківська і фінансова діяльність щодо інвестування капітальних вкладень опосередковується різними по природі правовідносинами: приватними (участь в договорі) і публічними (державне регулювання). Держава відіграє тут двоєдину роль: публічного органу (при реалізації владної компетенції) та приватної особи (при реалізації цивільної правоздатності) законодавства. За свідченням Д. Карро і П. Жюйера: "Ніхто не заперечує такого кроку держави, якщо це не тягне за собою масштабних наслідків для економічних відносин з його торговими партнерами, то є міжнародні угоди і внутрішнє (національне) законодавство є джерелами міжнародного економічного права".

Слід підкреслити, що односторонні акти держав у сфері регулювання міжнародних фінансових відносин нерідко відіграють визначальну роль. МВФ визнає домінуючу роль фінансового законодавства найбільш передових держав (США, Великобританії, Швеції та ін), які володіють владою і діють в якості міжнародних податкових, банківських, страхових законодавців" і контролерів через міжнародні організації, які перебувають під їх контролем (наприклад, МВФ, МФК, МБРР, ЄБРР, МАГІ, МАСН та ін).

Міжнародно-правові норми, включені в національне право, виконують функцію гармонізації в процесі правового регулювання фінансових відносин різних країн. Вони включають значний масив фінансово-правових норм, що впливають як з правової організації міжнародних фінансових відносин, так і з відповідної компетенції державних органів окремих країн. Гармонізовані норми, крім координуючої ролі в удосконаленні фінансового законодавства держав, визнаються авторитетними еталонами оцінки рівня його розвитку.

Велику роль у регулюванні міжнародних фінансових відносин відіграють *звичаї ділового обороту*. Звичаї ділового обороту визнаються джерелами міжнародного фінансового права, включаючи міжнародні розрахункові, валютні, кредитні, лізингові, вексельні операції. Звичаям ділового фінансового обороту визнається склалося і широко застосовується в якій-небудь галузі фінансової діяльності правило поведінки, не передбачене законодавством, незалежно від того, зафіксовано воно в якомусь документі.

Таким чином, ознаки звичая ділового обороту зводяться до наступного:

- це правило поведінки, не передбачене законодавством, яке застосовується, якщо не суперечить обов'язковим для учасників відповідного відносини положенням міжнародного договору, національного законодавства або зовнішньоекономічного контракту;
- це правило поведінки, що склалося і широко застосовується на практиці незалежно від того, зафіксовано воно в якомусь документі чи ні;
- правила, які містяться у зазначених документах, є частиною договору;

- це правило поведінки, яке застосовується виключно у сфері підприємницької (фінансової) діяльності.

Тенденцією міжнародної правотворчості є перетворення міжнародного фінансового права, яке самоорганізовується в сукупність ділових звичаїв і управлінських функцій (функцій міжнародного управління), застосовуваних у національних правових системах часто без прямої трансформації в національне фінансове законодавство.

Міжнародні фінансово-економічні договори виконують координуючу функцію в процесі організації правового регулювання торговельно-економічних відносин різних країн. Міжнародне публічне право, міжнародне приватне право і право міжнародних організацій включають значний масив міжнародних фінансово-економічних договорів, що виникають як з правової організації міжнародних торгово-економічних відносин, так і з відповідної компетенції міжнародних економічних організацій, їх розробляють і впроваджують у світовий господарський оборот.

Міжнародні фінансово-економічні договори як джерела міжнародного фінансового права, крім координуючої ролі в удосконаленні цивільного законодавства національних держав, визнаються авторитетними еталонами оцінки рівня його розвитку. Це забезпечується специфікою структури та змісту міжнародних фінансово-економічних (податкових) договорів, що представляють собою комплекс базових норм і принципів забезпечення управління фінансами в міжнародній комерційній діяльності.

Відомий юрист-міжнародник Е. Т. Усенко зазначав, що коли мова йде про співвідношення різних національних правових систем, то виникає проблема більш складна, ніж регулятивні можливості міжнародного приватного і публічного права у міжнародних комерційних відносинах, оскільки маються на увазі категорії різних систем права [24, 56].

Рекомендації набирають для країн членів юридичної сили після того, як компетентними органами цих країн згідно із національним законодавством буде прийняте рішення про прийнятність винесених рекомендацій.

Рішення набувають юридичної сили з дня підписання протоколу засідання органу, який виніс це рішення, або з моменту, що вказаний в самому рішенні. Рішення міжнародних фінансових організацій набагато частіше використовують можливості регулювання міжнародних відносин за допомогою прийнятих ними рішень. Це зумовлено тим, що міжнародні фінансові відносини постійно розвиваються і вимагають міжнародного правового регулювання, а в силу недостатньої оперативності регулювання на договірній основі вони значною мірою регулюються рішеннями міжнародних фінансових організацій. У зв'язку з цим, цікавою є позиція В. М. Шумилова, який, визнаючи, що рішення міжнародних організацій відносяться до спеціальних джерел міжнародного економічного права, вважає, що зазначені документи містять кілька видів норм, а саме:

- діючі звичаєво-правові принципи і норми міжнародного економічного права;
- нові принципи і норми, що у результаті згоди держав без тривалої практики і прецедентів стають звичаєвими нормами міжнародного права;
- політичні норми, що мають високу обов'язкову силу морально-політичного характеру [22, 78].

В Україні чітко визначені конституційний та законодавчий аспекти фінансово-кредитної системи. Керівництво фінансово-кредитною і валютною політикою України здійснюють Президент, Верховна Рада України, Уряд. Вони приймають законодавчі акти в сфері фінансової політики, забезпечують їх дотримання й виконання, розподіляють повноваження і функції з управління та регулювання. Виконавчими органами регулювання в Україні виступають Національний банк, міністерство фінансів, Казначейство, Рахункова палата.

Національне законодавство України регулює питання імплементації міжнародно-правових норм у внутрішньодержавні. Згідно із ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана

Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України
[25].

РОЗДІЛ 2

Міжнародно-правові основи кредитування держав

2.1. Роль та діяльність міжнародних фінансових організацій універсального рівня в кредитуванні держав.

Сучасна інституціональна структура характеризується розгалуженою системою міждержавних організацій та інститутів, до складу якої входять як глобальні, так і регіональні валютно-фінансові установи. Значну роль у концентрації фінансово-кредитних ресурсів і регулюванні сучасного світового господарства відіграють, зокрема, такі міжнародні фінансові організації, як Бреттон-Вудські інститути, Банк міжнародних розрахунків (БМР) та банки регіональної спеціалізації (Африканський банк розвитку, Азіатський банк розвитку, Міжамериканський банк розвитку та ін.).

Різні міжнародні фінансові організації (МВФ, МБРР, МФК, МАР), володіють різними за обсягом правами і, відповідно, мають різні обов'язки та функції. Так, Бреттон-Вудські угоди наділили МВФ і МБРР спроможністю нести права і обов'язки згідно з нормами міжнародного права. Міжнародна правосуб'єктність Банку і Фонда має функціональний характер, який виявляється у договірній правоспроможності і дієздатності. Обсяг прав і обов'язків МБРР є більшими за МАР або МФК. Але Асоціація і Корпорація мають такі права і обов'язки, якими не володіє МБРР [26, 123].

Функціонування міжнародних організацій взагалі, і фінансових зокрема, породжує нові явища у сфері права. Як зазначив колишній директор-розпорядник МВФ М. Камдессю, у кінці ХХ ст. виникла потреба розв'язати таке завдання - віднайти прийнятний спосіб поєднання світової економіки, яка стає більш інтегрованою (глобальною), і національного економічного суверенітету. В науковій літературі ця проблема зазвичай позначається як співвідношення державного суверенітету і елементів наднаціональності, які належать до компетенції міжурядових організацій [27, 12].

Фахівці вважають, що членство в міжнародній організації радше є формою реалізації суверенних прав держави, аніж їх втратою. Адже держава добровільно делегує свої права органу міжнародної організації, не втрачаючи при цьому своєї компетенції за делегованими питаннями. Міра делегування і становить сутність інституту наднаціональності. Необхідність створення міжнародних організацій, які б володіли елементами наднаціональності, спричинена взаємозалежністю держав і потребою у досягненні загальнообов'язкової поведінки в низці питань. На сьогодні цілком очевидно, що економічний прогрес не може бути забезпечений винятково в межах національних кордонів. [28, 400].

Найбільш чітко ознаки наднаціональності проявляються при здійсненні програм структурних перетворень, які розробляються МВФ спільно із МБРР. Проте й ці програми відповідають принципам державного суверенітету й суверенної рівності держав, оскільки більшість рішень МБРР і МВФ мають рекомендаційний характер. Банк і Фонд дають рекомендації державі-члену щодо заходів із розвитку фінансової системи на підставі розгорнутої інформації про фінансово-економічний стан країни, яку надають держави-члени. Рекомендації звичайно містять заходи з регулювання економіки на макро та мікрорівні. У випадку, якщо держава-член порушує статутні зобов'язання МБРР або МВФ, організацією можуть бути застосовані санкції, такі, наприклад, як заморожування кредитів державі. В кожному конкретному випадку санкції зазвичай застосовуються щодо держави-члена не за невиконання вимог та рекомендацій, а внаслідок невиконання статутних зобов'язань загалом. Невиконання рекомендацій є підставою для серйозного аналізу фінансово-економічного стану держави і її поведінки щодо відповідності статутним зобов'язанням.

Держави-члени беруть на себе зобов'язання дотримуватись норм Банку та Фонду, які не мають повноважень примушувати держави, проте вони можуть здійснювати на них моральний тиск, щоб примусити виконувати правила та норми, на які вони добровільно погодились. У випадку, якщо

країна стійко ігнорує свої зобов'язання, решта держав-членів через органи організацій можуть відмовити порушниці у праві одержувати кредити. Як крайній захід може застосовуватись такий колективний засіб впливу на порушника статутних норм і загальновизнаних принципів міжнародного права, як виключення з міжнародної організації або призупинення членства в ній.

Рішення, які мають обов'язкову силу, приймаються радами керуючих Банка та Фонду, які складаються з представників всіх країн-членів цих організацій. На підставі такого рішення директори - виконавчі органи приймають інструкції та постанови [28, 277].

Діяльність міжнародних фінансових організацій підтверджує загальну тенденцію розширення контрольних функцій міжнародних економічних організацій. Аналіз практики міжнародних фінансових організацій універсального характеру вказує на те, що елементи наднаціональності у цих організаціях отримали новий розвиток і проявляються в адаптованій до сучасних умов міжнародних відносин формі.

Наднаціональний характер діяльності міжнародних фінансових організацій універсального рівня виявляється також і в їх діяльності стосовно врегулювання боргової проблеми країн-членів. Організації відіграють головну роль не тільки в розробці, але і в практичній реалізації принципів і механізмів, які узгоджуються на різних рівнях міжнародної стратегії врегулювання зовнішньої заборгованості держав.

2.1.1. Діяльність МВФ в міжнародному кредитуванні держав.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) - це організація зі 189 країн, створена у 1945 році, яка працює над сприянням глобальному монетарному співробітництву та забезпеченню фінансової стабільності, сприяє міжнародній торгівлі, високій зайнятості та сталому економічному зростанню, а також зменшує рівень бідності у всьому світі.

Міжнародний валютний фонд зіграв значну роль у формуванні світової економіки в період з кінця Другої світової війни, після закінчення якої саме й почалася робота по відновленню національних економік. МВФ здійснював нагляд за міжнародною валютною системою, щоб забезпечити стабільність валютного курсу та заохочувати членів до усунення обмінних обмежень, що перешкоджають торгівлі. Після того, як система фіксованих валютних курсів була зруйнована в 1971 році, країни отримали можливість вільно вибрати свою схему обміну. Нафтові скачки, що виникли у 1973-1974 та 1979 роках доволі негативно вплинули на економіку країн, проте на той період МВФ зумів вжити необхідних заходів, щоб допомогти країнам подолати такі наслідки. Боргові реформи (1982-89) та нафтові кризи призвели до міжнародної боргової кризи, і МВФ знову зуміло вирішити це питання, шляхом допомоги у координації глобальної реакції. Соціальні зміни для Східної Європи та Азіатського потепління (1990-2004 рр.) – в цей час МВФ також відіграв центральну роль у наданні допомоги країнам колишнього радянського блоку від централізованого планування до ринкових економік. Глобалізація та криза (з 2005 р. - теперішній час). Наслідки постійного зростання потоків капіталу для економічної політики та стабільності міжнародної фінансової системи залишаються незрозумілою. Нинішня кредитна криза та шоковані ціни на продукти харчування та нафту - це явні ознаки того, що нові виклики для МВФ вже чекають його ефективного втручання[29].

Міжнародний валютний фонд сприяє міжнародній фінансовій стабільності, монетарному співробітництву, міжнародній торгівлі, зайнятості та сталому економічному зростанню, а також допомагає зменшити глобальну бідність. З історії відомо, що МВФ був оговорений в липні 1944 року на Бреттонвудській конференції Організації Об'єднаних Націй в штаті Нью-Гемпшир, Сполучені Штати. 44 країни, що брали участь у роботі, прагнули створити основу для міжнародного економічного співробітництва щоб

уникати повторення конкурентної девальвації валюти, яка сприяла Великій депресії 1930-х років.

Головною місією МВФ є забезпечення стабільності міжнародної валютної системи - системи обмінних курсів та міжнародних платежів, що дає змогу країнам та їх громадянам здійснювати взаємодію між собою. Для підтримки стабільності та запобігання кризових явищ у міжнародній валютній системі МВФ здійснює моніторинг політики країн-членів, а також національних, регіональних та глобальних економічних та фінансових змін через офіційну систему, яка відома як нагляд. МВФ надає консультації країнам-членам та сприяє політиці, спрямованій на сприяння економічній стабільності, зменшенню вразливості до економічних та фінансових криз та підвищення рівня життя. Він також забезпечує періодичні оцінки глобальних перспектив у своїй "Першій економічній перспективі", фінансових ринків у своєму звіті "Глобальна фінансова стабільність", про стан розвитку державного фінансування у своєму фінансовому моніторингу та зовнішніх позиціях найбільших економік у звіті "Зовнішній сектор", крім серії регіональних економічних перспектив. Основною відповідальністю МВФ є надання позик країнам-членам, які переживають реальні або потенційні проблеми з платіжним балансом. Індивідуальні програми адаптації країн розробляються у тісній співпраці з МВФ та фінансуються МВФ, а поточна фінансова підтримка залежить від ефективного здійснення цих коригувань. У відповідь на глобальну економічну кризу, у квітні 2009 року МВФ посилив позичкові можливості та схвалив капітальний ремонт своїх механізмів фінансової підтримки, з додатковими реформами, прийнятими в наступні роки. Ці зміни посилили інструментарій МВФ щодо запобігання кризовим ситуаціям, посиливши його здатність пом'якшити зараження під час системних криз і дозволити їй краще адаптувати інструменти для задоволення потреб окремих країн-членів. Кредитні ресурси, доступні для країн з низькими доходами, різко зросли в 2009 році, тоді як середні ліміти, отримані за допомогою пільгових кредитів МВФ, збільшились вдвічі. Ліміти доступу

до кредитних установ МВФ були знову переглянуті та збільшені в 2016 році, коли були дотримані умови ефективності 14-го перегляду. Крім того, до кінця 2018 р. нульові процентні ставки за пільговими кредитами були продовжені, а процентна ставка за надзвичайним фінансуванням встановлена на нульове значення. Нарешті, тренінг на 2014 рік для поповнення кредитних ресурсів, що підтримують пільгове кредитування МВФ, на сьогоднішній день збільшив понад 11 мільярдів СПЗ (близько 16 мільярдів доларів).

Розвиток потенціалу: МВФ надає технічну допомогу та навчання, щоб допомогти країнам-членам створювати кращі економічні інститути та зміцнювати відповідні людські можливості. Це включає, наприклад, розробку та впровадження більш ефективної політики оподаткування та адміністрування, управління витратами, грошово-кредитної та валютної політики, нагляду та регулювання банківської та фінансової систем, законодавчих рамок та економічної статистики. МВФ видає міжнародний резервний актив, відомий як спеціальні права запозичення (SDR), що може доповнити офіційні резерви країн-членів. Загальні глобальні асигнування на даний момент складають 204 млрд. SDR (близько 296 млрд. Дол. США). Члени МВФ можуть добровільно обмінювати спеціальні права запозичення для валют між собою.

Стосовно ресурсів слід зазначити, що квоти учасників є основним джерелом фінансових ресурсів МВФ. Квота учасника широко відображає її розміри та позиції в світовій економіці. МВФ регулярно проводить загальні огляди квот. Останній огляд (14-й перегляд) був укладений у 2010 році, а збільшення квот набуло чинності в 2016 році. Цей огляд подвоїв квотні ресурси до 477 мільярдів СПЗ (близько 692 мільярдів доларів США). Крім того, кредитні угоди між МВФ та групою учасників та установ надають додаткові ресурси, що складають близько 182 млрд. СПЗ (264 млрд. Дол. США), і є основним резервом квотування. Як третя лінія оборони, країни-члени також виділили кошти МВФ через двосторонні угоди про позики, загальною сумою близько 316 млрд. СПЗ (460 млрд. Дол. США).

Що стосується управління та організації МВФ, то доцільно зазначити, він підзвітний своїм урядам країн-членів. На вершині організаційної структури стоїть Рада керуючих, до складу якої входять: один губернатор і один черговий губернатор від кожної країни-члена, як правило, провідні посадові особи центрального банку або міністерства фінансів. Рада керуючих збирається один раз на рік на щорічних зустрічах МВФ. Двадцять чотири губернатори працюють у Міжнародному валютному та фінансовому комітеті або IMFC, який консулює Виконавчий комітет МВФ з нагляду та управління міжнародною грошово-кредитною та фінансовою системою. Щоденну роботу МВФ очолює 24-членська виконавча рада, яка представляє повне членство та підтримується співробітниками МВФ. Керуючий директор є керівником персоналу МВФ та головою Виконавчого комітету, а за сприяння чотирьох заступників керуючих директорів.

Отже, членство в МВФ складають 189 країн. Штаб-квартира: Вашингтон, округ Колумбія. Виконавча рада: 24 Директори, кожна з яких представлена однією країною або групами країн. Штат: приблизно 2700 зі 150 країн. Загальні квоти: 477 млрд. SDR (692 млрд. Дол. США) Кошти запозичених ресурсів: 498 млрд. СПЗ (723 млрд. Доларів США). Сума компенсації за поточними кредитними угодами: 130 млрд. СПЗ (189 млрд. Дол. США), з яких 92 млрд. СПЗ (134 млрд. Дол. США) не було зроблено. Найбільші позичальники: Греція, Україна, Пакистан, Єгипет. Найбільші застережні позики: Мексика, Колумбія, Марокко. Консультації з нагляду: 132 консультації в 2014 році, 124 у 2015 році та 132 в 2016 році. Витрати на розвиток потенціалу: у 2012 фінансовому році - більше, ніж на чверть загального бюджету МВФ. Основні цілі: сприяння міжнародному валютному співробітництву; сприяння розширенню та збалансованому зростанню міжнародної торгівлі; сприяння обмінній стабільності; сприяння створенню багатосторонньої системи платежів і забезпеченню доступу до ресурсів (з відповідними гарантіями) для членів, які зазнали труднощів із платіжними балансами [29].

Як вже було зазначено, фундаментальною місією МВФ є забезпечення стабільності міжнародної валютної системи. Це здійснюється трьома способами: відслідковування світової економіки та економіки країн-членів; кредитування країн із труднощами з платіжними балансами; надання практичної допомоги країнам - членам. У рамках цього процесу, який відбувається як на глобальному рівні, так і в окремих країнах, МВФ підкреслює можливі ризики для стабільності та консультує щодо необхідних коригувань політики.

Стосовно кредитування, як однією з провідних задач МВФ, зазначимо те, що основною відповідальністю МВФ є надання позик країнам-членам, які відчувають проблеми реального або потенційного платіжного балансу. Така фінансова допомога дає змогу країнам відновити свої міжнародні резерви, стабілізувати свої валюти, продовжувати платити за імпорт і відновити умови для сильного економічного зростання, а також здійснювати політику для виправлення основних проблем. На відміну від банків розвитку, МВФ не кредитує конкретні проекти.

МВФ має керівну команду та 17 відомств, які здійснюють політичну, аналітичну та технічну роботу. Є відділ, що відповідає за управління ресурсами МВФ. Управління МВФ здійснює керуючий директор, який є керівником персоналу та головою виконавчого комітету. Керуючий директор призначається Виконавчою радою на п'ять років, йому допомагає перший заступник генерального директора та три заступники керуючого директора. Співробітники МВФ приїжджають з усього світу, проте вони несуть відповідальність перед МВФ, а не органам влади країн, громадянами яких вони є. Що стосується ресурсів МВФ, то їх більшість надається МВФ для позик країнами-членами, перш за все, через виплату квот. Підписки на квоти є центральним компонентом фінансових ресурсів МВФ. Кожній країні-члену МВФ призначається квота, яка базується в основному на її відносному становищі в світовій економіці. Спеціальні права запозичення (СПЗ) СДР є

міжнародним резервним активом, створеним МВФ у 1969 році, для поповнення офіційних резервів своїх країн-членів.

Стосовно золота необхідно зазначити, що воно залишається важливим активом у резервних запасах декількох країн, а МВФ все ще є одним з найбільших у світі офіційних власників золота.

Аналізуючи більш детально структуру правління МВФ, бачимо, що вона розвивалася разом із світовою економікою протягом 70-річної історії, що дозволило організації зберегти центральну роль у міжнародній фінансовій структурі. Щодо представництва країни, то на відміну від Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, де кожна країна має один голос, прийняття рішень при МВФ було розроблено так, щоб відобразити відносні позиції країн-членів у світовій економіці. МВФ продовжує проводити реформи для забезпечення структурою управління адекватного відображення фундаментальних змін, які відбуваються у світовій економіці. [29].

Міжнародний валютний фонд це валютно-фінансова організація міжурядового співробітництва, політика та діяльність якого регулюються відповідним Статутом. Специфіка Фонду порівняно з іншими міжурядовими організаціями полягає в тому, що у своїй діяльності він об'єднує функції регулювання, фінансування, нагляду та консультування держав-членів у сфері валютно-фінансових відносин. Ці функції впливають з основних цілей МВФ, які закріплені у Статті 1 угоди МВФ: сприяти міжнародному співробітництву у валютній сфері через постійно діючу установу, що створює механізм для консультацій та співробітництва з міжнародних валютно-фінансових проблем; сприяти розширенню та збалансованому зростанню міжнародної торгівлі, і в такий спосіб досягненню і підтриманню високого рівня зайнятості та реальних доходів і розвитку продуктивних ресурсів усіх держав-членів як першочерговим завданням економіки; підтримувати стабільний та упорядкований валютний режим держав-членів, а також запобігати конкурентному знеціненню валют; надавати допомогу у створенні багатосторонньої системи платежів за поточними операціями між державами-

членами, а також в усуненні валютних обмежень, які гальмують розвиток світової торгівлі; зміцнювати впевненість держав-членів через тимчасове надання в їх розпорядження за відповідних гарантій загальних ресурсів Фонду і в такий спосіб уможливлувати коригування диспропорцій у їхніх платіжних балансах без застосування заходів, що завдають шкоди національному та міжнародному розвитку; відповідно до наведеного вище скорочувати тривалість та зменшувати масштаби дисбалансів у зовнішніх платіжних балансах держав-членів [30].

При наданні кредитів МВФ ставить перед країнами-боржниками деякі політичні та економічні умови, які втілюються у програмах перебудови економіки. Цей порядок називається принципом обумовленості. Як правило, вказані програми охоплюють заходи, що належать до сфери бюджетно-податкової, кредитно-грошової політики, цінового механізму, зовнішньої торгівлі, міжнародних кредитних та валютно-розрахункових відносин. Вони пов'язані зі зменшенням державних витрат, підвищенням податків і ставки позичкового процента, зміною валютного курсу та ін.

Вищим органом керівництва МВФ є Рада управляючих, до якої кожна держава призначає управляючого (зазвичай, міністра фінансів або голову центрального банку) і його заступника. Рада управляючих збирається на наради один раз на рік. За потреби в інший час Радою також можуть проводитись обговорення різних питань телефоном. До предметної компетенції Ради управляючих МВФ належать такі питання: приймання держав у члени МВФ, призупинення і припинення членства будь-якої держави; зміна квот держав-членів у бюджеті МВФ; розподіл СДР; збільшення чи скорочення кількості виконавчих директорів; розгляд апеляцій держав-членів на рішення Виконавчої ради; затвердження Правил процедури МВФ; обрання членів різноманітних допоміжних органів (наприклад, Міжнародного валютно-фінансового комітету і Комітету з розвитку); внесення поправок до Статуту МВФ; ліквідація МВФ як міжнародної організації [30].

Окремі повноваження Рада управляючих делегує Виконавчій раді. Виконавча рада збирається на наради, зазвичай, тричі на тиждень і веде всю поточну роботу Фонду. Виконавча рада складається із виконавчих директорів, частина з яких призначаються провідними державами (США, Японією, ФРГ, Францією і Великобританією), а решта обираються іншими країнами-членами. Виконавча рада займається стратегічними, адміністративними і оперативними питаннями, у т. ч. наглядом за політикою обмінних курсів держав, наданням фінансової допомоги країнам-членам, підготовкою комплексних досліджень і консультацій з проблематики світової економіки. Виконавча рада обирає директора-розпорядника МВФ, який виступає як голова Ради. Під керівництвом Виконавчої ради директор-розпорядник веде щоденну роботу МВФ. Компетенція виконавчих органів різних міжнародних організацій, зазвичай, відрізняється від компетенції вищих органів тим, що виконавчі органи забезпечують безперервність діяльності організації в період між сесіями її вищого органу. До предметної компетенції Виконавчої ради МВФ належить різноманітне коло питань: визначення загального режиму валютних курсів; зміна термінів повернення раніше наданих кредитів; зміна термінів повернення кредиту, що надається; визначення процентної ставки за активами у СДР; визначення ставок зборів або винагород; продаж золота і прийняття золота в рахунок платежів до МВФ; перерахування коштів на загальні резерви і розподіл коштів із загальних резервів; публікація доповідей щодо фінансово-економічного стану держав-членів; призначення офіційних держателів СДР; допомога країнам, що розвиваються у фінансуванні платіжного балансу; призначення директора-розпорядника МВФ; тимчасове призупинення діяльності МВФ як міжнародної організації.

Правильне визначення обсягу і змісту предметної компетенції кожного органу міжнародної організації забезпечує її внутрішню структурну єдність і безперебійне функціонування внутрішньо організаційного механізму, що в підсумку впливає на міру практичної реалізації предметної компетенції і

таким чином сприяє ефективності в справі досягнення цілей і завдань міжнародної організації.

Інститут членства в міжнародній організації передбачає набуття членства, призупинення членства і припинення членства шляхом виходу або виключення. Процедура набуття членства МВФ полягає в наступному. Директору-розпоряднику МВФ подається письмова заява, підписана уповноваженою офіційною особою країни, яка бажає вступити до МВФ. У заяві має міститись інформація, яка вимагається Секретарем МВФ. Директор-розпорядник МВФ передає заяву до Виконавчої ради МВФ, яка створює комісію з 5-6 виконавчих директорів для підготовки протягом не більш 6 місяців меморандуму про економіку країни - потенційного члена. Особлива увага звертається на структуру експорту та імпорту, режим національної валюти, правовий режим валютного регулювання. Виконавча рада встановлює квоту для країни і передає свої обґрунтування Раді управляючих для прийняття остаточного рішення шляхом голосування.

Рішення щодо членства у Фонді приймається простою більшістю голосів країн-членів Фонду. Водночас, у Статуті МВФ обумовлено, що умови прийому, у т. ч. умови передплати, ґрунтуються на принципах, відповідних тим, які раніше застосовувались щодо інших країн, які вже є членами Фонду. Директор юридичного департаменту МВФ і один із провідних його теоретиків Дж. Голд писав: "Фонд застосовує свої критерії членства радше із гнучкістю, аніж з точністю. Фонд завжди наслідує неписаному принципу - із готовністю погоджуватись на якомога більш широке членство" [28].

Після схвалення Радою управляючих резолюції про прийом у члени держава, стосовно якої винесена резолюція, має протягом 6 місяців прийняти Статут МВФ 1978 р. Згідно зі Статутом, набути членство у МВФ можливо у два способи: стати "початковими членами" або, так званими, членами, що приєднались. У першому випадку йдеться про держави, які брали участь у розробці Бреттон-Вудської угоди 1944 року про створення МВФ і які його ратифікували до 31 грудня 1945 р. (п.1 ст. II Статуту МВФ. Таких держав було

39. В іншому випадку, згідно з п. 2 ст. II Статуту, до категорії держав, що приєдналися, відносяться держави, які стали членами МВФ після започаткування його діяльності шляхом приєднання до його Статуту - засновницького документа, який за своєю юридичною природою є багатостороннім міжнародним договором. Існує й інший аспект приєднання. Держави, які не мали з різних причин права членства, можуть одержати право стати учасником договору. Така ситуація мала місце з Німеччиною і Японією, які на момент Бреттон-Вудської конференції 1944 р. не мали права вступати до МВФ. Але загалом вступ у члени міжнародної організації є двостороннім актом, тому термін "члени, що приєдналися" є певною мірою умовний. Практика свідчить, що існує низка вимог для прийому в члени МВФ різних держав: країна, яка бажає вступити до МВФ, повинна володіти ознакою суверенітету; держава має володіти формальним контролем за своєю зовнішньою політикою; держава повинна добровільно взяти на себе всі зобов'язання згідно зі Статутом МВФ. Слід зазначити, що Статут МВФ не передбачає асоційованого, часткового або колективного членства.

Призупинення членства в міжнародній організації може застосовуватись і як санкція, і як волевиявлення держави-члена. Призупинення означає відсторонення держави від участі в діяльності міжнародної організації та її органів. Призупинення членства як санкція має на певні підстави. У статутах спеціалізованих закладів ООН, містяться такі підстави для призупинення членства: порушення фінансових зобов'язань; порушення інших статутних зобов'язань; призупинення прав в іншій міжнародній організації системи ООН. Статут МВФ передбачає як підставу для призупинення членства порушення будь-яких зобов'язань (п. 2 ст. XXVI).

Згідно зі встановленим порядком призупинення членства у МВФ, державі-порушниці надається право бути заслуханою до прийняття рішення про призупинення її членства. З усіх спеціалізованих закладів ООН тільки статuti МВФ і МБРРР закріплюють подібний порядок. Міра втрати прав за

умови призупинення членства у МВФ полягає у втраті права користуватись грошовими ресурсами МВФ.

У статутах міжнародних організацій зазначено два способи припинення членства - вихід і виключення. Проте теоретично може мати місце і третій спосіб - ліквідація держави або розпуск міжнародної організації. Відповідно до Статуту МВФ, будь-яка держава - член МВФ може вийти з МВФ у будь-який час шляхом подання письмової заяви. Міжнародна практика розрізняє декілька умов виходу з членів міжнародної організації: наявність письмової заяви держави про вихід; встановлення певного періоду на початку діяльності організації, в який вихід із членства є неможливим; встановлення певного періоду, по завершенні якого заява про вихід набуває сили; виконання перед процедурою виходу всіх фінансових зобов'язань перед міжнародною організацією.

У МВФ існує тільки одна умова виходу з членства цієї організації - наявність письмової заяви, яка набуває сили з моменту її подання до організації. Виключення з членства означає повне позбавлення держави-порушниці можливості користуватися привілеями і перевагами участі в міжнародній організації. На відміну від припинення, держава за умови виключення повністю втрачає статус члена. Виключення може розглядатись і як санкція, і як захисний захід міжнародної організації. Згідно положень Статуту МВФ, держава - член МВФ може бути виключена з МВФ, якщо вона неодноразово і протягом тривалого періоду не виконує будь-які зобов'язання, які покладаються на неї Статутом. Виключення з членів МВФ є компетенцією Ради управляючих.

У сфері регулювання платіжних балансів і зовнішньої заборгованості Фонд надає кредити країнам-членам за умови проведення ними певних змін у економічній політиці. Перед одержанням обумовлених кредитів країна-позичальник узгоджує з Фондом програму фінансово-економічної стабілізації. Залежно від виконання цієї програми країні надаються валютні кошти, передбачені окремою кредитною угодою з МВФ. В умовах боргової кризи

наявність програм і відповідної угоди з Фондом розглядається як своєрідне свідчення міжнародної платоспроможності країни і необхідна умова полегшення її боргового навантаження з боку інших офіційних і приватних кредиторів [31, 78-87].

Статутом МВФ передбачені два види кредитної діяльності Фонду: угода (transaction) - надання валютних коштів із ресурсів Фонду; та операція (operation) - надання посередницьких фінансових і технічних послуг за рахунок позичених коштів[28].

МВФ здійснює кредитні операції тільки з офіційними органами держав - центральними банками, казначействами, стабілізаційними фондами. Зазвичай правило, кредити надаються на покриття дефіциту платіжного балансу або на підтримку структурної перебудови економіки країн-членів. Підставою для звернення країни до МВФ з проханням щодо надання кредиту може бути серйозне порушення рівноваги платіжного балансу, спричинене структурними дисбалансами у сфері виробництва, торгівлі або механізму ціноутворення.

Держава, яка має потребу в іноземній валюті, здійснює запозичення або в іноземних валютах, або в СДР в обмін на еквівалентну кількість своєї національної валюти, яка зараховується на рахунок МВФ до центрального банку цієї держави. При розробці механізму МВФ передбачалось, що країни-члени будуть мати рівномірний попит на валюти, тому їх національні валюти, які надходять до Фонду, будуть переходити від однієї країни до іншої. Але на практиці до Фонду звертаються із клопотанням щодо надання кредиту, передусім, країни, національні валюти яких є неконвертованими. Внаслідок чого МВФ, зазвичай, надає валютні кредити державам-членам, так би мовити, "під заставу" відповідних сум неконвертованих національних валют. За відсутності попиту на таку валюту, вона пізніше має бути викупленою країною-емітентом.

МВФ бере із держав-позичальників разовий комісійний збір в розмірі 0,5% від запозиченої суми і певну відсоткову ставку за надані кредити, яка ґрунтується на ринкових ставках.

По завершенні встановленого угодою періоду країна-член зобов'язана викупити національну валюту у Фонду, повернувши йому кошти у СДР або іноземних валютах. Крім цього держава-позичальник зобов'язана достроково здійснювати викуп національної валюти, яка є зайвою для Фонду, поступово з покращенням її платіжного балансу і збільшенням валютних резервів. Національна валюта держави-боржника, яка перебуває в МВФ, може бути придбана іншою країною-членом Фонду, і це також вважається способом погашення її боргу.

Перевищення розміром квоти країни-члена у МВФ суми запасу національної валюти певної держави, яка перебуває в розпорядженні Фонду, називають резервною часткою. Вона визначається як частина іноземної валюти певної країни в розмірі до 25% квоти (до Ямайської угоди 1976 р. - золота доля), яка придбавається країною-членом. Кошти в іноземній валюті, які можуть бути придбані країною-членом в обсязі, що перевищує резервну частку, діляться на чотири кредитні частки - транші - по 25% квоти. Використання першої кредитної частки може бути здійснено як у формі прямого придбання іноземної валюти, за якого країна одержить всю суму, яку вона запрошувала, негайно після схвалення Фондом її запиту, так і шляхом укладання з МВФ угоди щодо резервного кредиту. Гранична сума кредиту, яку країна може придбати у МВФ в результаті повного використання резервної і кредитної частки, становить 125% від розміру її квоти.

Угоди щодо резервного кредиту, або угоди "стенд-бай" у сучасних умовах забезпечують країні-члену гарантію того, що вона зможе одержати іноземну валюту від МВФ в обмін на національну в будь-який час за умови дотримання нею домовленостей. Подібна практика надання кредитів є аналогічною відкриттю кредитної лінії. Головним призначенням кредитів "стенд-бай" є кредитування макроекономічних стабілізаційних програм країн-членів МВФ. Валюта, яка надається Фондом у вигляді резервного кредиту, видається узгодженими траншами через певні проміжки часу протягом терміну дії угоди.

Зобов'язання держави-позичальника, які передбачають проведення нею запланованих фінансово-економічних заходів, фіксуються у відповідному "листі про наміри", який направляється до МВФ. Якщо Фонд вважатиме, що використання державою кредиту суперечить цілям МВФ або держава не виконує його настанов, Фонд може обмежити або повністю припинити кредитування країни [29].

2.1.2. Роль Світового банку в кредитуванні держав.

Світовий банк було створено у 1944 р. під час Бреттон-Вудської конференції як Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) з метою відбудови країн Європи після Другої світової війни. Першу позику Світового банку в розмірі 250 млн. дол. США отримала Франція на цілі реконструкції в 1947 р.

У сучасних умовах мета діяльності Групи Світового банку — подолання бідності в країнах, що розвиваються, та сприяння тривалому економічному зростанню країн-членів. Світовий банк не можна вважати «банком» у загальному розумінні цього слова. Це міжнародна організація країн-акціонерів, яка має досить складну структуру. Світовий банк складається з двох унікальних організацій розвитку, таких як Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) та Міжнародна асоціація розвитку (МАР). Незважаючи на те, що ці дві впливові установи діють сумісно та скоординовано, сфери їх впливу є різними. Діяльність МБРР сконцентрована на зменшенні масштабів бідності в країнах із середнім рівнем доходів і в кредитоспроможних країнах, тоді як МАР здійснює свою діяльність у найбільш бідних країнах світу. Для підвищення дієвості цих двох ключових установ до складу Світового банку входять Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ) і Міжнародний центр з урегулювання спірних питань (МЦУСП). Світовий банк

досить тісно взаємодіє з МВФ, але водночас це абсолютно автономні організації, які мають суттєві відмінності в цілях та напрямках діяльності [32].

Протягом останніх 70 років Світовий банк спостерігав значні зміни у світовій економіці. За цей час Група Світового банку, найбільша у світі інституція розвитку, працювала над тим, щоб допомогти більш ніж 100 країнам, що розвиваються та країнам, що перебувають на перехідному етапі адаптуватися до цих змін, пропонуючи кредити та спеціальні знання та поради.

Група Банку співпрацює з урядами країн, приватним сектором, організаціями громадянського суспільства, регіональними банками розвитку, аналітичними центрами та іншими міжнародними установами з питань, пов'язаних із зміною клімату, конфліктами та безпекою харчових продуктів до освіти, сільського господарства, фінансів та торгівлі. Всі ці зусилля підтримують партнерські цілі Групи Банку, спрямовані на подолання крайньої бідності до 2030 року, і посилення спільного процвітання найбідніших 40 відсотків населення у всіх країнах.

Заснований у 1944 році Міжнародний банк реконструкції та розвитку, який незабаром став Світовим банком, розширився до тісно пов'язаної групи з п'яти інститутів розвитку. Спочатку його позики допомогли відновити країни, спустошені Другою світовою війною. З часом фокус перейшов від реконструкції до розвитку, з великим акцентом на інфраструктуру, таку як дамби, електричні мережі, зрошувальні системи та дороги.

З моменту заснування Міжнародної фінансової корпорації в 1956 році, установи змогли позичити приватним компаніям та фінансовим установам у країнах, що розвиваються. І заснована Міжнародна асоціація розвитку в 1960 році приділяла більше уваги найбіднішим країнам, частиною постійного переходу до викорінення бідності, яка стала головною метою Банку. Подальший запуск Міжнародного центру вирішення інвестиційних спорів та Багатостороннього агентства з гарантування інвестицій додатково завершив спроможність Групи Банку зв'язати глобальні фінансові ресурси з потребами

країн, що розвиваються. Сьогодні робота Групи Банку торкається практично всіх секторів, важливих для боротьби з бідністю, підтримки економічного зростання та забезпечення стабільного покращення якості життя людей в країнах, що розвиваються.

Група Банку визнає широкий спектр факторів, що мають вирішальне значення для успішних установ, надійної політики, постійного навчання шляхом оцінки та обміну знаннями та партнерства, у тому числі з приватним сектором. Група Банку має довготривалі відносини з більш ніж 180 країнами-членами, і це вирішує проблеми викликів, що стають все більш глобальними. У важливих питаннях, таких як зміна клімату або примусова міграція, Група Банку відіграє провідну роль, оскільки вона здатна проводити обговорення серед своїх членів та широкого кола партнерів. Це може допомогти вирішити кризи, будуючи фундаменти для довгострокового та сталого розвитку. Еволюція Групи Банку також знайшла своє відображення в різноманітності його міждисциплінарного персоналу, до якого входять економісти, фахівці з державної політики, фахівці сектору та соціальні вчені, що базуються в штаб-квартирі у Вашингтоні, штат Денверсіс, і на цій території. Сьогодні більше третини співробітників розташовані в країні. Оскільки попит на свої послуги з часом збільшився, Група Банку інтенсивно прагне задовольнити їх.

З точки зору світового банку в 1947 році було виділено чотири кредити на загальну суму 497 мільйонів доларів, у порівнянні з 302 зобов'язаннями на суму 60 мільярдів доларів у 2015 році.

Розглянемо питання щодо організації Світового банку. Відтак, він подібний до кооперації, що складається з 189 країн-членів. Ці країни-члени або акціонери представлені Радою керуючих, які є вирішальними директорами Світового банку. Як правило, губернатори є міністрами фінансів або міністрами розвитку країн членів. Вони зустрічаються один раз на рік на Щорічних зборах Ради керуючих Групи Світового банку та Міжнародного валютного фонду. Губернатори делегують особливі обов'язки 25 виконавчим директорам, які працюють на місці в банку. П'ять найбільших акціонерів

призначають виконавчого директора, тоді як інші країни-члени представлені виборними виконавчими директорами. Президент групи Світового банку Джим Юн Кім очолює засідання ради директорів і відповідає за загальне керівництво банком. Президент обирається Радою Виконавчих директорів на п'ятирічний термін, що поновлюється. Виконавчі директори складають раду директорів Світового банку. Вони, як правило, збираються щонайменше двічі на тиждень для нагляду за діяльністю Банку, включаючи схвалення позик та гарантій, нову політику, адміністративний бюджет, стратегії надання допомоги країнам, запозичення та фінансові рішення. Світовий банк працює повсякденно під керівництвом президента та керівних кадрів, а також віце-президентів, відповідальних за глобальні практики, перехресні рішення, регіони та функції [33].

Отже діяльність Світового банку сконцентрована на сприянні довгостроковому економічному розвитку, подоланні бідності, інтеграції країн у світову економіку через надання технічної та фінансової допомоги, що спрямована на реформування певних секторів економіки чи реалізацію відповідних проектів в окремих галузях. Слід зазначити, що якщо Світовий банк надає кредит виключно країнам, які розвиваються, та країнам з перехідною економікою, то ресурсами МВФ можуть скористатися лише держави — члени цієї організації, які мають короткострокові проблеми в розрахунках зі своїми міжнародними кредиторами.

Відтак, Міжнародний банк реконструкції та розвитку - є головною установою Світового банку. Він сприяє стійкому розвитку країн за допомогою надання кредитів, гарантій, аналітично-консультативних послуг. МБРР, як зазначалося, надає кредити урядам країн із середнім рівнем доходу та урядам платоспроможних країн з низьким рівнем доходу. Капітал МБРР формується за рахунок внесків країн-членів відповідно до встановленої для кожної з них квоти, розмір якої залежить від рівня економічного розвитку країни та її ролі у світовій економіці й міжнародній торгівлі. Відповідно до розміру квот розподіляються голоси між країнами у керівних органах МБРР. Найбільшими

акціонерами МБРР є п'ять країн: США, Японія, Німеччина, Велика Британія і Франція. Решта акцій розподілена між іншими країнами-учасницями. Основну частину ресурсів МБРР залучає на міжнародних фінансових ринках через розміщення облігацій, що мають рейтинг «ААА». Значний дохід МБРР отримує від власного капіталу, що складається з резервів, які були нагромаджені впродовж багатьох років, та внесків від держав-членів. Доходи, що були отримані МБРР від реалізації проектів, дають можливість фінансувати проекти розвитку і підтримувати власну фінансову стабільність. Провідною діяльністю Світового банку є підтримка зусиль країн, яка спрямована на інвестування у людські ресурси шляхом будівництва шкіл, оздоровчих центрів, постачання питної води та електроенергії, формування орієнтованих на розвиток урядів та захисту довкілля. Окрім цього, Світовий банк надає консультації, технічну допомогу і позики для впровадження конкретних проектів. Щорічно Банк надає своїм країнам-членам допомогу у сумі близькій до \$20 млрд. для фінансування десятків і сотень проектів.

В міру зростання кількості країн-членів і зміни їх потреб зростає і Світовий банк. Нині до його складу входять п'ять різних організацій, які разом утворюють Групу Світового банку:

Міжнародний банк реконструкції та розвитку – МБРР (The International Bank for Reconstruction and Development – IBRD). Створений у 1944 р. Надає допомогу країнам з середнім рівнем доходу. Більшість своїх коштів МБРР одержує шляхом продажу облігацій на міжнародних ринках капіталу.

Міжнародна асоціація розвитку – МАР (The International Development Association – IDA). Створена у 1960 р. Підтримує 81 найбіднішу країну з доходом на душу населення не більше, ніж \$865, яким вона надає безвідсоткові кредити, технічну допомогу та консультації [33].

Міжнародна фінансова корпорація – МФК (The International Finance Corporation – IFC). Створена у 1956 р. Сприяє розвитку країн-клієнтів шляхом фінансування інвестицій у приватний сектор [34]. Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій – БАТІ (The Multilateral Investment Guarantee Agency

– MIGA). Створене у 1988 р. Заохочує іноземні інвестиції шляхом надання гарантій іноземним інвесторам на покриття збитків, спричинених некомерційними ризиками у країнах, що розвиваються, www.miga.org.

Міжнародний центр врегулювання спірних питань щодо інвестицій – МЦВСПІ (The International Centre for Settlement of Investment Disputes – ICSID). Створений у 1966 р. Забезпечує інструменти для врегулювання шляхом погоджувальних або арбітражних процедур спірних питань щодо інвестицій між іноземними інвесторами та країнами-одержувачами інвестицій[33].

Щоби стати членом МБРР країна повинна вступити у Міжнародний валютний фонд. Вступ до МАР, МФК та БАП передбачає попереднє членство у МБРР. Країни-члени отримують акції установи, таким чином беручи участь у формуванні її капіталу. Країни-члени також підписують установчий документ кожної установи: Статті Угоди МБРР, МАР, МФК та Конвенцію БАП. Членство у МЦВСПІ передбачає підписання та ратифікацію його Конвенції.

За станом на початок 2005 р. до МБРР входило 184 країни, до МАР – 165, до МФК – 176, до БАЛ – 164, до МЦВСПІ – 140.

Вперше термін "Світовий банк" було застосовано до Міжнародного банку реконструкції та розвитку у статті про Бреттон-Вудську конференцію, що була опублікована у журналі "Економіст" (The Economist) 22 липня 1944 р. Перше засідання рад керуючих МБРР та МВФ, що відбулося у березні 1946 р. у Саванні (штат Джорджія, США), офіційно називалося "Установчі збори Світового Фонду та Банку". У деяких статтях про цю конференцію використовувалась словосполучка "світовий банк". Виникнувши як свого роду прізвисько, цей термін у 1975 р. став офіційним коротким найменуванням МБРР та МАР.

Отже, Світовий банк надає позики, ставки відсотку по яких значно менші, ніж ставки відсотку за кредитами комерційних банків. Через Міжнародну асоціацію розвитку Банк також надає безвідсоткові позики

найбіднішим країнам, які часто не можуть знайти інші джерела дешевого фінансування. Крім того, Світовий банк встановлює для своїх країн-позичальників набагато більший термін погашення позик порівняно з комерційними банками – 15-20 років, включаючи 3-5-річний пільговий період до початку погашення основної суми. Для України такий термін складає 20 років, включаючи 5-річний пільговий період. Безвідсоткові кредити MAP мають 35-40-річний термін погашення, включаючи 10-річний пільговий період.

Банк здебільшого позичає кошти, які згодом кредитує. Він має високу репутацію завдяки великим, належним чином керованим фінансовим резервам. Це дає змогу позичати кошти з низькими відсотками на ринках капіталу в усьому світі, які він згодом кредитує країнам, що розвиваються, на дуже сприятливих умовах. Фінансові резерви Банку формуються з декількох джерел – прибутків від інвестицій, зборів, сплачуваних країнами-членами, внесків країн-членів, і, власне, погашення позик країнами-позичальниками. Стосовно позики Світового Банку, то існує два види:

- Інвестиційні позики (Investment Loans) для товарів, робіт і послуг з метою підтримки проектів економічного і соціального розвитку у широкому діапазоні секторів. Реалізація таких проектів розрахована на тривалий час — зазвичай від п'яти до десяти років.

- Позики стратегічного розвитку (Development Policy Loans) для підтримки політики та інституційних реформ. Вони розраховані на коротший термін – один-три роки. Раніше такий тип позик носив назву Системні позики [36].

Світовий банк також надає незначну кількість грантів, призначених для підтримки інновацій та партнерства. Це гранти Ринку ідей розвитку (Development Marketplace – www.developmentmarketplace.org). Глобального екологічного фонду (Global Environmental Facility – www.worldbank.org/gef), Програми "Інформація для розвитку" (The Information for Development Program — www.infodev.org).

Нарешті, Світовий банк пропонує кілька типів гарантійних інструментів з тим, щоб захистити інвесторів та тих, хто надає комерційні позики від ризиків, пов'язаних з інвестуванням у країни, що розвиваються [33].

Існує певний цикл проектів Світового банку: щороку Світовий банк надає позики в обсязі від 15 до 20 млрд. дол. США на виконання проектів у понад 100 країнах, з якими він співпрацює. Тематика проектів покриває весь спектр соціально-економічних проблем у цих країнах – від інфраструктури до освіти, охорони здоров'я, управління державними фінансами. Ті проекти, що їх фінансує Банк, започатковуються, втілюються та контролюються відповідно до належним чином задокументованого життєвого циклу проекту.

Цикл проекту починається, коли будь-яка країна визначає потребу, розробляє проект і звертається до Банку з проханням надати позику. Експерти країни-позичальника та Світового банку уважно вивчають план. Банк здійснює оцінку проекту. Під час переговорів вирішується питання щодо якнайкращого впровадження схеми проекту. Після досягнення згоди здійснюється ухвала позики Радою директорів, ратифікація Угоди про позику парламентом – і робота починається. Банк здійснює ретельний моніторинг ходу виконання проекту і поступову виплату позики.

Після завершення проекту здійснюється його оцінка для того, щоб визначити наскільки він був успішним і яку користь він приніс (приносить) економіці країни та її населенню. Цикл проекту часто складний і може тривати багато років.

Кожен проект офіційно проходить такі стадії: . Визначення. Визначаються ті проекти, що підтримують стратегічні завдання і які мають цінність з фінансової, економічної, соціальної та екологічної точок зору. Підготовка.

Банк разом з фінансовою допомогою пропонує політику виконання проекту і надає відповідні консультації. Країни-клієнти проводять дослідження і готують остаточну документацію проектів. Експертиза. Банк оцінює економічні, технічні, інституційні, фінансові, екологічні та соціальні

аспекти конкретного проекту. Готуються довідка про результати експертизи та проекти юридичних документів.

Банк та країна-позичальник погоджуються на укладення угоди про позику або кредит, і відповідний проект подається до Ради директорів на затвердження, виконання і нагляд. Позичальник виконує затверджений проект. Світовий банк забезпечує, щоб надходження в рамках позики використовувались для її цілей з належною увагою до економії, дієвості та ефективності, впровадження і завершення. Готується Звіт про завершення впровадження проекту з метою оцінювання результатів діяльності як Світового банку, так і позичальника. Незалежний Департамент Світового банку з оцінювання операцій готує Звіт про аудиторську перевірку та оцінює відповідний проект. Результати аналізу використовуються для планування майбутніх проектів.

Не усі проекти, фінансовані Світовим банком, оцінюються як успішні, але більшість з них саме такі. Досвід проекту застосовується до інших проектів для досягнення ними успішних результатів [37].

Світовий банк опікується не лише питаннями кредитування. База даних Банку про розвиток завжди була важливим елементом його допомоги країнам-клієнтам. Група економічного розвитку Банку, очолювана одним з віцепрезидентів, здійснює дослідження з різних економічних та соціальних питань, проблем розвитку окремих країн та секторів.

У кожній країні працівники Банку також виконують різного роду дослідження, на основі яких здійснюється більша частина роботи Банку. Отже, Світовий банк не лише надає фінансову підтримку, а являє собою джерело інформації про питання розвитку. Розповсюдження цієї інформації серед країн-клієнтів є одним з основних принципів місії Банку.

Для забезпечення сталих результатів у країнах Світовий банк також зміцнює внутрішню спроможність країн підтримувати життєздатність програм економічного розвитку. Ця робота головним чином здійснюється через Інститут Світового банку (World Bank Institute — WBI), який впроваджує

програми підвищення кваліфікації і забезпечення розвитку своїх клієнтів, працівників та партнерів [33].

Ці програми реалізуються у формі курсів, консультацій з питань політики, партнерства з навчальними та дослідними інститутами в усьому світі та у формі підтримки мереж навчальних закладів, пов'язаних з міжнародним розвитком.

Доволі значущим є те, що Інститут Світового банку має одну з найбільших Мереж дистанційного навчання [38]. Стосовно партнерів Світового банку, то зазвичай – це уряди і населення його країн-членів. Разом з тим Банк – це єдина організація в світі, що допомагає країнам з перехідною економікою та країнам, що розвиваються, шляхом надання позик або грантів. Наприклад, у різних частинах світу – в Африці, Азії, у Карибському басейні, Європі та Південній Америці – існують банки регіонального розвитку. Деякі комерційні банки також позичають кошти країнам, що розвиваються.

ООН та інші організації – такі як ВООЗ, ПРООН та ЮНЕСКО – також допомагають країнам, що розвиваються. Багато приватних неприбуткових організацій та релігійних фондаций фінансують проекти розвитку в усьому світі. Світовий банк співпрацює з більшістю цих організацій, і деякі свої проекти фінансує спільно з ними.

Узагальнюючи викладене стосовно МВФ та Світового Банку, спробуємо окреслити провідну відмінність між ними. Світовий банк не слід плутати з Міжнародним Валютним Фондом (МВФ), який також було засновано під час Бреттон-Вудської конференції в 1944 році. Попри те, що функції МВФ доповнюють функції Групи Світового банку, в організаційному та операційному плані це абсолютно автономна організація. Якщо Світовий банк надає допомогу країнам, що розвиваються, у вирішенні довгострокових проблем, прискоренні економічного зростання та боротьбі з бідністю, МВФ спрямовує свою діяльність на вирішення короткострокових економічних проблем: загальну підтримку платіжного балансу країн і стабілізацію монетарної системи.

Щодо керівництва Світового банку та його установчих документів. Кожна з п'яти інституцій Світового банку має так звані Статті Угоди або документи, що їм дорівнюють. Ці документи визначають цілі, структуру, діяльність організації, а також механізми володіння та керування. Кожна установа Банку належить на правах власності його країнам-членам (акціонерам). Країни-члени керують Групою Світового банку через Раду керуючих та Раду виконавчих директорів, які приймають найважливіші стратегічні рішення. Кожна країна представлена у Раді одним керуючим (губернатором), у переважній більшості випадків державним службовцем у ранзі міністра. Існує єдина Рада керуючих для МБРР, МФК та МАР, окрема Рада керуючих для БАТІ та Адміністративна рада для МЦВСПІ. Раз на рік, восени ради керуючих Групи Світового банку та МВФ проводять спільне засідання, відоме як Річні збори.

Загальне поточне керівництво Групою Світового банку здійснює Рада виконавчих директорів. Головою Ради є Президент Групи Світового банку. Виконавчі директори перебувають у штаб-квартирі Банку у Вашингтоні. Рада виконавчих директорів затверджує позики та приймає стратегічні рішення стосовно діяльності Банку. Рада виконавчих директорів зазвичай збирається двічі на тиждень.

У МБРР 24 виконавчих директори. Кожен з п'яти найбільших акціонерів – Сполучені Штати, Японія, Німеччина, Франція та Великобританія – призначають по одному виконавчому директору. Інші країни діляться на групи, кожна з яких представляє директор від групи країн. Поділ на групи визначають самі країни-члени. Окремі країни – Китай, Росія та Саудівська Аравія – представлені одним директором. Україна входить до однієї групи з Вірменією, Боснією та Герцеговиною, Болгарією, Хорватією, Грузією, Кіпром, Ізраїлем, Македонією, Молдовою, Румунією та Нідерландами.

Інтереси усієї групи постійно представляє громадянин Нідерландів – сьогодні це Ед Мелкерт. Він має у своєму розпорядженні 72 208 голосів, що

становить 4,54% від їх загального числа. В Міжнародній асоціації розвитку доля акцій та голосів цієї групи трохи менша — 3,63%.

Звичайно рішення Радою директорів приймаються на основі консенсусу, проте кількість голосів окремих виконавчих директорів визначається у відповідності до кількості акцій, що належать країнам, які вони представляють. Найбільші акціонери Групи Світового банку володіють близько 40% акцій, а саме: Сполучені Штати – 16,41%, Японія – 7,87%, Німеччина – 4,49%, Франція – 4,31% та Великобританія – 4,31%.

Президент обирається Радою виконавчих директорів та виконує обов'язки президента кожної з установ Групи Банку. За традицією кандидатуру президента висуває виконавчий директор від СІНА. Також за давньої домовленістю Президентом Групи Світового банку обирається громадянин США, а Директором-розпорядником МВФ – європеєць. Президент обирається на п'ятирічний термін. Кількість термінів та вікова межа перебування на посаді не встановлюється.

Коли на початку 80-х рр. ХХ ст. борг країн "третього світу" перетворився на гостру проблему, яка постійно загрожувала міжнародній банківській системі, в основу діяльності МБРР і МВФ були покладені "програми структурних перетворень". Програми стали новим напрямком діяльності Банку спочатку у країнах, що розвиваються, а пізніше - і в колишніх соціалістичних країнах східної Європи. Основні напрямки діяльності Банку поєднують середньо - і довгострокове кредитування інвестиційних об'єктів у різних галузях економіки країн-членів. Банк бере активну участь і в підготовці проектів, їх технічному та фінансово-економічному обґрунтуванні. Але Банк - це не тільки джерело зовнішніх фінансових ресурсів для країн, що розвиваються, але і важливий центр розробки, підтримки і реалізації стратегії розвитку країн "третього світу". Світовий банк володіє унікальною можливістю сприяти більшій інформованості країн-членів щодо найсучаснішої практики в сфері економіки і

ефективно розповсюджувати необхідні знання серед країн, яким він надає допомогу.

Компетенція МБРР розширилась, організація еволюціонувала від вузькоспеціальних кредитно-фінансових питань до макроекономічного прогнозування щодо країн-членів і світового ринку загалом. Банк поступово перетворився на головний світовий інститут розробки і апробації стратегій розвитку, на своєрідний інтелектуальний центр світового масштабу. Функції фінансового характеру перестали бути визначальними в його діяльності.

На початку ХХІ ст. кількість членів МБРР становила 180. Членство у МБРР є взаємопов'язаним із членством у МВФ. Жорстка прив'язка Статуту МБРР (розд. 1 ст. 2; розд. 3 ст. 6 Статуту) з членством у МВФ обумовлена тим, що країни - члени МБРР зобов'язані провадити валютну політику згідно із положеннями Статуту МВФ. Тому виключення з однієї фінансової установи тягне за собою втрату зв'язку і з іншою [40].

Членство в Банку як в міжнародній організації уможливорює виникнення певних правових відносин, оформлення яких виражається через домовленість, згідно з якою держави зобов'язуються виконувати положення Статуту, а Банк - виконувати функції, притаманні йому як міжнародній фінансовій організації.

Статутом МБРР встановлений жорсткий взаємозв'язок між фінансовим внеском держав-членів у капітал і можливістю членів впливати на рішення, які приймаються цією організацією. Тобто, країни, які внесли найбільші суми, мають найбільшу кількість голосів. Співвідношення сил витримується за допомогою, так званої, "системи зваженого голосування" країн-членів залежно від долі участі в акціонерному капіталі МБРР. Максимальна більшість, необхідна для прийняття рішень у МБРР, становить 80%.

Статутом МБРР встановлене право п'яти країн, які мають найбільші квоти - передплату на акції Банку - призначати своїх індивідуальних представників до Ради директорів. Рада директорів МБРР складається з 12 членів. Решта країн обирають 7 членів виконавчого директорату шляхом утворення відповідних груп з 5-24 держав, на кожну з яких припадає 3-5%

голосів. При голосуванні кожен виконавчий директор володіє голосами всіх країн, які його обрали, як єдиним блоком. Можливість ділити голоси залежно від побажань країни-учасниці групи не передбачена. Подібна система зменшує можливість для маневру окремим країнам у МБРР.

Ресурси МБРР формуються з акціонерного капіталу, залучених коштів та нерозподіленого прибутку від здійснених операцій. Країни-члени МБРР передплачують акції Банку згідно з виділеною для них квотою, яка приблизно дорівнює їхній квоті у МВФ, формуючи таким чином його статутний капітал. Відповідальність держав-членів обмежується розміром їхньої передплати. Міжнародний грошовий ринок є основним джерелом капіталів МБРР, оскільки Банк також одержує кошти шляхом продажу облігацій і векселів безпосередньо урядам, їх представництвам і центральним банкам.

Банк надає кредити винятково кредитоспроможним урядам країн, що розвиваються, та країн із перехідною економікою. Кожен проект, що підтримується Банком, розробляється у тісному співробітництві з національними урядами і місцевими органами влади, що розширює межі правового регулювання.

Близько половини всіх проектів, які підтримуються Банком, одержують додаткове фінансування з інших офіційних джерел. Організації-донори розглядають партнерство з МБРР як своєрідну гарантію повернення своїх коштів і можливість одержання найбільш кваліфікованого обґрунтування здійснюваних капіталовкладень.

З метою прискорення процесу становлення ринкових відносин і стимулювання приватного підприємництва у країнах "третього світу" у 1956 р. була створена Міжнародна фінансова корпорація. В 1957 р. МФК отримала статус спеціалізованої установи ООН. Метою створення Корпорації було розширення можливостей МБРР у сфері стимулювання приватного підприємництва у країнах, що розвиваються.

Із 1961 р. МФК отримала право (розд. 6 (а) ст. 3 Статуту МБРР) безпосередньо вкладати свої ресурси в акції місцевих підприємств країн, що

розвиваються. На відміну від МБРР, МФК згідно зі Статутом (розд. 4 ст. 3), може брати участь в акціонерному капіталі підприємств і надавати довгострокові позики, у т. ч. приватний сектор, без урядових гарантій. Зазвичай, МФК бере участь на всіх етапах створення і розширення інфраструктури національного фінансового ринку. Фінансові інститути багатьох країн, створені за допомогою МФК, заклали основу новостворюваному ринку капіталів [40].

Реалізуючи свої завдання, МФК мобілізує і доповнює приватний капітал, не замінюючи його повністю. Зобов'язання МФК, зазвичай, не перевищують 25% від вартості проекту. Джерелами фінансових ресурсів МФК є акціонерний капітал, запозичення на світовому ринку капіталів, запозичення у МБРР, власні доходи. МФК - це найбільш прибутковий інститут групи Світового банку.

Важливою стороною діяльності МФК у молодих державах Азії, Африки та Латинської Америки з моменту її заснування стала участь у створенні і розвитку, так званих, "компаній з фінансування розвитку", інакше кажучи - регіональних банків розвитку. Ця діяльність є тісно пов'язаною із діяльністю МБРР, проте саме Корпорації належить провідна роль у її здійсненні.

В листопаді 1960 року з метою задоволення потреб найбідніших країн була створена інша філія МБРР - Міжнародна асоціація розвитку. З 1961 р. МАР одержала статус спеціалізованої установи ООН. На початку XXI ст. членами МАР були 158 країн. Щодо обґрунтування доцільності створення МАР ілюстративною є така цитата з виступу на конгресі США: "Більшість із малорозвинених країн побоюються, що за умови укладання двосторонньої угоди між подібною країною і США остання буде прагнути панувати над нею. Тому країни, що розвиваються, часто вагаються, приймаючи рішення стосовно укладання двосторонніх зв'язків із США. У МАР же вони будуть членами із правом голосу, тому держави, що розвиваються, проявлять більше готовності підпорядковуватись програмам, які влаштовують СІНА... Міжнародна організація може наполягати на більш жорстких умовах, аніж США

самотужки". Створення МАР укріпило позиції МБРР, забезпечило можливість для більш гнучкої діяльності Банку.

Як філія МБРР МАР ставить перед собою однакові з Банком цілі. Її діяльність спрямована на:

- створення сприятливих умов для приватних капіталовкладень;
- заохочення експорту капіталу до країн, що розвиваються;
- здійснення контролю за пільговим багатостороннім кредитуванням;
- надання безвідсоткових позик найбільш біднішим країнам світу.

Сфери діяльності МБРР і МАР розподіляються згідно зі статистичними даними показників ВВП у розрахунку на душу населення. У випадку, коли названа сума є меншою за 1200 дол. США на рік (значення цього показника періодично переглядається), державі надається спеціальна фінансова допомога через МАР.

МАР має спільну із МБРР адміністрацію. Президент Банку одночасно є і президентом МАР. Формально Асоціація має свої керівні органи (Рада управляючих і Виконавчий директорат), але на практиці вона є філією, керівництво якою здійснює МБРР. Управляючі і виконавчі директори МБРР займають аналогічні посади і в МАР.

Асоціація користується лише формальною автономією від Банку, що проявляється у веденні операцій за окремим рахунком. Джерелом коштів для кредитів МАР є внески найбільш багатих промислово розвинутих країн-донорів (більш як 90 %), прибутки, одержані за позиками Світового банку, і погашені кредити МАР, які були надані раніше. Офіційне поповнення ресурсів МАР за рахунок країн-донорів відбувається кожні три роки.

Держава-член вважається членом МАР (як і МФК, до речі), починаючи з дати, коли уряд держави передасть на зберігання до МБРР документ, яким буде підтверджено, що він приймає статут згідно зі своїм національним законодавством (розд. 2 (Б) ст. 11 Статуту МАР; розд. 2 (Б) ст. 9 Статуту МФК). Правила, які регулюють вихід держав-членів із МАР та МФК є аналогічними правилам, закріпленим у Статуті МБРР [39].

Наостанок зазначимо декілька слів про нинішнього президента Світового Банку: Джим Юн Кім, М.Д., доктор філософії, 12-й президент Групи Світового банку. Незабаром після того, як він взяв на себе позицію в липні 2012 року, організація поставила дві цілі для керівництва своєю роботою: подолати крайню бідність до 2030 року; і для посилення загального процвітання, зосереджуючись на нижчому 40% населення в країнах, що розвиваються. У вересні 2016 р. Правління Світового банку одностайно перепризначили Кіма на другий п'ятирічний термін повноважень Президента. Під час свого першого терміну Група Світового банку підтримала пріоритети розвитку країн на рівнях, яких ніколи не бачили поза фінансовою кризою, а разом з нашими партнерами досягли двох послідовних рекордних поповнення фонду Групи Світового банку для найбідніших. Інститут також запусив декілька інноваційних фінансових інструментів, включаючи засоби для задоволення потреб в галузі інфраструктури, запобігання пандеміям та допомогу мільйонам людей, які були примусово витіснені з їхніх будинків, під впливом кліматичних потрясінь, конфліктів та насильства. Кар'єра Кіма обернулася навколо здоров'я, освіти та поліпшення життя бідних. До вступу в групу Світового банку Кім, лікар і антрополог, служив президентом Дартмутського коледжу та займав посаду професора в Гарвардській медичній школі та Гарвардській школі громадського здоров'я. З 2003 по 2005 рік, як директор департаменту Всесвітньої організації охорони здоров'я з питань ВІЛ / СНІД, він очолив ініціативу "3 на 5" - першу в світі глобальну ціль, спрямовану на лікування СНІДу, що значною мірою сприяло розширенню доступу до антиретровірусних препаратів у країнах, що розвиваються. У 1987 році Кім заснував партнерську організацію Partners In Health, неприбуткову медичну організацію, яка зараз працює в бідних громадах на чотирьох континентах. Кім отримав стипендію "Геніус" Макауртура, був визнаний одним із 25 найкращих лідерів Америки у звіті "Всесвітні новини та світ", і був названий одним з 100 найвпливовіших людей світу в журналі TIME [41].

2.2. Міжнародні регіональні організації з компетенції в сфері кредитування держав.

Регіональні міжнародні кредитно-фінансові організації функціонують в окремих економічних регіонах. Їх діяльність спрямована на розв'язання специфічних регіональних проблем та створення умов для прискорення прогресу країн, що розвиваються. Ці інституції здійснюють довгострокове кредитування регіональних проектів, розробляють та впроваджують стратегію розвитку певного регіону з урахуванням його специфіки, створюють умови для розвитку регіонального співробітництва та економічної інтеграції зазначених країн. Регіональні міжнародні кредитно-фінансові інституції почали створюватися в країнах Латинської Америки, Азії, Африки в 60-х роках ХХ ст.

Необхідність створення таких інституцій була обумовлена розпадом колоніальної системи та появою великої кількості незалежних держав, кожна з яких намагалася здійснити індустріалізацію та створити необхідну інфраструктуру в досить короткі строки. Коштів, які виділялися даним країнам у рамках програм МВФ та МБРР на реалізацію зазначених заходів, було недостатньо. З метою акумуляції необхідних ресурсів і були створені регіональні банки. Регіональні банки мають однотипний порядок формування ресурсів, однакову форму правління, ідентичні об'єкти кредитування. Усі вони надають кредити лише країнам відповідного регіону, і ці кредити спрямовуються переважно в розвиток інфраструктури, сільського господарства. Ресурси цих банків формуються з внесків країн-членів та позичених коштів, мобілізованих на ринках позичкових капіталів.

Сплачений статутний капітал не перевищує 10 %, а несплачена частина служить гарантійним фондом. Характерною рисою цих банків є участь у них не тільки країн, що розвиваються, а й індустріально розвинутих країн з інших регіонів, які виконують функції донорів. Переважна частина кредитних ресурсів регіональних банків надається найбільш надійним позичальникам, які належать до конкурентоспроможних країн, тоді як позичальники з

найбідніших країн регіону мають обмежений доступ до цих ресурсів. З метою надання пільгових кредитів у найбідніші країни при регіональних банках створюються спеціалізовані фонди. Ресурси цих фондів формуються за рахунок внесків розвинутих країн. Дані фонди виконують такі самі функції, як і Міжнародне агентство розвитку в групі Світового банку.

Індустріально розвинуті країни пов'язують обсяг наданих ресурсів з можливістю пріоритетних поставок товарів та послуг у ці країни. Деякі регіональні банки надавали кредити на досить пільгових умовах позичальникам, які не були спроможні їх ефективно використати. У результаті такі кредити не поверталися в установлений строк, і ці банки зазнавали певних фінансових труднощів. Прикладом може бути діяльність Африканського банку розвитку, який у середині 90-х років ХХ ст. унаслідок неефективної кредитної політики опинився в скрутному фінансовому становищі і змушений був переглянути стратегію і механізм своєї діяльності.

До найвідоміших регіональних міжнародних фінансово-кредитних установ належать: Азіатський банк розвитку, Африканський банк розвитку, Міжамериканський банк розвитку. Азіатський банк розвитку (АзБР) був заснований у 1966 р., але розпочав свою діяльність у 1968 р. Його членами є 59 держав, з них 43 країни азіатсько-тихоокеанського регіону, а також 16 нерегіональних держав, у тому числі США, Канада та 13 європейських країн. Серед акціонерів Банку є шість країн колишнього СРСР: Азербайджан, Казахстан, Киргизія, Таджикистан, Туркменія, Узбекистан. Найбільшими акціонерами Банку є Японія та США, які мають по 13 % голосів, а також Китай (5,6 %), Індія (5 %). Усього на регіональні країни припадає 65,5 % голосів та 63,7 % акцій, а на нерегіональні країни — відповідно 34,5 % та 36,3 %. Головне завдання АзБР — сприяння економічному розвитку азіатських країн, що розвиваються, і Банк має для цього достатньо великі ресурси. Вони складаються зі звичайних ресурсів, а також коштів спеціальних фондів. Ці ресурси мають різні джерела формування та різні напрями використання [42].

До звичайних ресурсів належать підписний капітал, кошти, залучені на ринках капіталу, та доходи від інвестицій. Внески в підписний капітал регіональних країн-членів устанавлюються з урахуванням їх ВВП, чисельності населення, бюджетних витрат. Внески нерегіональних індустріально розвинутих країн визначаються з урахуванням їх економічної допомоги країнам, що розвиваються, і суми бюджетних субсидій міжнародним організаціям. Звичайні ресурси використовуються для надання цільових кредитів на комерційних умовах. Кредити надаються на строк від 10 до 30 років, включаючи пільговий період від двох до семи років. Процентна ставка за такими кредитами встановлюється на рівні ставок світового грошового ринку. При виборі проектів ураховується рівень їх прибутковості та ризиковості, а також платоспроможність країни-позичальника, тому ці кредитні ресурси переважно отримують більш розвинуті країни з відносно високою платоспроможністю. Кредити надаються лише країнам Азії та Тихоокеанського басейну. Їх можуть отримати як уряди цих держав, так і юридичні особи. Останні можуть розраховувати на кредити до 10 тис. дол.

До пріоритетних сфер кредитування належать транспорт, зв'язок, енергетика, сільське господарство, фінансовий сектор. Банк часто здійснює фінансування проектів спільно з іншими банками та міжнародними фінансовими інституціями, у тому числі з банками Німеччини, Японії, Кувейту, Саудівської Аравії. Країни з низьким рівнем ВВП на душу населення мають можливість отримати ресурси лише зі спеціальних фондів у порядку пільгового кредитування. Ресурси цих фондів формуються за рахунок внесків розвинутих країн і доходів від спецфондів. Такі кредити надаються строком на 25–40 років з 10-річним пільговим періодом.

Найвагомішими з таких фондів є:

- Фонд Азіатського розвитку. Надає безпроцентні кредити на строк до 40 років найбільш бідним країнам з виплатою комісії в 1 % щороку. Фонд створений індустріально розвинутими країнами — членами АЗБР. Основні

внески зроблені Японією (52 %), США (16 %), Німеччиною (9 %), Канадою (5 %).

- Японський спеціальний фонд. Надає допомогу країнам, що розвиваються, з метою структурної перебудови їх економіки через передання технологій на безоплатній основі, технічну та консультативну допомогу. Найбільші позики в АзБР отримали: Гонконг, Сінгапур, Тайвань, які згодом почали виконувати роль донорів. Найбільшим позичальником банку залишається Китай. В останні роки Банк ставить за мету залучити до сфери свого впливу азійські країни колишнього СРСР. Світова фінансова криза зумовила необхідність збільшення як фінансової, так і технічної допомоги країнам регіону. У зв'язку з цим загальний обсяг фінансування АзБР в 2009 р. зріс до 16,1 млрд дол. США, що на 42 % більше, ніж у попередньому році (11,3 млрд дол. США). Збільшення антикризової допомоги стало можливим унаслідок загального збільшення капіталу Банку з 55 млрд до 165 млрд дол. США. Таке зростання капіталу стало першим і найсуттєвішим в історії АзБР за останні 15 років. Основними країнами, що отримали допомогу, стали В'єтнам, Індонезія, Китай.

Африканський банк розвитку (АфБР) заснований у 1964 р., але почав функціонувати з 1966 р. Членами АфБР є всі країни африканського континенту, за винятком деяких територій. Згідно зі статутом даного банку його членами мали бути лише африканські держави, але гостра нестача коштів змусила керівництво банку залучити до формування капіталу деякі розвинуті країни.

Крім названих вище банків розвитку, існують і інші регіональні та субрегіональні банки і фонди розвитку. Найвідоміші з них такі: Міжамериканський банк розвитку, Центрально-американський банк економічної інтеграції (Гондурас), Карибський банк розвитку (Барбадос), Ісламський банк розвитку (Саудівська Аравія), Арабський фонд економічного та соціального розвитку (Кувейт) та ін.

У межах Європейського співробітництва діють кілька регіональних міжнародних валютно-кредитних установ. Зокрема, це: Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк, Європейський фонд валютного співробітництва. Країнами Чорноморського басейну засновано Чорноморський банк торгівлі та розвитку. Чорноморський банк торгівлі та розвитку (ЧБТР) був заснований у 1994 р., але операційну діяльність почав з 1 червня 1999 р. ЧБТР створено з метою сприяння економічному розвитку, поглиблення інтеграції та зміцнення зв'язків між країнами Чорноморського регіону. Діяльність Банку спрямована на забезпечення фінансової підтримки пріоритетних проектів у Чорноморському регіоні, насамперед у транспортній, телекомунікаційній, енергетичній галузях, сільському господарстві, торгівлі, а також у сфері захисту Чорного моря та довкілля, розвитку підприємницьких зв'язків між країнами-членами. Співзасновниками Банку стали 11 країн: Албанія, Азербайджан, Болгарія, Вірменія, Туреччина, Греція, Молдова, Румунія, Росія та Україна. Найбільшими акціонерами Банку є Греція, Росія і Туреччина, частка яких у статутному капіталі становить по 16,5 %, а також Болгарія, Румунія та Україна — по 13,5 %. Частка інших країн становить по 2 %. Початковий статутний капітал Банку — 1 млрд СПЗ (1,2 млрд дол. США). Він розподілений на 1 млн акцій вартістю 1 тис. СПЗ кожна. Усі країни — члени Банку повинні сплатити 30 % акцій. При цьому 10 % необхідно сплатити одноразово, а наступні 20 % мають бути сплачені щорічними внесками протягом восьми років. Решта 70 % акцій сплачуватимуться лише в разі необхідності залучення до Банку додаткових коштів. Україна зробила внесок у розмірі 10 %, що становить 13,5 млн СПЗ (18,15 млн дол США). ЧБТР здійснює свою діяльність на основі загальноприйнятої практики діяльності міжнародних банківських інституцій. За роки своєї діяльності Банк профінансував понад 220 проектів на загальну суму 3 млрд дол. США [43].

Першим проектом, що був профінансований Банком, став проект реконструкції газопроводу, який проходить територією України і яким

постачається російський газ на Балкани та до Туреччини (Газопровід Тальне–Ізмаїл). Даний проект був профінансований спільно з ЄБРР. Необхідно зазначити, що Україна є активним партнером ЧБТР. Подальше співробітництво України з ЧБТР є взаємовигідним і має сприяти залученню коштів в українську економіку. З метою розвитку Євразійського регіону за ініціативою президентів Росії та Казахстану у 2006 р. був створений Євразійський банк розвитку (ЄАБР). Місія Банку полягає у сприянні розвитку ринкової економіки держав — учасниць банку, їх економічному зростанню, розширенню торговельно-економічних зв'язків між ними через здійснення інвестиційної діяльності. У 2009 р. повноправними учасниками банку стали Вірменія і Таджикистан, а в червні 2010 р. — Білорусь [42].

З метою подолання негативних наслідків світової фінансової кризи та забезпечення довгострокового стійкого розвитку економік країн — членів ЄАБР в 2009 р. був створений Антикризисний фонд ЄврАзЕС обсягом 8,513 млрд дол. США. Кошти фонду мають бути використані для надання фінансових та інвестиційних кредитів. Фінансові кредити надаються лише державам для підтримки бюджету чи платіжного балансу з метою підвищення стійкості економік держав-членів у період кризи. Інвестиційні кредити надаються країнам — учасникам Фонду та компаніям, що здійснюють міждержавні інвестиційні проекти. Першою країною, що отримала фінансовий кредит у розмірі 70 млн дол. США, став Таджикистан. Кредит має строк погашення 20 років, у тому числі п'ятирічний пільговий період з фіксованою ставкою 1 % річних без додаткових комісій. Уряд Таджикистану має намір використати кошти даного кредиту для підтримки на запланованому рівні бюджетного фінансування соціальної сфери.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) — міжнародна фінансово-кредитна організація, яка була створена у відповідь на зміни політичної та економічної ситуації в Центральній і Східній Європі на початку 90-х років ХХ ст. для підтримання становлення та розвитку економік країн, які стали на шлях ринкових перетворень. Ідея створення ЄБРР була озвучена

французьким президентом Франсуа Міттераном у Європейському парламенті в Страсбурзі і знайшла широку підтримку серед європейських країн та інших держав світу. Угода про створення ЄБРР набула чинності 28 березня 1991 р. Угодою передбачалось устанавлення тісних контактів банку зі Світовим банком та Міжнародним валютним фондом.

2.2.1. Правові основи та механізм кредитування в ЄБРР.

Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР) був заснований після закінчення «холодної війни» для того, щоб відкрити нову еру в Центральній і Східній Європі. Він зіграв у цьому процесі історичну роль і накопичив унікальний досвід в стимулюванні перетворень в регіоні - і за його межами. ЄБРР прихильний справі просування переходу до «економіки, орієнтованої на ринок, а також розвитку приватної та підприємницької ініціативи».

З моменту створення Банку на початку 1990-х років це незмінно було його керівним принципом і, незважаючи на нові проблеми і поширення сфери діяльності ЄБРР на нові країни, буде як і раніше бути його місією і в майбутньому. ЄБРР був створений в стислі терміни для вирішення проблем, що виникли в переломний момент в історії Європи: момент краху комунізму на сході континенту. З дня, коли президент Франції Франсуа Міттеран вперше висунув у жовтні 1989 року ідею створення європейського банку, до відкриття ЄБРР зі штаб-квартирою в Лондоні в квітні 1991 року пройшло всього 18 місяців. З самого початку одними з найважливіших відмінностей Банку незмінно були оперативність і здатність швидко і рішуче реагувати на епохальні події, будь то розпад Радянського Союзу, фінансові кризи або «арабська весна».

У бурхливий період початку 1990-х років Банку доводилося багато разів доводити правильність своєї орієнтації на приватний сектор як головну рушійну силу перетворень в Центральній і Східній Європі. Саме в цей період склалася репутація ЄБРР як експерта в питаннях переходу до відкритого

ринку. Банк бере активну участь в таких заходах, як реформування банківських систем, лібералізація цін, приватизація (легалізація та діалог з питань політики) і формування належної нормативно-правової бази щодо майнових прав, тобто у всіх життєво важливих доданків перетворень.

Такі реформи підкріплюються кваліфікованим консультуванням, професійною підготовкою і передачею технічних навичок і доповнювалися великими інвестиціями в приватний і державний сектори. В умовах, коли вітчизняного капіталу виявляється недостатньо для фінансування процесу перетворень, Банк надає допомогу в залученні зовнішніх ресурсів як з приватних, так і з державних джерел.

Цей досвід виявився дуже корисним для Банку, коли він вирішив розширити початковий регіон своїх операцій, поширивши свою діяльність на нові країни, такі як Монголія (в 2006 році), Туреччина (в 2009 році) і Йорданія, Туніс, Марокко, Єгипет і Косово (в 2012 році), Кіпр (в 2014 році) і Греція (у 2015 році). В даний час Банк активно працює в більш ніж 30 країнах від Центральної Європи до Центральної Азії і в країнах Південного і Східного Середземномор'я. Єдиним членом Банку, який вийшов з числа країн операцій і більше не отримує інвестицій Банку, є Чехія.

Розуміння ЄБРР того, як функціонує ринкова економіка, і взаємодія з іншими міжнародними фінансовими організаціями дозволили Банку також зіграти вирішальну роль в стабілізації регіону та підготовці планів переходу до відновлення економіки після шоку, викликаного світовою фінансовою кризою в 2008 році.

З усіх банків розвитку тільки ЄБРР володіє політичним мандатом, яке вказує йому надавати допомогу лише країнам, «прихильним принципам багатопартійної демократії, плюралізму і ринкової економіки і проводять їх в життя». Найважливіше значення для діяльності Банку мають також принципи охорони навколишнього середовища і прихильність стійкої енергетики. ЄБРР діє в інтересах всіх своїх акціонерів - 65 країн, а також Європейського союзу і Європейського інвестиційного банку, - а не тільки тих країн, які отримують

його інвестиції. Від більш активної і глибокої інтеграції регіону ЄБРР в світову економіку виграють усі країни.

Відповідно до ст.1 Угоди про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку мета Банку полягає в тому, щоб, роблячи внесок в економічний прогрес і реконструкцію, сприяти переходу до відкритої, орієнтованої на ринок економіки, а також розвитку приватної та підприємницької ініціативи в тих країнах Центральної та Східної Європи, які визнають і застосовують принципи багатопартійної демократії, плюралізму та ринкової економіки. Мета Банку може також досягатися в Монголії на тих самих умовах. У цьому зв'язку будь-яке посилання в цій Угоді та додатках до неї на "країни Центральної та Східної Європи", "країни з Центральної та Східної Європи", "країну-реципієнта (або країни-реципієнти)" або "країну-реципієнта, члена Банку (або країни-реципієнти, члени Банку)" стосується й Монголії" [45].

Статтею 2 визначені функції Банку, а саме: досягнення на довгостроковій основі своєї мети зі сприяння переходу країн Центральної та Східної Європи до відкритої економіки, орієнтованої на ринок, і розвитку приватної та підприємницької ініціативи Банк сприяє країнам-реципієнтам, членам Банку у здійсненні структурних і галузевих економічних реформ, включаючи демонополізацію, децентралізацію та приватизацію, щоб допомогти економіці в тому, щоб вони стали повністю інтегрованими у світову економіку, шляхом:

- сприяння через приватних та інших заінтересованих інвесторів налагодженню, удосконаленню та розширенню продуктивної, конкурентоспроможної та приватної підприємницької діяльності, зокрема, малих і середніх підприємств;
- залучення внутрішнього та іноземного капіталу, а також досвідчених управлінців для досягнення мети, зазначеної в пункті "і";
- сприяння продуктивним інвестиціям, зокрема інвестиціям у сфері послуг і фінансів та у відповідну інфраструктуру, коли це необхідно для

підтримки приватної та підприємницької ініціативи, сприяючи тим самим створенню конкурентного клімату й підвищенню продуктивності праці, рівня життя, а також поліпшенню умов праці;

- надання технічного сприяння в підготовці, фінансуванні та реалізації відповідних проектів, як окремих, так і в рамках спеціальних інвестиційних програм;
- стимулювання та заохочення розвитку ринків капіталу;
- підтримки обґрунтованих й економічно життєздатних проектів, в яких бере участь більше одного члена-реципієнта;
- сприяння, у всій своїй діяльності, екологічно здоровому й стійкому розвитку; та
- здійснення такої іншої діяльності й надання таких інших послуг, які можуть сприяти виконанню зазначених функцій [44].

Під час виконання функцій, зазначених у пункті 1 цієї статті, Банк працює в тісному співробітництві з усіма своїми членами та у формі, яку він вважає доцільною в рамках цієї Угоди, з Міжнародним валютним фондом, Міжнародним банком реконструкції та розвитку, Міжнародною фінансовою корпорацією, Багатостороннім агентством з гарантування інвестицій та Організацією економічного співробітництва та розвитку, а також здійснює співробітництво з Організацією Об'єднаних Націй та її спеціалізованими установами й іншими пов'язаними з ними органами, а також з будь-якою державною, громадською чи приватною організацією, пов'язаною з економічним розвитком та інвестиціями в країнах Центральної та Східної Європи [45].

За статутом ЄБРР його членами можуть стати як європейські, так і неєвропейські країни, але всі вони мають бути членами МВФ та Європейського економічного співтовариства, а також Європейського інвестиційного банку. Країни, що мають право стати членами відповідно до пункту 1 цієї статті, які не стають членами відповідно до статті 61 цієї Угоди, можуть бути прийняті в члени на умовах, які може встановлювати Банк, якщо

за їхнє прийняття до членів проголосує не менше, ніж дві третини Керуючих, що представляють менше, ніж три чверті загальної кількості голосів, на яку мають право члени (Ст.3 Угоди).

ЄБРР заснований як міжнародна організація для підтримки проектів від Центральної Європи до Центральної Азії. Основна задача: надання допомоги — розбудова ринкових економік із конкурентним бізнесовим середовищем, упровадженням інновацій, захист навколишнього середовища, підвищення зайнятості тощо. На початкових етапах своєї діяльності банк проводив підготовчі роботи щодо налагодження контактів із зацікавленими сторонами, погоджував процедури, розробляв стратегію діяльності на закордонних ринках. Реальна допомога банку почала проявлятися у проведенні реформ у банківських системах, у системі бухгалтерського обліку, приватизації, лібералізації цін, створенні умов для розвитку конкуренції, законодавчого поля для формування прав власності та запровадження комерційних засад функціонування. Надання кредитної допомоги в приватний та публічний сектори з боку Банку супроводжувалося відповідними рекомендаціями, проведенням тренінгів, технічних експертиз з метою підвищення ефективності її використання та отримання максимального результату.

Стаття 8 Угоди зазначає, що ресурси і послуги Банку використовуються виключно для досягнення його мети і виконання його функцій, визначених, відповідно, у статтях 1 і 2 цієї Угоди. Банк може здійснювати свої операції в країнах Центральної та Східної Європи, що послідовно реалізують перехід до економіки, орієнтованої на ринок, і до розвитку приватної та підприємницької ініціативи та застосовують, за допомогою конкретних заходів чи будь-яким іншим шляхом, принципи, викладені у статті 1 цієї Угоди. У випадку, якщо будь-який член здійснює політику, не сумісну зі статтею 1 цієї Угоди, або у випадку надзвичайних обставин, Рада Директорів розглядає питання про припинення або будь-яку іншу зміну доступу такого члена до ресурсів Банку, та може надати відповідні рекомендації Раді Керуючих. Рада Керуючих приймає будь-яке рішення з таких питань більшістю не менше, ніж дві

третини Керуючих, що представляють не менше, ніж три чверті загальної кількості голосів, на яку мають право члени.

Будь-яка країна - потенційний реципієнт може звернутися до Банку з проханням про відкриття доступу до його ресурсів для обмежених цілей на період три (3) роки, що починається з набрання чинності цією Угодою. Будь-яке таке прохання буде додане як невід'ємна частина цієї Угоди, як тільки воно буде зроблене. Протягом такого періоду: Банк надає такій країні і підприємствам, що знаходяться на її території на їхнє прохання технічне сприяння та інші види допомоги, спрямовані на фінансування її приватного сектора, на полегшення переходу державних підприємств у приватну власність і під приватний контроль, і на надання допомоги підприємствам, що діють в умовах конкурентного середовища й що розвиваються у напрямку участі в економіці, орієнтованій на ринок, за умови дотримання співвідношення, встановленого в пункті 3 статті 11 цієї Угоди; загальна сума будь-якої такої допомоги не перевищує загальної суми платежів готівкою та простих векселів, виставлених такою країною за її акціями. Наприкінці такого періоду Рада Керуючих більшістю не менше, ніж три чверті Керуючих, що представляють не менше, ніж вісімдесят п'ять відсотків загальної кількості голосів, на яку мають право члени, приймає рішення про надання такій країні доступу, що виходить за межі обмежень, зазначених у підпунктах "а" і "б" [45].

Статтею 13 Угоди закріплені принципи діяльності Банку, а саме:

- Банк у всіх своїх операціях керується принципами надійної банківської діяльності;
- Операції Банку забезпечують фінансування конкретних проектів, як індивідуальних, так і в рамках конкретних інвестиційних програм, а також технічного сприяння відповідно до мети і функцій, визначених в статтях 1 і 2 цієї Угоди;
- Банк не фінансує ніяких заходів на території будь-якого члена, якщо цей член заперечує проти такого фінансування;

- Банк не дозволяє непропорційного використання своїх ресурсів на користь будь-якого члена;
- Банк прагне до відповідної диверсифікації всіх своїх інвестицій;
- до надання будь-якої позики, гарантії чи інвестиції в акціонерний капітал, заявник повинен представити відповідну пропозицію, а Президент Банку повинен представити Раді Директорів письмовий висновок стосовно цієї пропозиції разом з рекомендаціями на основі дослідження, виконаного співробітниками Банку;
- Банк не надає ніякого фінансування і не надає ніяких послуг, коли заявник може одержати достатнє фінансування або послуги з інших джерел на умовах, які Банк вважає доцільними;
- Під час надання або гарантування фінансування Банк належним чином враховує можливість виконання позичальником та його гарантом, за наявності такого, їхніх зобов'язань за договором про фінансування;
- у випадку надання Банком прямої позики позичальник одержує від Банку дозвіл використовувати його кошти тільки у міру виникнення необхідності у витратах;
- Банк прагне до періодичного відновлення своїх фондів шляхом продажу своїх інвестицій приватним інвесторам, будь-коли, коли він може здійснювати такі операції на задовільних умовах;
- під час інвестування в окремі підприємства Банк здійснює фінансування на умовах, які він вважає прийнятними, з огляду на потреби підприємства, ризику, що Банк приймає на себе, а також умови, зазвичай одержувані приватними інвесторами стосовно аналогічного фінансування;
- Банк не встановлює будь-яких обмежень на придбання товарів і послуг з будь-якої країни за рахунок коштів будь-якої позики, інвестицій або іншого фінансування, здійснюваного за звичайними або спеціальними операціями Банку, та у всіх відповідних випадках, Банк надає свої позики та здійснює інші операції на умовах організації запрошень до міжнародних торгів; і

- Банк вживає необхідних заходів для того, щоб кошти від будь-якої позики, наданої або гарантованої Банком, або позики, у якій Банк взяв участь, або від участі Банку в акціонерному капіталі, використовувалися тільки з метою, для яких Банк надав зазначену позику або взяв участь в акціонерному капіталі, належним чином з огляду при цьому на міркування економії та ефективності [45].

Щодо умов Умови надання позик і гарантій, то у випадку надання Банком позик, участі Банку в них або видачі Банком гарантій умови надання зазначеної позики або гарантії визначаються в договорі, зокрема умови виплати основного боргу, відсотків, зборів, нарахувань, строків і дат платежу за позику або гарантією відповідно. Під час визначення цих умов Банк повною мірою враховує необхідність забезпечення своїх доходів. У випадках, коли одержувач позик або гарантій за позиками не є членом, але є державним підприємством, Банк може, якщо це представляється бажаним, з огляду на різні підходи до публічно-правових і державних підприємств, що переходять у приватну власність і під приватний контроль, зажадати від члена або членів, на території яких повинен виконуватися відповідний проект, або від будь-якої публічно-правової установи або інших прийнятних для Банку органів цього члена або членів, гарантувати погашення основного боргу і виплату відсотків, а також інших зборів і нарахувань за позику відповідно до його умов. Рада Директорів щорічно розглядає практику Банку в цій галузі, приділяючи належну увагу кредитоспроможності Банку. У договорі про позику або гарантію зазначається валюта або валюти, або ЕКЮ, у яких здійснюються всі платежі на користь Банку за такою позику або гарантією.

Важливим питанням також є визначення спеціальних фондів: Банк може прийняти на себе управління спеціальними фондами, призначеними для реалізації мети Банку і виконання його функцій. Усі витрати з управління будь-яким таким спеціальним фондом відносяться на цей спеціальний фонд. Спеціальні фонди, прийняті Банком, можуть використовуватися будь-яким способом і на будь-яких умовах, що відповідає цілі і функціям Банку, а також

відповідно до інших застосовуваних положень цієї Угоди і з угодою або угодами, що стосуються таких фондів. Банк приймає правила і положення, які можуть бути потрібні для створення, управління і використання кожного спеціального фонду. Такі правила і положення повинні відповідати положенням цієї Угоди, за винятком положень, що прямо застосовуються лише до звичайних операцій Банку.

У статті 24 Угоди визначені повноваження Ради Керуючих. Згідно з положенням статті Рада Керуючих може делегувати Раді Директорів будь-які або усі свої повноваження, за винятком таких:

- приймати нових членів і визначати умови їхнього прийому;
- збільшувати або зменшувати дозволений до випуску статутний капітал Банку;
- призупиняти членство;
- приймати рішення за апеляціями, пов'язаними з тлумаченням або з застосуванням цієї Угоди Радою Директорів;
- надавати повноваження стосовно укладення генеральних угод про співробітництво з іншими міжнародними організаціями;
- вибирати Директорів і Президента Банку;
- визначати винагороду Директорів і Заступників Директорів, а також заробітну плату та інші умови договору з Президентом;
- затверджувати, після розгляду звіту аудиторів, загальний баланс і звіт про фінансові результати Банку;
- визначати резерви, надсилати і розподіляти чистий прибуток Банку;
- вносити зміни в цю Угоду;
- приймати рішення про остаточне припинення операцій Банку і про розподіл його активів; і
- здійснювати будь-які інші повноваження, які в цій Угоді прямо покладаються на Раду Керуючих [45].

Рада Керуючих зберігає всю повноту повноважень з будь-яких питань, делегованих або доручених Раді Директорів відповідно до пункту 2 цієї статті або будь-якого іншого положення цієї Угоди.

Рада Директорів відповідно до ст. 26 Угоди складається з двадцяти трьох (23) членів, що не є членами Ради Керуючих, і з яких: Одинадцять (11) членів обираються Керуючими, що представляють Бельгію, Грецію, Данію, Ірландію, Іспанію, Італію, Люксембург, Нідерланди, Португалію, Сполучене Королівство, Федеративну Республіку Німеччини, Францію, Європейське економічне співтовариство, Європейський інвестиційний банк, та Дванадцять членів обираються Керуючими, що представляють інших членів, з яких: Чотири члени обираються Керуючими, що представляють країни, Центральної та Східної Європи, що мають право на одержання допомоги від Банку; Чотири члени обираються Керуючими, що представляють країни, що перераховані в додатку А як інші європейські країни; Чотири члени обираються Керуючими, що представляють країни. Директори, які представляють членів, чиї Керуючі обрали їх, можуть також представляти членів, що передали їм свої голоси.

Рада Директорів несе відповідальність за керівництво загальною діяльністю Банку, і для цієї мети на додаток до повноважень, безпосередньо наданих їй цією Угодою, здійснює всі повноваження, делеговані їй Радою Керуючих, зокрема: готувати роботу Ради Керуючих; відповідно до загальних вказівок Ради Керуючих, визначати політику і приймати рішення стосовно надання позик, гарантій, інвестицій в акціонерний капітал, одержання позик Банком, надання технічної допомоги та інших операцій Банку; представляти перевірену аудитором звітність за кожний фінансовий рік на затвердження Ради Керуючих на кожному щорічному засіданні; і затверджувати бюджет Банку [45].

Стаття 30 Угоди визначає посаду Президента. Президент є законним представником Банку. Президент очолює персонал Банку. Він або вона несе відповідальність за організацію роботи, призначення або звільнення посадових осіб і співробітників відповідно до правил, встановлених Радою

Директорів. Під час призначення посадових осіб і співробітників він або вона, з огляду на першорядну важливість ефективності і компетентності, приділяє належну увагу прийому на роботу працівників з країн - членів Банку на широкій географічній основі. Президент керує поточною діяльністю Банку під керівництвом Ради Директорів [45].

2.2.2. Особливості кредитування держав Північної Америки.

Кредитна система Канади має відносно складну інституційну структуру, що сформувалася під впливом фінансово-кредитних систем США і Великобританії. Окремі кредитні інститути з'явилися ще в колоніальний період, частина функцій банків виконували англійські і французькі торгові компанії. У XVIII-XIX ст. в Канаді діяли різні філії іноземних кредитних інститутів.

У 1792 р група «монреальських» бізнесменів зробила спробу створити в Канаді банк. Ця спроба виявилася безуспішною. У 1817 р дев'ять «монреальських» торговців заснували перший комерційний банк Канади - «Бенк оф Монреал». Цей банк - найстаріший з існуючих канадських банків. До 1867 в британській Північній Америці було вже 35 банків. Спочатку вони реєструвалися як юридичних осіб в провінціях. Зі створенням в 1867 р конфедерації новий федеральний уряд отримало виключну юрисдикцію з усіх питань, пов'язаним з грошима і банківською справою. Остаточна редакція Закону про банки була прийнята в 1871 р, потім він переглядався кожні десять років. Пізніше з'явилися спеціалізовані фінансово-кредитні інститути: страхові компанії, трастові та іпотечні компанії та ін.

Перша світова війна сприяла розвитку комерційних банків і збільшення їх капіталів. Після війни збільшилася кількість небанківських кредитно-фінансових інститутів: інвестиційних компаній, компаній по фінансуванню продажів в розстрочку і споживчим кредитом, страхових та траст-компаній.

Світова економічна криза 1929-1933 рр. негативно вплинув на кредитну систему, на комерційні банки зокрема, й інші кредитні інститути. У цей період

створюється Банк Канади, посилюється державне втручання в кредитну систему, активізується діяльність спеціалізованих державних інститутів кредитування житлового будівництва та сільського господарства.

Удосконалення кредитної системи тривало в роки Другої світової війни і після неї, з'явилися нові типи спеціалізованих кредитних інститутів: лізингові компанії, державні страхові компанії, взаємні фонди [46].

Кредитна система Канади включає: центральний емісійний банк, комерційні та інвестиційні банки, спеціалізовані установи. Число комерційних банків невелике: на території провінцій діють кредитні установи провінційного рівня.

Приватні комерційні, або так звані чартерні банки користуються повною свободою в комерційній діяльності. Вона регламентується парламентськими хартіями. Чартерні банки за своїм призначенням покликані обслуговувати промисловий, комерційний і державний сектори економіки. Вони здійснюють депозитні операції, надають різного роду кредити, займаються валютними операціями.

Фінансово-кредитний сектор Канади в сукупності включає наступних основних учасників: місцеві та іноземні банки, кредитні установи і кооперативні каси, страхові компанії, трастові компанії, взаємні фонди, дилерські та брокерські компанії, пенсійні фонди, спеціалізовані фінансові компанії.

Асоціація канадських банкірів, вищим органом якої є Виконавча рада, стоїть на чолі клірингової системи Канади. Безпосередньо очолює роботу системи розрахунків між банками так званий Комітет клірингових та інформаційних центрів. Він має 10 організованих ним регіональних клірингових палат, іменованих розрахунковими центрами. Регіональні клірингові палати існують в Оттаві, Калгарі, Галіфаксі, Монреалі, Квебеку, Реджайні, Сент-Джона, Торонто, Ванкувері і Вінніпезі. Їх діяльністю безпосередньо керують місцеві клірингові асоціації згідно мандатам, одержуваних від Асоціації канадських банкірів [47].

У кредитній системі існують і інші інститути, або, як їх називають в країні, небанківські фінансові посередники (НБФП). Вони також здійснюють банківські операції. До даної категорії відносяться кредитні спілки та кооперативні фінансові організації, що обслуговують головним чином франкомовне населення. НБФП дуже неоднорідні. Крім зазначених до них відносяться самостійні трастові банки, траст-відділи комерційних банків.

Концентрація банківського капіталу в країні привела до утворення потужних, тісно згуртованих угруповань національного фінансового капіталу. Серед них виділяються такі сімейні групи, як Бронфман, Рейман, Томсон, Бельцберги, Уестон, Річардсон і ін. Для посилення їх позицій усередині країни і за кордоном з 1987 р істотно пом'якшені обмеження діяльності кредитно-фінансових інститутів: траст-банкам дозволено в необмеженому обсязі видавати комерційні та споживчі кредити, отримувати філії, займатися інвестиційними операціями через свої дочірні відділення. Комерційні банки в даний час здійснюють інвестиційну, трастову і брокерську діяльність. Разом з тим трастовимбанкам все також забороняється контролювати капітал комерційних банків, в той час як останнім таке право надано. Чинне законодавство призвело до ще більшої взаємозалежності ряду фінансово-кредитних інститутів [48, 545].

Банк Канади - центральний емісійний банк країни був створений у 1934 році як акціонерне підприємство, але його акціонерами не могли бути комерційні банки та їх службовці, а також іноземці. Уряд Канади протягом 1935-1938 рр. викупив у приватних власників акції, що належали їм, тим самим націоналізувавши банк. Його діяльність визначає федеральний уряд, який призначає Раду директорів. До складу Ради директорів входить заступник міністра фінансів. Банк Канади систематично звітує перед парламентом щодо результатів своєї діяльності за визначені періоди.

Основними функціями Банку Канади є: регулювання грошового обігу і кредиту; підтримка курсу національної валюти щодо інших валют; мобілізація рівня цін, рівня виробництва і торгівлі. Банк Канади здійснює випуск банкнот,

надає кредити комерційним банкам, управляє касовими резервами комерційних банків, регулює розрахунки між банками за кліринговими рахунками, регулює державні золотовалютні резерви. Крім того, цей Банк є агентом федерального уряду, управляє цінними паперами держави, його касовою готівкою, забезпечує зв'язки з центральними банками інших держав. Банк Канади не купує акції комерційних банків, не кредитує і не приймає депозити від приватних осіб і компаній.

Основне місце в активах Банку Канади займають інвестиції в державні облігації. Він також проводить операції з цінними паперами щодо розміщення їх на відкритому ринку, відсотки за якими є важливим джерелом його доходу. Банк Канади виконує класичну функцію "банку банків", тобто є кредитором останньої інстанції для комерційних банків, яким він надає короткострокові кредити в невеликих розмірах, здійснює незначні вкладення в іноземні цінні папери.

Головною статтею пасиву Банку Канади є випуск банкнот. Комерційні банки як кредитори Банку Канади відповідно до закону повинні тримати в ньому свої резерви. Депозитні вклади в Банк Канади здійснюють уряд Канади та великі іноземні центральні банки.

Другим рівнем банківської системи Канади є комерційні банки. Основну питому вагу в загальних активах комерційних банків Канади становлять приватні комерційні або привілейовані банки. Вони здійснюють великий вплив на структуру приватних інвестицій і споживчих витрат у країні, кредитуючи промислові, торговельні та інші підприємства.

Комерційні банки Канади є депозитними, вони враховують векселі, приймають внески до запитання, відкривають для клієнтів особові ощадні і термінові рахунки. Комерційні банки випускають кредитні картки і дорожні чеки, надають послуги із зберігання цінностей в спеціальних сейфах, здійснюють операції щодо середньо - та довгострокової оренди машин і устаткування. Вони перетворилися на великі інститути, які надають фінансові послуги. Банки беруть участь у капіталі промислових компаній, консультують

директорів промислових корпорацій, надають інформацію приватним компаніям.

Також необхідно зазначити і про зростання ролі комерційних банків на ринку євровалют. Це було зумовлено тим, що останнім часом зовнішні операції комерційних банків розвивалися більш високими темпами, ніж внутрішні. Оскільки внутрішній ринок був вже поділений між банками, то джерелом збільшення прибутку банків стала їх зовнішня діяльність. Розширяється мережа відділень комерційних банків в інших країнах, найбільша кількість їх відділень, дочірніх компаній, агентств відкрито в США, Великобританії, країнах Близького і Середнього Сходу. По суті, канадські комерційні банки перетворюються на міжнародні кредитні інститути, головні відділення яких розташовані на території Канади.

До транснаціональних банків у першу чергу можна віднести основну "п'ятірку" комерційних банків країни - Royal Bank of Canada, Canadian Imperial Bank of Commerce, Bank of Montreal, Bank of Nova-Scotia, Toronto Dominion Bank.

Найважливішу роль у розвитку банківської ланки канадського фінансового капіталу відіграло банківське законодавство. Спеціальні дослідження, що проводилися у Канаді, переконливо показали, що банківська система країни завжди надійно захищалася як від конкуренції з боку інших фінансових галузей, так і кредитно-фінансових установ, що знаходяться під іноземним контролем. У результаті такого захисту банки були в змозі отримувати монопольно високі прибутки [49].

Північно-американські Сполучені Штати утворили доволі міцний організм. Країна, котра протягом століть ввозила капітал у всіх зростаючих розмірах, котра на рубежі ХХ ст. після виключно гарячкового процесу утворила високо розвинену індустрію, що існує разом інтенсивним сільським господарством, ця країна до самого останнього часу працювала з неорганізованою, примітивною та хаотичною кредитною системою [50]. І тільки в епоху війни та в післявоєнний період у зв'язку зі зміною ролі

Сполучених Штатів у світовому господарстві, були намічені перші кроки до утворення такої кредитної організації, котра би відповідала новим задачам, що стоять перед Америкою в області фінансування економіки усього світу [51].

Специфічною рисою кредитної системи США була її роздробленість та відсутність центрального емісійного банку до початку ХХ ст. у 1863-1864 рр. було засновано систему національних банків, підпорядкованих Контролеру грошового обігу у Вашингтоні. Установлювався мінімальний розмір капіталу цих банків, їх періодична звітність перед федеральними органами, обов'язкове резервування. Розмір банкотної емісії цих банків було поставлено у залежність від обсягу портфеля державних цінних паперів.

Створення національних банків не усунуло недоліків банківської системи США. Ця система була негнучкою. Вона виявилася нездатною реагувати на коливання попиту як сезонного, так і кризового характеру. Особливо це стало зрозумілим під час кризи 1907 р., яка ще раз підтвердила необхідність створення центральної емісійної резервної інституції. Але навіть у післякризовий період опозиція федеральному централізму була ще досить сильною. У 1908 р. було засновано Національну комісію з грошового обігу, результати діяльності якої матеріалізувалися у створенні Федеральної резервної системи (ФРС). За своєю структурою вона значно відрізнялася від центральних банків європейських країн.

Федеральна резервна система. ФРС - ядро кредитної системи країни. Вона створена згідно з Федеральним резервним актом у 1913 р. Головною метою її створення була необхідність у централізації банкотної емісії в країні. Завдяки ФРС централізовано резерви комерційних банків на рахунках у центральних резервних банках, що підвищило ліквідність банківської системи, створено умови для поширення безготівкових рахунків, бо кожний федеральний резервний банк є розрахунковою палатою для комерційних банків свого округу, а міжокружний розрахунковий фонд, до якого входять 12 федеральних резервних банків, є вищою інстанцією з безготівкових розрахунків у масштабі всієї країни.

Федеральна резервна система США відповідальна за здійснення монетарної політики, підтримання рівня ліквідності, надійності та стабільності банківської системи, бере участь у підтриманні та регулюванні платіжної системи країни.

ФРС становить незвичне поєднання державних та приватних елементів, централізованих та децентралізованих складових. Верхівку її формальної організації становить Рада керуючих, що розташована у Вашингтоні. Далі йдуть регіональні федеральні резервні банки (ФРБ), які є юридично приватними, але функціонально державними корпораціями, акціонерами їх є комерційні банки - члени системи. Згідно із законом до ФРС входять також Федеральний комітет вільного ринку та дві консультаційні ради. Ці органи, а також інші консультаційні комітети забезпечують додаткові можливості для участі штатів та приватного сектора в діяльності системи.

Рада керуючих - вищий адміністративний орган управління ФРС. Він складається з семи членів, які призначаються на 14-річний термін президентом Сполучених Штатів після консультацій та за згодою сенату. Члени Ради, що відпрацювали повний термін, не можуть бути призначені ще раз, обиратися вони повинні з різних федеральних резервних округів. Голова Ради та його заступник призначаються президентом з її членів на чотирирічний термін і можуть бути призначені вдруге.

Рада керуючих здійснює керівництво операціями системи, регламентує та контролює діяльність резервних банків, приймає рішення про відкриття її філій у резервних округах. Рада має повноваження у сфері грошово-кредитної політики: затверджує ставки з переобліку векселів, через Федеральний комітет вільного ринку визначає політику ФРС у сфері операцій з цінними паперами, змінює норми обов'язкових резервів, які банки-члени зберігають у федеральних резервних банках. Крім того, сім членів Ради керуючих виконують обов'язки членів Федерального комітету вільного ринку.

Федеральні резервні банки (ФРБ) було створено Конгресом як функціонуючі органи централізованої банківської системи. Більшість видів

послуг, що система федеральних резервних банків надає депозитним установам та державі, схожі на ті види послуг, які банки та ощадні установи надають компаніям та приватним особам. Резервні банки зберігають у себе резерви депозитних установ та кредитують їх, випускають та вилучають з обігу паперові гроші та монети, обробляють та оплачують мільйони чеків щодня. Вони відкривають чекові рахунки для міністерства фінансів, розміщують та купують державні цінні папери, здійснюють контроль за банками-членами. ФРБ також беруть участь у розробленні грошової політики.

Федеральний комітет вільного ринку є найважливішим органом ФРС, що формує її грошову політику, оскільки він здійснює широкий контроль за зростанням пропозиції грошей у державі, несе відповідальність за діяльність Системи на внутрішніх ринках цінних паперів та ринках іноземних валют. Ці операції здійснюються через Федеральний резервний банк Нью-Йорка як представника комітету. Окрім семи членів Ради керуючих, у Комітет входять ще п'ять президентів резервних банків^ одним з них є президент Федерального резервного банку Нью-Йорка. Інші президенти працюють у Комітеті протягом року за принципом ротації.

Банки - члени ФРС. Приблизно 40% з близько 10 тис. комерційних банків США належать до Системи. Національні банки зобов'язані бути членами ФРС, банки штатів можуть приєднатися до неї, виконавши певні вимоги. Банки - члени ФРС у кожному окрузі є акціонерами резервного банку, що обслуговує даний округ. Кожен банк - член ФРС зобов'язаний постійно купувати державні цінні папери (на суму до 6% власного сплаченого капіталу) в окружному резервному банку та прийняти умову обов'язкових ретельних перевірок їх операцій представниками ФРС.

Інші депозитні установи. Окрім 4 тис. банків-членів, ще понад 25 тис. інших депозитних установ пропонують американцям вклади під проценти та інші банківські послуги. До таких депозитних установ належать комерційні банки, що не є членами ФРС, ощадні банки, ощадно-позичкові асоціації та кредитні спілки. Формально не будучи частиною Системи, їх діяльність

значною мірою підлягає регулюванню ФРС, зокрема, це стосується резервних вимог, і вони мають доступ до платіжних послуг Системи.

До складу ФРС входять також такі Консультаційні ради: Федеральна консультаційна рада, Консультаційна рада з питань стану споживачів та Консультаційна рада з питань діяльності ощадних установ.

Федеральна консультативна рада - орган, який було створено згідно із законом про ФРС, проводить наради з Радою керуючих з економічних та банківських питань та дає рекомендації щодо діяльності ФРС. До ради входять 12 членів - по одному від кожного округу ФРС. Рада повинна збиратися у Вашингтоні щонайменше чотири рази на рік.

Консультаційна рада з питань стану споживачів була створена у 1976 р. Вона дає Раді керуючих консультації з питань захисту інтересів споживачів при використанні споживчих кредитів та ін. Рада складається з 30-ти членів, які захищають інтереси широкого загалу клієнтів та кредиторів. Рада збирається на свої засідання тричі на рік.

Консультаційна рада з питань діяльності ощадних установ була створена після прийняття закону про дерегулювання діяльності депозитних установ 1980 р. Рада надає інформацію та результати аналізу проблем ощадних установ. До Ради входять представники ощадних банків, ощадно-позичкових асоціацій та кредитних спілок. Засідання проводиться чотири рази на рік.

Головні функції ФРС подібні до функцій, що їх виконують центральні банки інших країн. ФРС відповідальна за здійснення монетарної політики, підтримання рівня ліквідності, надійності та стабільності банківської системи і допомогу фінансовим органам - Міністерству фінансів США, Державній скарбниці - у виконанні деяких їхніх обов'язків. Крім того, ФРС бере участь у підтриманні та регулюванні платіжної системи країни і безперервно спрямовує зусилля на підвищення її ефективності та надійності. Останніми роками конгрес розширив обов'язки ФРС, прийнявши кілька нових законів, спрямованих на захист споживачів під час їхніх операцій з банками та іншими фінансовими інституціями і сприяння регіональному розвитку та

реінвестуванню. Таким чином, можна виділити чотири основні функції Системи: здійснення впливу на пропозицію грошей та кредиту; регулювання діяльності та нагляд за фінансовими інституціями; роль банківського та фінансового представника держави; пропозиція платіжних послуг громадянам через депозитні установи.

Слід зауважити, що монетарна політика ФРС має певні обмеження та переваги.

Обмеження. Формулювання монетарної політики є дуже складним завданням, також складно визначити обмеження, яким ця політика повинна підлягати. Фактична економічна стабільність потребує не лише розсудливої монетарної політики, й правильних фіскальних заходів - у який спосіб держава збирає податки, витрачає гроші й виплачує свій борг - і достатнього рівня конкуренції в економіці. Очевидно, що ускладнення можуть трапитися в кожній з трьох перелічених сфер, тому важко досягти постійної досконалої стабільності.

Переваги. Незважаючи на свої недоліки, монетарна політика має певні переваги над двома альтернативними видами стабілізаційної політики - фіскальною політикою та прямим контролем. По-перше, вона є неупередженою і майже не перешкоджає свободі ринку. По-друге, монетарна політика є гнучкішою за інші інструменти стабілізаційної політики. І, по-третє (це, мабуть, найважливіше), Конгрес надійно захистив ФРС від повсякденного політичного тиску, що дає їй можливість діяти відповідно до інтересів економіки держави.

Комерційні банки. Загальна кількість комерційних банків становить біля 10 тис., причому має місце тенденція до скорочення їх числа. Майже 40% комерційних банків - члени ФРС. У США немає єдиного банківського законодавства. Ті комерційні банки, які у своїй діяльності підпорядковані вимогам національних законів, та чартер (дозвіл) на банківську діяльність отримали від національних органів влади, називаються національними, а ті, що підпорядковані вимогам окремих штатів, від яких вони отримали чартер, -

штатними. Найпотужніші комерційні банки - Сітікорп, Бенк оф Америка, Чейз Манхеттен бенк та ін. [50].

2.2.3. Кредитні механізми Африканських держав.

Важливими атрибутами грошово-кредитних системи країн Африки є: найменування грошової одиниці; масштаб цін; форми грошей, що встановлені законодавчо і знаходяться в обігу; організація безготівкових розрахунків і порядок здійснення готівкового грошового обороту; державні структури, що регулюють грошовий обіг; комерційні банки; фінансово-кредитні установи.

Південно-Африканська Республіка (ПАР) - держава на Півдні Африки, що є найбільш високорозвиненою африканською країною. Важливий фактор розвитку економіки — експлуатація унікальних, природних ресурсів, а зокрема золотих і алмазних родовищ. Грошова одиниця ПАР — ранд дорівнює 100 центам. В ПАР створена розгалужена мережа кредитно-фінансових інститутів, особливу роль серед яких виконують державні, насамперед Південно-Африканський резервний банк (центральный банк), Національна фінансова корпорація, Земельний і сільськогосподарський банк. Південно-Африканський резервний банк володіє монопольним правом емісії грошових знаків і контролює грошовий обіг і кредит [52].

Адміністративна рада банку включає 12 директорів, 6 з яких, включаючи голову і його заступників, призначаються урядом. Основний вид пасивних операцій Південно-Африканського резервного банку — банкнотна емісія, яка складає 50% його пасивів. Усі активні операції розділяються на три основні групи — операції з золотовалютними резервами, кредитування держави, кредитування банків і інших кредитно-фінансових інститутів.

Національна фінансова корпорація створена з метою розвитку офіційного фінансового ринку. Приймає вклади і здійснює випуск цінних паперів. Земельний і сільськогосподарський банк надає короткострокові і довгострокові кредити фермерам і кооперативам. Інші державні кредитно-фінансові установи (Поштово-ощадний банк, Пенсійний фонд) відіграють

допоміжну роль в економіці держави. Пануючі позиції в сфері приватного кредиту займають чотири комерційні банки: «Барклейз нешнл бенк», «Стендартд бенк оф Саут Африка», «Фолкскас бенк» і «Недерланд бенк оф саут Африка».

За характером діяльності до комерційних банків приєднуються торгові банки, але вони значно поступаються першим за розмірами активів. Існує велика кількість банків, які займаються наданням споживчих кредитів, і приватних ощадних банків. А в сфері довгострокового кредиту діють також облікові

Значний канал мобілізації фінансових ресурсів — система страхування. По мірі зміцнення позицій північно-африканського капіталу в ній виникли місцеві компанії, які здійснюють страхування життя.

Туніс — держава на Північній Африці. Основа економіки — сільське господарство і гірничо-видобувна промисловість. Грошова одиниця — туніський долар дорівнює 100 міліамам.

У Тунісі функціонує центральний банк, комерційні банки, спеціалізовані кредитні інститути, банки «офшор», представництва іноземних банків. Центральний банк Тунісу — державний емісійний інститут; він здійснює всі функції, притаманні центральним банкам. Великий змішаний державно-приватний комерційний банк — Туніське товариство банків [54].

Крім здійснення звичних для комерційних банків функцій, він бере участь в капіталі значної кількості підприємств різних галузей економіки. Інші великі комерційні банки — Національний банк Тунісу, Земельний і торговий кредит Тунісу, Банк Півдня, Міжнародна банківська спілка. Серед спеціальних кредитних інститутів важливу роль відіграє Банк економічного розвитку Тунісу, який здійснює кредитування будівництва і обладнання промислових підприємств і туристичних організацій шляхом надання довгострокових кредитів і участі в капіталі. Для мобілізації ресурсів банк має право випускати позики з розміщенням їх як всередині країни, так і за кордоном. Національний банк сільськогосподарського розвитку бере участь в реалізації великих

сільськогосподарських проєктів. У Тунісі існують банки «офшор». Згідно із законодавством, ці банки звільнені від сплати різних податків і мають право здійснювати операції з нерезидентами (в тому числі з іноземними компаніями).

Діяльність цих банків контролюється Центральним банком Тунісу. На території Тунісу функціонують банки за участю іноземного капіталу. Дрібні заощадження акумулюють ощадні каси. Також в Тунісі діють страхові компанії, більшість з яких належить іноземному капіталу [55, 52-54].

РОЗДІЛ 3

Міжнародно-правове кредитування України

3.1. Характерні риси, проблеми та перспективи правового регулювання кредитування в Україні.

Кредитування в Україні має відносно молоду історію: передумови його виникнення почали крокувати з часів Радянського періоду, враховуючи особливості адміністративно-командної системи господарювання того часу. Перехід до ринкової системи у сфері кредитних відносин відбувався доволі швидко, це пояснюється тим, що основою таких відносин виступав доволі мобільний ресурс - гроші.

Перші ринкові зміни в кредитних відносинах на теренах України відбулися в кінці 80-х років у процесі корінної перебудови управління економікою. Вже в 1989 р. в Україні почали формуватися комерційні та кооперативні банки. Створювались вони на акціонерних або пайових засадах в основному підприємствами та організаціями певної галузі економіки для вирішення своїх нагальних проблем. Саме з виникненням цих банків почали відбуватися серйозні зміни у кредитних відносинах.

Зміни, передусім, почали спостерігатися у складі як кредиторів, так і позичальників: основними кредиторами ставали комерційні банки, у тому числі й колишні державні, які з часом акціонувались, а позичальниками все частіше ставали колективні і приватні підприємства та окремі громадяни. Позичальниками були й підприємства державної форми власності. До цих двох учасників кредитної угоди нерідко долучався третій — страховик, гарант, поручитель. Значні зміни відбувались у формах і видах кредитів, й особливо у методах кредитування. Якщо в основі кредитування раніше були численні окремі об'єкти, передбачені за радянських часів банківськими інструкціями, під які надавалися позички, то банки «нової хвилі» основну увагу почали надавати суб'єкту, який бажав отримати позичку, його кредитоспроможності, турбуючись насамперед про свої доходи і повернення кредиту.

Кредитоспроможність стала одним із найважливіших принципів кредитування.

Докорінно змінилось розуміння принципу забезпеченості кредиту. Якщо раніше кредит видавався під його забезпечення товарно-матеріальними цінностями та витратами виробництва без нотаріального оформлення цього забезпечення, то комерційні банки почали здійснювати кредитування за умови дотримання принципу забезпечення повернення кредиту в установлений строк. Таким забезпеченням стали страховий поліс, порука чи гарантія третіх осіб, перевідступка дебіторської заборгованості, застава майна тощо.

Замість досить складного порядку кредитування, який передбачав значні особливості для підприємств окремих галузей чи підгалузей економіки, кредити почали надаватись здебільшого на покриття дефіциту оборотного капіталу підприємств. Їх відносини з банками піддалися певній трансформації: від постійних до епізодичних.

Доволі цікавою та значущою подією у сфері кредитування було те, що у 1991 р. законами України «Про підприємства в Україні» і «Про цінні папери та фондову біржу» було легалізовано комерційний кредит, який з 1930 р. у Радянському Союзі був заборонений у внутрішньому обороті. У тому ж таки 1991 р. було визнано, що вексельний обіг в Україні має здійснюватися відповідно до Женевських (1930 р.) вексельних конвенцій. У лютому 1993 р. Національний банк України затвердив Порядок проведення банками операцій з вексями, яким було встановлено особливості застосування цих конвенцій в Україні. Як уже зазначалося, комерційний кредит може надаватись як з оформленням векселем, так і без такого оформлення. Останнє переважає, бо спочатку в Україні не було прийнято в повному обсязі вексельного законодавства та й обізнаність працівників банків та їх клієнтів з вексельним правом була недостатньою. У подальшому поширенню вексельного обігу заважала платіжна криза. [56, 41-45].

Однією з найсерйозніших проблем діяльності комерційних і кооперативних банків, які переважно кредитували малі підприємства, був

дефіцит кредитних ресурсів у їх розпорядженні. Тому для розвитку своїх кредитних операцій вони почали позичати ці ресурси у центральному і спеціалізованих банках та їхніх клієнтів за досить високу плату. Це сприяло розвитку грошового ринку, зміцнювало засади комерційного розрахунку, на яких ґрунтується ринкова економіка. Особливо ринок міжбанківських кредитів поживався у 1993 р., коли почала працювати система електронних платежів, запроваджена Національним банком України, яка дає змогу дуже швидко проводити міжбанківські кредитні операції як на регіональному, так і на міжрегіональному рівнях.

Через високий рівень мита за реєстрацію застави у нотаріальному порядку (а без такої реєстрації договір застави не міг набувати чинності) вона як вид забезпечення тривалий час майже не застосовувалась. Основним видом забезпечення було страхування кредитів від повернення, що й сприяло швидкому розвитку страхового бізнесу. А коли у 1993 р. виключним видом діяльності страхових організацій закон визнав страхування, а гіперінфляція знецінила їх страхові резерви, основним видом забезпечення погашення кредитів стали гарантії і поруки, які надавались позичальникам одними банками для отримання кредитів в інших банках. Гіперінфляція у 1993 р., з одного боку, викликала різке зростання цін, а з іншого — знецінення капіталів комерційних банків, вкладів населення в банки, які завжди є основним джерелом формування їхніх кредитних ресурсів. Це і запровадження Національним банком України жорсткої монетарної політики (підвищення базової процентної ставки, норм обов'язкових резервів комерційних банків, застосування «кредитної стелі» тощо) обмежили кредитні відносини банків з підприємствами, а надання банками споживчого кредиту населенню майже повністю припинилось, якщо не зважати на кредитування банками своїх працівників. Жорстка монетарна політика, зокрема постійне підняття Національним банком України в умовах гіперінфляції мінімального розміру статутних фондів банків, норм обов'язкового резервування, глибока платіжна криза призвели до монополізації в 1994 р. кредиту, зосередження

його в руках великих (за українськими масштабами) банків. А оскільки комерційні банки, засновані підприємствами певних галузей економіки, внаслідок зазначених причин та заборони державним підприємствам бути акціонерами комерційних банків і страхових компаній у переважній більшості змінили своїх власників і потрапили до різних кланових угруповань, то вони стали служити цим угрупованням. Це обмежило доступ до банківського кредиту малого та середнього бізнесу, державних підприємств, які тільки починали приватизуватись. Дефіцит кредитних ресурсів та значний рівень інфляції призвели до того, що кредити, як правило, надавались на короткі строки й здебільшого у сферу обігу. Цей процес почав охоплювати й колишні державні, так звані системні банки. Не сприяла нормальним кредитним відносинам банків з клієнтами відсутність у чинному українському законодавстві до березня 1994 р. норми, яка передбачала б відповідальність за зловживання з кредитами. Лише у вересні 1995 р. Національний банк України затвердив Положення про кредитування, у якому в загальних рисах окреслив порядок проведення кредитних операцій комерційними банками. Відсутність реальної відповідальності за нецільове використання і неповернення кредитів в умовах платіжної кризи спричинили у 1995 р. банкрутство ряду комерційних банків. [57, 37-42].

Часом пізніше у 1995—1996 рр. через відсутність надійних позичальників та у зв'язку з вигідними умовами внутрішніх державних позик (високий дохід на облігації, зарахування сум, інвестованих у ці облігації, у рахунок обов'язкових мінімальних резервів комерційних банків, звільнення доходу на облігації від податку на прибуток тощо) більшість банків свої кредитні ресурси спрямували на придбання облігацій цих позик. Банки майже відмовилися від кредитування реальної економіки, що вкрай негативно відбилось на її розвитку, спричинило поглиблення тривалої економічної кризи. Лише з 1999—2000 рр. ситуація щодо кредитування реальної економіки почала поступово виправлятися: комерційні банки все більше почали кредитувати реальну економіку, особливо підприємства агропромислового

комплексу. Цьому сприяло й те, що частину сплати процентів цими підприємствами взяла на себе держава. Зокрема, у 2001 р. пільговими кредитами скористалось 82% підприємств АПК на загальну суму майже 3 млрд. грн. Це й стало одним з основних чинників, що забезпечили вихід української економіки зі стану економічної кризи [57, 62-66].

Ще з 1996 р. почав відновлюватись споживчий кредит (на житлове будівництво, продаж товарів населенню торговельними організаціями на виплати, талановитій молоді на здобуття вищої освіти тощо). Подальшому його розвитку сприятиме Закон України «Про кредитні спілки», прийнятий Верховною Радою України 20 грудня 2001 р. Він, порівняно з Тимчасовим положенням про кредитні спілки в Україні, затвердженим у вересні 1993 р. Указом Президента України, надав кредитним спілкам значні права. Зокрема, - право на залучення депозитів від своїх членів й інших установ та організацій, отримання банківських кредитів та право бути засновниками місцевих кооперативних банків. Повільно, але все ж таки почали набувати поширення кредити, пов'язані з вексельним обігом, лізинговим і факторинговими операціями банків тощо. Прийняття 25 жовтня 2001 р. Верховною Радою України Земельного кодексу, який став основою для формування протягом 2001—2005 рр. нової системи земельного законодавства, створило сприятливі умови й для розвитку іпотечного кредиту в Україні. Із зростанням обсягів довгострокових вкладів населення в банки зростатимуть обсяги інвестиційних банківських кредитів, капіталів [58].

Отже, відносно ліберальне ставлення регуляторних органів України до іноземних банків сприяло значному надходженню ресурсів міжнародного фінансового ринку, що значно активізувало кредитну діяльність. За останнє десятиріччя кредити банків, надані населенню України збільшились у десятки разів. Унаслідок цього зросла роль кредиту у фінансуванні споживчих витрат населення, а відношення обсягів споживчих кредитів до ВВП досягло рівня розвинених країн [60, 7].

За таких обставин змінилася стратегія банків на кредитному ринку і політика щодо обслуговування фізичних осіб, дещо збільшився вплив споживчого кредитування на фінансові результати діяльності банків. Зростання споживчого кредиту в Україні хоч і вважається важливим чинником розвитку банківської системи й економіки в цілому, проте надто прискорене і недостатньо контрольоване зростання споживчого кредиту загострює проблеми незбалансованості товарних і кредитних ринків і сприяє нагромадженню ризиків.

Відтак, поступово від ретроспективи кредитних відносин ми перейшли до аналізу їх сучасного стану. З 2005 по 2018 років споживче кредитування в Україні розвивалося доволі нерівномірно. У період 2005-2008 років можемо спостерігати стрімке зростання темпів кредитування банківськими установами населення майже в 8 разів (з 35659 млн. грн. у 2005 році до 280490 млн. грн. у 2008 році). У 2009-2012 роках кредитування фізичних осіб почало суттєво зменшуватися до 187629 млн. грн. у 2012 році, що пов'язано з початком фінансової кризи, погіршенням рівня платоспроможності населення, зростанням безробіття. У 2013-2014 роках ринок кредитування фізичних осіб почав поступово відновлюватися. Про це свідчить активізація обсягів кредитування банківськими установами фізичних осіб в 1,1 рази, з 187629 млн. грн. у 2012 році до 211215 млн. грн. у 2014 році. Проте у 2015-2016 роках, спостерігалось падіння рівня банківського кредитування фізичних осіб в 1,3 рази, з 211215 млн. грн. у 2014 році до 163333 млн. грн. у 2016 році, що всього млн. грн. або на 1,8 %, менше за рівень 2007 року. У січні 2017 року обсяг банківського кредитування фізичних осіб зріс до 163658 млн. грн., а у лютому знизився до 161937 млн. грн. [61].

Щодо дослідження темпів приросту кредитів, наданих банківськими установами резидентам, нефінансовим корпораціям та домашнім господарствам протягом 2012-2017 років. Відповідно до статистичних даних НБУ у 2005 році обсяги банківських кредитів, наданих фізичним особам, зросли на 121,1 %, у 2006 році на 130,5, у 2007 році на 95,6 %, а у 2008 році на

74,9 %. У 2009 році обсяги кредитів, наданих фізичним особам, зменшилися на 14,0 %, у 2010 році на 13,1, у 2011 році на 4,0 %, у 2012 році на 6,8 %. У 2013-2014 роках обсяги кредитів, наданих фізичним особам, зросли на 3,1 та 9,1 % відповідно. У 2015 році обсяги кредитів, наданих фізичним особам, зменшилися на 17,2 %, а у 2016 році на 6,6 %. У 2017 року обсяги кредитів, наданих фізичним особам, знову зменшилися на 1,1 %. Слід зазначити, що протягом аналізованого періоду, крім 2009, 2015 років та 2017 року, загальний обсяг наданих кредитів зростав [60].

Сучасний стан банківського кредитування фізичних осіб характеризується не лише поступовим зменшенням обсягів, а стрімким скороченням частки у загальних обсягах кредитування. Так, якщо у 2005-2008 роках частка кредитів, наданих фізичним особам, у загальній сумі наданих кредитів постійно зростала з 24,9 % у 2005 році до 38,2 % у 2008 році, то в після-кризовий період вона кожного року знижувалася. (у 2017 році досягла свого мінімуму – 16,4 %) [61].

Зменшення обсягу кредитування фізичних осіб, а також постійне зниження частки кредитів фізичним особам у загальних обсягах кредитування можна пояснити високою вартістю таких кредитів, про що свідчать дані Національного банку України стосовно середньозважених ставок за кредитами домашнім господарствам. Так з 2006 року по 2017 рік середні ставки за кредитами домашнім господарствам зросли з 15,2 % до 30,6 %, тобто середня ставка зросла на 15,4 %. Таке стрімке зростання вартості кредитів фізичним особам пояснюється їх ризикованістю [62, 156-163].

Вивчення проблематики кредитування в Україні у правовому аспекті та розроблення пропозицій щодо мінімізації кредитних ризиків, удосконалення законодавчої бази щодо функціонування кредитного ринку та ефективного функціонування сегменту міжнародного кредитування в Україні буде здійснюватися з урахуванням теоретико-методологічної основи досліджень таких науковців як: А.М. Мороз, Б.С. Івасів, А.А. Чухно, М.І. Савлук та ін., а також з урахуванням норм сучасного вітчизняного законодавства.

Нині в економічній та законодавчо-нормативній літературі є різні підходи до тлумачення суті однієї й тієї ж економічної категорії – споживчого кредиту. Так, Л. Є. Галяєва та Л. О. Гаряга зазначають, що до банківських споживчих кредитів відносять будь-які види кредитів, що надаються банками населенню самостійно або через посередників (організації сфери торгівлі), зокрема – кредити на придбання товарів тривалого користування, іпотечні кредити, кредити на невідкладні потреби, на освіту, надання послуг та на інші потреби з допомогою необхідного додаткового фінансування на умовах повернення, платності, забезпеченості та, як правило, цільового використання [68, 186-190].

Наступним стратегічним питанням, яке потребує законодавчого врегулювання та стосується усіх сегментів кредитного ринку, є захист прав кредиторів та позичальників, оскільки саме ця ланка у кредитних відносинах є найслабшою та найменш законодавчо захищеною. На сьогодні існуюча нормативно-правова база не відповідає реальним потребам ефективності функціонування кредитного ринку, діяльність суб'єктів окремих сегментів кредитного ринку законодавчо не регламентується, часто законодавчі акти містять суперечливі положення, які створюють можливості для правового маніпулювання тощо. Тому, як вважає більшість науковців, для упорядкування правових норм та чіткої регламентації механізму регулювання кредитного ринку, юридичного закріплення переліку суб'єктів та учасників ринку, об'єктів кредитних відносин тощо доцільно ініціювати прийняття Верховною Радою Закону України «Про регулювання кредитної діяльності». Ми також погоджуємося з думкою, що саме такий закон зміг би чітко структурувати кредитний ринок за сегментами, регламентувати діяльність на ньому всіх учасників, врегулювати кредитні відносини між кредиторами та боржниками, спростити вирішення суперечок, що виникають між ними тощо. [62, 156-163].

Фінансово-економічні заходи із вдосконалення функціонування кредитного ринку повинні позитивно відобразитися на фінансових

результатах діяльності кожного із суб'єктів ринку та сприяти підвищенню їх фінансової стійкості. Основні проблеми щодо розвитку кредитного ринку пов'язані з невизначною інституційною організацією ринку, дефіцитом кредитних ресурсів, підвищеним кредитним ризиком, недовірою контрагентів.

Реалізація заходів щодо мінімізації кредитних ризиків передбачає тісний взаємозв'язок фінансово-економічних та інституційно-правових заходів, тандем яких дасть змогу комплексно вирішити наявну проблему. В цьому контексті доволі важливим є посилення відповідальності пов'язаних із банком осіб, яку НБУ запровадив Постановою «Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» № 312 від 12 травня 2015 р. [73]. У Постанові затверджено норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9) у розмірі 25 % (до цього нормативне значення коефіцієнта Н9 не повинно було перевищувати 5 %). Основною проблемою ефективного функціонування сегменту міжнародного кредитування в Україні є відсутність оцінки ефективності використання кредитних ресурсів міжнародних фінансових організацій, іноземних комерційних банків та урядів. Позичені кошти від іноземних кредиторів мають використовуватися згідно із затвердженим кошторисом і у відповідності із затвердженими термінами. Невиконання кошторису та порушення термінів кредитних угод призводять до зловживання коштами іноземних кредиторів, породжують корупцію та відмову іноземних кредиторів у наданні кредитів Україні. Така ж проблема притаманна й сегменту державного кредитування: кредити, надані за рахунок коштів Державного бюджету, не підлягають експертній оцінці щодо доцільності та ефективності їх використання. Рахункова палата України та Державна казначейська служба впродовж останніх років не оприлюднюють результати оцінки ефективності використання державних кредитів, що створює можливість для зловживання державними коштами та приховування фінансових результатів освоєння отриманих кредитів. Тобто підвищення ефективності використання кредитних ресурсів держави та іноземних

кредиторів (МФО, комерційних банків, урядів тощо) залежить від експертної оцінки Рахункової палати України та Державної казначейської служби України, оприлюднення отриманих результатів та адекватного реагування відповідних органів державного управління на виявлені недоліки або й зловживання. [74, 36-39].

Ще одним доволі полемічним питанням є прийняття Закону України Про споживче кредитування (у грудні 2016-го президент України підписав закон «Про споживче кредитування»). На думку правових експертів цієї галузі Закон містить в собі досить велику кількість «підводних каменів» і пасток для позичальника, які потребують особливої уваги. Розберемо найголовніші з них. Отже «Закон про споживче кредитування», як вважають провідні юристи України, прийнято із неоднозначними формулюваннями і суперечностями. Оскільки, частину його без будь-якої адаптації просто перекладено з Директиви ЄС, а частину доповнено термінами і нормами, що викликають велику кількість питань.

Фактично із закону України «Про захист прав споживачів» повністю прибрали статтю, яка регулює права споживача у разі придбання ним продукції у кредит. Замість цієї статті, що узгоджувалася з чинним законодавством і не містила двозначних формулювань, прийняли новий закон, в якому спостерігається обмеження, що дозволяє не вважати споживчим кредитом придбання товарів (робіт, послуг), пов'язаних із незалежною професійною діяльністю. Таким чином, наприклад, адвокат, оцінювач, нотаріус і т.д., купуючи автомобіль, як фізична особа муситиме доводити, чи є цей кредит споживчим і чи поширюються на нього гарантії, передбачені законом. Також з'явилося нове поняття — кредитний посередник, який по суті не є кредитором, але надає посередницькі послуги з видачі кредиту як від свого імені, так і від імені кредитодавця [75].

Як вважають провідні спеціалісти цього напрямку, парламентарі фактично в новому законі передбачили цілу низку раніше відсутніх винятків із законодавства про захист прав споживачів, які дозволяють, у першу чергу

банкірам і фін-компаніям, при видачі кредитів повністю уникнути застосування даного закону та в цілому законодавства про захист прав споживачів.

Інформація про споживчий кредит відповідно до нового закону також містить багато суперечностей, оскільки закон досить загально та без необхідної конкретизації позначає порядок інформування. Хоча тепер і з'явився обов'язковий так званий паспорт споживчого кредиту, проте він може відрізнитися від умов самого кредиту. Крім цього, законом надано право кредитодавцю — для оцінки кредитоспроможності позичальника — отримувати від нього будь-яку інформацію в необмеженому обсязі.

Також в законі тепер відсутня норма, коли нечіткі або двозначні положення договорів із споживачами тлумачаться на користь споживача. Це дасть можливість кредитодавцю необмежено і безкарно зловживати своїми правами.

Звісно, що не обійшлося без позитивних моментів, так наприклад, можна зазначити нову норму, що зобов'язує кредитодавця безкоштовно надати інформацію про суму заборгованості, а також про платежі по кредиту. Проте, у законі зазначено, що інформація про платежі по кредиту надається тільки в разі, якщо її можливо вказати у виписці, а якщо ні, то можна і не надавати.

Із закону прибрали поняття «несправедливі умови в договорах», що з набуттям чинності закону дозволить кредитодавцям безкарно зловживати своїми правами. Істотно були змінені й норми, що стосуються дострокового погашення кредиту. Тепер у зв'язку з двояким і неточним формулюванням кредитодавець може вимагати повернення кредиту в будь-який момент, а не при настанні певних умов. У свою ж чергу, позичальник може бути позбавлений права на дострокове погашення кредиту без дотримання умов, зазначених у договорі (п.12 ч.3 ст.9 Закону).

Раніше передбачені обов'язкові вимоги щодо повідомлення позичальника про переуступку боргу, а також умов реструктуризації кредиту — з нового закону виключені.

Крім цього, повністю узаконені так звані акредитовані компанії та інші особи, які надають послуги при укладанні договору (оцінювачі, нотаріуси, страховики і т.д.). Практично завжди вартість їх послуг значно вища середньоринкової, і вона повністю лягає на позичальника. Разом з цим із закону виключили норму, яка забороняє встановлювати в договорі про надання споживчого кредиту будь-які збори, відсотки, комісії, платежі тощо за дії, які не є послугою.

Позитивним моментом можна розуміти певні обмеження відповідальності споживачів. Так, пеня за невиконання зобов'язання щодо повернення кредиту та відсотків по ньому не може перевищувати подвійної облікової ставки НБУ, що діяла в період, за який сплачується пеня, і не може бути більшою 15% суми простроченого платежу.

Сукупна сума неустойки (штраф, пеня), нарахована за порушення зобов'язань споживачем на підставі договору про споживчий кредит, не може перевищувати половину суми, отриманої споживачем за таким договором, і не може бути збільшена за домовленістю сторін. Однак, враховуючи те, що у новому законі виключена повністю відповідальність кредиторів за його порушення в частині ненадання повної та достовірної інформації про кредит, всі дрібні позитивні зміни просто абсолютно марні.

Також із нового закону прибрали обмеження дій кредиторів у досудовому порядку по відношенню до позичальників. Внаслідок цього кредитори зможуть: вимагати додаткову винагороду за вимогу про дострокове повернення кредиту; надавати неправдиву інформацію про наслідки несплати споживчого кредиту; вилучати продукцію у споживача без його згоди або без одержання відповідного судового рішення; вказувати на конвертах з поштовими повідомленнями інформацію про те, що вони стосуються несплати боргу або споживчого кредиту; вимагати стягнення будь-яких сум, не зазначених у договорі про надання споживчого кредиту; звертатися без згоди споживача щодо інформації про його фінансовий стан до третіх осіб, пов'язаних з ним родинними, особистими, діловими, професійними або

іншими стосунками у соціальному бутті споживача; вчиняти дії, що вважаються нечесною підприємницькою практикою; вимагати повернення споживчого кредиту, строк давності якого минув.

Як показує практика останніх років, на споживачів фінпослуг в Україні повністю перекладаються всі проблеми галузі. Розглянутий закон — чергове цьому підтвердження. З боку банкірів постійно звучать обвинувачення на адресу позичальників, що ті винні, оскільки беруть кредити, не вникаючи в тонкощі кредитних договорів, а вкладники винні, бо несуть гроші «не в ті банки». Відтак, сформована наразі в країні ситуація щодо захисту споживачів фінансових послуг з прийняттям нового закону і набуттям ним чинності призведе до ще більших проблем, ніж зараз існують. Створені ж законодавцями лазівки дозволять абсолютно безкарно ігнорувати права споживачів і на цілком законних умовах відродити валютне кредитування в Україні.

Отже, захист прав кредиторів та позичальників є найважливішим питанням, яке потребує законодавчого врегулювання та стосується усіх сегментів кредитного ринку, оскільки саме ця ланка у кредитних відносинах є найслабшою та найменш законодавчо захищеною, з урахуванням норм сучасного законодавства, що регулюють питання у цій сфері [76].

На основі проведеного аналізу, доцільно зазначити наступні пропозиції щодо розвитку кредитних відносин в Україні: зниження кредитних ризиків, що супроводжують кредитний процес за умов повернення довіри з боку населення до банківського сектору; перегляд діючої інфраструктури кредитного ринку з метою забезпечення дієвого механізму захисту кредиторів та споживачів фінансових послуг; удосконалення законодавчого врегулювання, що стосується усіх сегментів кредитного ринку, а також захисту прав кредиторів та позичальників; забезпечення достатнього рівня капіталізації банківського сектору, що дасть змогу ефективніше формувати та використовувати наявні кредитні ресурси; - вдосконалення системи управління кредитними ризиками, за умов використання таких антиризикових

заходів, як: вдосконалення кредитної політики, ефективного управління кредитним портфелем, тощо. Подальших розробок у напрямі дослідження розвитку кредитного ринку України потребує розробка ефективної методики оцінки кредитоспроможності фізичних осіб, оскільки банківські ризики породжуються також і складнощами в оцінці платоспроможності позичальника. А також розробка бази даних задля ефективного використання інформації щодо недобросовісних позичальників шляхом запровадження та повноцінного функціонування бюро кредитних історій.

Отже, підсумовуючи усе вищесказане, можемо зробити висновок, що незважаючи на низку організаційних недоліків, міжнародні кредити мають вагомe значення для України, оскільки сприяють покращенню економічного становища держави та її макрофінансових показників, формуванню конкурентного ринкового середовища, стабілізації національної грошової одиниці, активізації інвестиційного процесу, розвитку приватного підприємництва. Окрім того, кредити міжнародних фінансових організацій дозволяють реалізувати велику кількість проектів, які занадто дорогі для українського уряду та для приватних підприємців, а саме: екологічних, енергозберігаючих, інфраструктурних, із підвищення енергоефективності виробництв, великомасштабні транспортні проекти тощо.

Однак вважаємо, що процес отримання міжнародних кредитів, їх використання та оцінка ефективності реалізованих проектів мають бути прозорими та доступними для громадськості. Оскільки, врешті-решт отримані кредити від міжнародних фінансових організацій перетворюється на борговий тягар держави, який погашається за рахунок кожного громадянина.

ВИСНОВКИ

Таким чином, за результатами проведеного дослідження на тему: «Міжнародно-правові механізми держави» зроблено наступні узагальнення, висновки та пропозиції.

У сучасних умовах міжнародний кредит має доволі значущу роль. Сприяючи розвитку світової економіки через перетворення грошових заощаджень одних країн в інвестиції в інших країнах, підтримуючи науково-технічні досягнення та співробітництво між країнами, з іншого боку, міжнародний кредит впливає на економічні та політичні режими країн позичальників та викликає диспропорції в економіці. Проте, не зважаючи на негативні сторони, міжнародний ринок позичкових капіталів має дуже важливе значення для розвитку світової економіки і зміцнення зовнішньоекономічних зв'язків більшості країн світу. Саме цим й обумовлюється важливість нашої теми.

1. Досліджуючи інститут кредитування в аспекті його загальної характеристики, доцільно окреслити його основні методологічні принципи: по-перше, всі різновиди кредиту повинні відбивати його сутність незалежно від тієї форми, в якій він виступає. Тобто, кредит може функціонувати у внутрішньому і зовнішньому економічних оборотах, в грошовій і товарній формах, але при цьому його суть не змінюється; по-друге, питання про сутність кредиту треба розглядати по відношенню до сукупності кредитних угод. Наприклад, якщо в одній з кредитних угод позичальник не повертає кредит, то це ще не означає, що зворотність стає обов'язковим для кредиту як економічної категорії. Втрата однієї з якостей в тій чи іншій конкретній кредитній угоді не означає, що кредит втрачає свою визначеність; по-третє, аналіз сутності кредиту передбачає розкриття ряду його конкретних характеристик, які показують сутність в цілому.

2. Діяльність міжнародних фінансових організацій підтверджує загальну тенденцію розширення контрольних функцій міжнародних економічних організацій. Аналіз практики міжнародних фінансових організацій

універсального характеру вказує на те, що елементи наднаціональності у цих організаціях отримали новий розвиток і проявляються в адаптованій до сучасних умов міжнародних відносин формі.

Наднаціональний характер діяльності міжнародних фінансових організацій універсального рівня виявляється також і в їх діяльності стосовно врегулювання боргової проблеми країн-членів. Організації відіграють головну роль не тільки в розробці, але і в практичній реалізації принципів і механізмів, які узгоджуються на різних рівнях міжнародної стратегії врегулювання зовнішньої заборгованості держав.

3. Узагальнюючи викладене стосовно МВФ та Світового Банку, спробуємо окреслити провідну відмінність між ними. Світовий банк не слід плутати з Міжнародним Валютним Фондом (МВФ), який також було засновано під час Бреттон-Вудської конференції в 1944 році. Попри те, що функції МВФ доповнюють функції Групи Світового банку, в організаційному та операційному плані це абсолютно автономна організація. Якщо Світовий банк надає допомогу країнам, що розвиваються, у вирішенні довгострокових проблем, прискоренні економічного зростання та боротьбі з бідністю, МВФ спрямовує свою діяльність на вирішення короткострокових економічних проблем: загальну підтримку платіжного балансу країн і стабілізацію монетарної системи.

4. Регіональні міжнародні кредитно-фінансові організації функціонують в окремих економічних регіонах. Їх діяльність спрямована на розв'язання специфічних регіональних проблем та створення умов для прискорення прогресу країн, що розвиваються. Ці інституції здійснюють довгострокове кредитування регіональних проектів, розробляють та впроваджують стратегію розвитку певного регіону з урахуванням його специфіки, створюють умови для розвитку регіонального співробітництва та економічної інтеграції зазначених країн.

5. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) — міжнародна фінансово-кредитна організація, яка була створена у відповідь на зміни

політичної та економічної ситуації в Центральній і Східній Європі на початку 90-х років ХХ ст. для підтримання становлення та розвитку економік країн, які стали на шлях ринкових перетворень.

Керівний принцип ЄБРР – це прагнення до подальшого прогресу в напрямку «ринкової економіки й заохочення приватної та підприємницької ініціативи». Акцентує свою діяльність ЄБРР на приватному секторі та вважає його основною рушійною силою змін у Центральній і Східній Європі. ЄБРР працює лише на комерційних засадах, надаючи лише цільові кредити під конкретні проекти приватним і державним структурам на потреби розвитку економіки (60% позичкових засобів спрямовуються в приватний і 40% – у державний сектор)

б. Щодо особливостей кредитування держав Північної Америки, можна сказати, що найважливішу роль у розвитку банківської ланки канадського фінансового капіталу відіграло банківське законодавство. Спеціальні дослідження, що проводилися у Канаді, переконливо показали, що банківська система країни завжди надійно захищалася як від конкуренції з боку інших фінансових галузей, так і кредитно-фінансових установ, що знаходяться під іноземним контролем. У результаті такого захисту банки були в змозі отримувати монопольно високі прибутки .

Створення національних банків не усунуло недоліків банківської системи США. Ця система була негнучкою. Вона виявилася нездатною реагувати на коливання попиту як сезонного, так і кризового характеру. Особливо це стало зрозумілим під час кризи 1907 р., яка ще раз підтвердила необхідність створення центральної емісійної резервної інституції. Але навіть у післякризовий період опозиція федеральному централізму була ще досить сильною. У 1908 р. було засновано Національну комісію з грошового обігу, результати діяльності якої матеріалізувалися у створенні Федеральної резервної системи (ФРС). За своєю структурою вона значно відрізнялася від центральних банків європейських країн.

7. Окремою важливою формою співучасті іноземного капіталу в розвитку Африканського континенту є кредити. У зв'язку з низькою кредитоспроможністю переважної більшості країн регіону розвитку набули насамперед державні кредити, що надаються як на двосторонній основі, так і через колективні програми допомоги (наприклад, через ОЕСР). Дуже важливе значення мають кредитні програми МВФ та МБРР. Зовнішні надходження стали істотною і постійно присутньою часткою державних бюджетів чималої групи африканських країн. Особливо це стосується найменш розвинутих країн, таких як Чад, Уганда, Малі, Буркіна Фасо, Судан, Гвінея, Танзанія. Але за абсолютними розмірами найбільшу допомогу отримують Єгипет, Нігерія, Алжир, Марокко, Туніс, Камерун.

Підсумовуючи можна сказати, що нами було встановлено та зазначено провідну роль та особливості діяльності міжнародних фінансових організацій універсального рівня в кредитуванні держав; проаналізовані міжнародні, регіональні організації в сфері кредитування держав. Окрему увагу в цьому питанні було приділено ЄБРР, Африканським державам та державам Північної Америки саме в аспекті кредитування.

8. Незважаючи на низку організаційних недоліків, міжнародні кредити мають вагомим значення для України, оскільки сприяють покращенню економічного становища держави та її макрофінансових показників, формуванню конкурентного ринкового середовища, стабілізації національної грошової одиниці, активізації інвестиційного процесу, розвитку приватного підприємництва. Окрім того, кредити міжнародних фінансових організацій дозволяють реалізувати велику кількість проектів, які занадто дорогі для українського уряду та для приватних підприємців, а саме: екологічних, енергозберігаючих, інфраструктурних, із підвищення енергоефективності виробництв, великомасштабні транспортні проекти тощо.

Однак вважаємо, що процес отримання міжнародних кредитів, їх використання та оцінка ефективності реалізованих проектів мають бути прозорими та доступними для громадськості. Оскільки, врешті-решт отримані

кредити від міжнародних фінансових організацій перетворюється на борговий тягар держави, який погашається за рахунок кожного громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абалкин Л. И. Курс переходной экономики : [Учеб. для вузов по экон. направлениям и специальностям / Абалкин Л. И., Погосов И. А., Радаев В. В. и др.]; Под ред. Л. И. Абалкина; Ин-т экономики РАН, Каф. соц.-экон. проблем экон. фак. МГУ им. М. В. Ломоносова. - М. : ЗАО "Финстатинформ", 1997. - 631,
2. Александрова М.М. Гроші. Фінанси. Кредит: навчально-методичний посібник / Г.Г. Кірейцев, М.М. Александрова, С.О. Маслова ; М-во освіти і науки України; Житомирський інж.-технолог. інститут. - Житомир : ЖІТІ, 2001. - 312 с.
3. Гроші та кредит : підручник / [М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.]; за наук. ред. М. І. Савлука. — 6-те вид., перероб. і доп. — К. : КНЕУ, 2011. — 589
4. Бандурка О. М. Гроші та кредит: підручник/ О. М. Бандурка, В. В. Глущенко, А. С. Глущенко; Міністерство освіти і науки України. – 2-ге вид, переробл. і доп.. – Львів: Магнолія, 2014. – 368 с.
5. Банківські операції: Підручник / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пудовкіна та ін. / За ред. д-ра экон. наук А.М. Мороза. - К.: КНЕУ, 2000. – 384 с.
6. Анулова Г. Н. Денежно-кредитное регулирование: опыт развивающихся стран / Г. Н. Анулова. – М. : Финансы и статистика, 1992. – 223 с.
7. Маклеод, Г.Д. Основания политической экономии / Г.Д. Маклеод. – СПб., 1865. – 706 с. (ст. 329-330)
8. Миклашевский А. Н. Деньги: Опыт изучения основных положений экономической теории классической школ в связи с историей денежноо вопроса / Александр Миклашевский. – М. :Унив. Тип., 1895. – 729 с.
9. Коклен, Ш. О кредите и банках / пер. под ред. К. Висковатова. СПб.: Изд. Т-ва «Общественная польза», 1861. - 356 с.

10. К. Маркс Капітал / 1911. – 327-328 с.
11. Жан-Жильбер Еберт Історія та принципи банківської справи / 1837. – 142 с.
12. А. Вагнер Кредити та банківська справа / 1837. – 338 с.
13. Каценеленбаум З. С. Некоторые проблемы теории кредита: к вопросу о сущности банковского депозита. М., 1926. – 102 с.
14. Абрамова М. А., Александрова Л. С. Финансы, денежное обращение и кредит: Учеб. пособие. - М.: Институт международного права и экономики, 1996. – 355 с.
15. М. Нахимсон Валютные реформы на Западе / Москва. Госиздат. 1925. – 352 с.
16. Жук И.Н., Киреева Е.Ф., Кравченко В.В. Международные финансы: Учеб. пособие / Под общ. ред. И.Н. Жук. — Мн.: БГЭУ, 2001. — 149 с.
17. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения. Учеб. для студентов вузов, обучающихся по направлению «Экономика», спец. «Мировая экономика» и «Финансы и кредит» Л. Н. Красавина, Т. И. Алибегов, к.э.н., С. А. Былиняк, проф., д.э.н. и др. 1994. — 588 с.
18. Финансы. Денежное обращение. Кредит: Учебник для вузов / Л. А. Дробозина, Л. П. Окунева, Л. Д. Андросова и др.; Под ред. Проф. Л.А. Дробозиной. - м.: Финансы, юнити, 1997.-479 с.
19. Міжнародна економіка. Підручник./ За ред. А. О. Задой, В. М. Тарасевича – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 416 с
20. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Київ: Правова єдність, 2010. - 525 с.
21. Л. Л. Лазебник Міжнародне фінансове право: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 312 с
22. Шумилов В.М. Международное финансовое право / Учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва: Междунар. отношения, 2002. – 328 с.
23. Agreement establishing the African development Bank.Kvorum. 1963

24. Опадчий І.М. Грошові зобов'язання у міжнародному приватному праві/ І. М. Опадчий. – К.: Юстініан, 2009. – 168 с.

25. Конституція України від 28.06.1996 року, № 254к/96-ВР / Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/ card/254к/96-вр](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/254к/96-вр).

26. Теорія фінансів: підручник / Юхименко П.І., Федосов В.М., Лазебник Л.Л. та ін.; за заг. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 576с.

27. І. Л. Котова. Організаційна структура та методи управління у вільних економічних зонах в умовах ринкової трансформації економіки України. / І. Л. Котова //Науково-теоретичний альманах «Грані». – 1999 р. – № 2. – с. 124

28. Вешкин Ю.Г., Авагян Г.Л.. Банковские системы зарубежных стран: Курс лекций. — М..Экономиста, 2004. — 400 с.

29. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду / International Monetary Fund. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/en/About>

30. Статті Угоди Міжнародного валютного фонду від 22.07.1944. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_921.

31. Гуцал І. С. Проблеми й перспективи функціонування інвестиційних банків / І. С. Гуцал, А. О. Тимків // Фінанси України. - 2009. - № 11. - С. 78 - 87. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2009_11_10.

32. Офіційний сайт Світового банку / THE WORLD BANK – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/en/what-we-do>

33. Офіційний сайт Світового банку / THE WORLD BANK – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/en/about/leadership>

34. Офіційний сайт Світового банку / THE WORLD BANK – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.worldbank.org/ida
35. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ifc.org.
36. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hneu.edu.ua/Overview_of_the_World_Bank
37. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hneu.edu.ua/Overview_of_the_World_Bank
38. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.gdln.org
39. The World Bank Innovative Knowledge Center. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hneu.edu.ua/Overview_of_the_World_Bank
40. Статті Угоди 1945 р. «Про Міжнародний Банк Реконструкції та Розвитку» від 01.01.1945 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996_028
41. Офіційний сайт Світової банківської групи / WORLD BANK GROUP – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://president.worldbankgroup.org/>
42. Банки и кредит развивающихся стран. – М.: Финансы, 1999.
43. Брегета О.А. Тенденції розвитку світової та вітчизняної банківських систем / О.А. Брегета, С.М. Савлук // Фінанси України. – 2010. - № 4. – С. 27-34.
44. Офіційний сайт Європейського банку Реконструкцій та Розвитку / Европейский банк Реконструкций и Развития – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ebrd.com/ru/work-with-us/capital-markets.html>
45. Угода про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку від 25.05.1990 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_062
46. Вересюк А. Ведущие канадские банки не спешат сужать свой «элитный клуб» / А. Вересюк // Банковская практика за рубежом. – 2001. - № 5. – С. 31-32.
47. Дмитриев С.С. Финансовая и денежно-кредитная система Канады / С.С. Дмитриев, Л.П. Павлова. – М.: Финансы, 1978. – 111 с.

48. Є. Ф. Жуков, І.М. Максимова, А. В. Печникова та ін .. Гроші. Кредит. Банки: Підручник для вузів 2-е изд., Перераб. і доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 600 с.
49. Мельник П.В. Банківські системи зарубіжних країн : [підручник] / П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул, О. Д. Гордей. – Київ : Алерта, 2010. – 586 с.
50. Краснощеков, А.М. Современный Американский банк. М.; Л.: ГИЗ, – 1926. – 287 с.
51. С. Клеонович. Система международного кредита. Москва. 1927г.
52. Офіційний сайт Африканської банківської групи розвитку / African Development Bank Group – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.afdb.org/en/>
53. Офіційний сайт Африканської банківської групи розвитку / African Development Bank Group – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.afdb.org/en/documents/administrative-tribunal/>
54. Грошово-кредитні системи країн Африки і Південної Америки / В.П. Кодацький // Економічний вісник Донбасу. – 2009. – № 1. – С. 175-176 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/23758>
55. Данилов В. О. Грошово-кредитні системи світу / В. О. Данилов // Гроші. — 2006. — №11. — с. 52 — 54
56. Харабара В.М. Проблеми розвитку споживчого кредитування України / В. М. Харабара // Інвестиції: практика та досвід. - 2016. - № 5. - С. 41-45. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_5_9
57. Лобозинська С. Економічний аналіз розвитку банківської системи України в роки незалежності / С. Лобозинська // Світ фінансів. – Тернопіль, 2013. – № 1(34). – С. 37-42.
58. Скоробогач, О. Стан і тенденції розвитку процесів злиття і поглинання у банківській системі України [Текст] / О. Скоробогач // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 1 (30). – С. 62-66.

59. Гроші та кредит: Підручник. – 5-те вид., без змін / М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М. Лазепко та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2008 – 744с.
60. С. В. Башлай Банківські операції: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / [уклад. С. В. Башлай]; Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : ДВНЗ «УАБСНБУ», 2012. – 142 с.
61. Офіційний сайт Національного Банку України / Національний Банк України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
62. Чайковський, Я. І. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку банківського споживчого кредитування в Україні / Я. І. Чайковський // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. – Том 27. – № 1. – С. 156-163.
63. Скоробогач, О. Стан і тенденції розвитку процесів злиття і поглинання у банківській системі України [Текст] / О. Скоробогач // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 1 (30). – С. 62-66.
64. А. П. Мороз. Підвищення ролі банківської системи в економічному зростанні: Види, функції та роль кредиту / А. П. Мороз // – К.: УФМТ, 2016. – 23 с.
65. Статистичні дані Національного Банку України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finbalance.com.ua/news/NBU-nazvav-naybilsh-zbitkovi-ta-pributkovi-banki-za-11-misyatsiv-2017-roku>
66. Underwriting as a tool to improve the efficiency of risk management of the bank] / O.S. Balan, A.V. Levitska, O.O. Sokolovskaya // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 2 (18). – С. 142-146. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n2.html>

67. Пантелєєва Н.М. Вплив фінансових інновацій на ризики банківської діяльності / Н.М. Пантелєєва // Наука й економіка. – Хмельницький, 2013. – № 4 (32) Том 2. – С. 55-65.

68. Галяєва Л. Є. Проблеми розвитку банківського споживчого кредитування в Україні та Росії / Л. Є. Галяєва, Л. О. Гаряга // Вісник університету банківської справи Національного банку України. – 2010. - №3. – С. 186 – 189.

69. В. Я. Вовк, О. В. Хмеленко Кредитування і контроль: Навч. посіб. — К.: Знання, 2008. — 463 с.

70. Закон України «Про споживче кредитування» № 1734-VIII, від 15.11.2016 р. // Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>.

71. Лист Національного Банку України «Про розміщення Пам'ятки позичальника банку за споживчим кредитом» 10.11.2008 № 40-511/4640-15577 // Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0541-07>.

72. Закон України «Про захист прав споживачів», № 1023-XII, 12.05.1991 р. № 1023-XII // Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.

73. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» № 33, 30.03.2018 р. // Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0033500-18>

74. Задорожнюк Н.О., Васильченко К.О. Дослідження інноваційних стратегій у банківському секторі України / Н.О. Задорожнюк, К.О. Васильченко // Економіка. Фінанси. Право. – Київ, 2014. – № 7. – С. 36-39

75. Закон України «Про споживче кредитування», № 1734-VIII, 15.11.2016 // Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>

76. Ліндаєв, Д. В. Аналіз кредитних відносин в Україні в умовах трансформаційної економіки / Д. В. Ліндаєв, С. О. Тульчинська // Сучасні проблеми економіки і підприємництво. – 2016. – Вип. 18. – С. 95-103.

77. Закон України „Про Національний банк України”, № 679-ХІV, від 20.05.1999 р. / Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

78. Шапіро В.С. Побудова та функціонування банківських систем: зарубіжний досвід / В.С. Шапіро, В.В. Ляшенко // Молодий вчений, 2016. – № 12 (39). – С. 626-629.

79. Буковинський С.А. Грошово-кредитна політика в сучасних умовах / С.А. Буковинський // Економіка України, 2014.– № 6(631). – С. 23-36.

80. Кодацький В.П. Грошово-кредитна система Сполучених Штатів Америки / В.П. Кодацький // Економічний вісник Донбасу, 2011. – № 1 (23). – С. 43-45.

81. Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України / Постанова Правління Національного банку України № 410 від 13 грудня 2016 р. // Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=40919892>.

82. Давіденко О. А. Історичні засади створення і функціонування Банку міжнародних розрахунків / О. А. Давіденко // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 1. – С. 331–336.

83. Інформаційно аналітична довідка про стан співробітництва України з Міжнародним банком реконструкції та розвитку (МБРР) / Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.me.gov.ua/Documents/Download?id=5091a0d5.

84. Савчук С.С. Міжнародно-правове співробітництво між центральними банками держав світу в першій половині ХХ ст. / С.С. Савчук // Актуальні проблеми держави і права, 2017. – Випуск 78. – С. 143-149.

85. Закон України „Про банки і банківську діяльність”, № 2121-III, від 07.12.2000 р./ Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

86. Бех М. С. Особливості міжнародного кредитування: міжнародний валютний фонд і Україна / М. С. Бех // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. - 2013. - Вип. 37. - С. 197-203.

87. Гронтковська Г.Е. Міжнародна економіка [текст] : навч. посіб. / За ред. Г. Е. Гронтковської / Г. Е. Гронтковська, О. І. Ряба, А. М. Венцурик, О. І. Красновська. – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 384 с.

88. Діяльність НЕФКО Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://195.78.68.18/minfin/control/publish/article/main?art_id=388297&cat_id=388245

89. ЄІБ. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.eib.org/projects/regions/eastern-neighbours/projects/index.htm>.

90. Макар О. П. Світовий досвід управління державним боргом та перспективи його застосування в Україні / О. П. Макар , Г. Я. Ільницька-Гикавчук , І. С. Дулин // Ефективна економіка № 10. - 2013 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2435>.

91. Макогон Ю. В. Зовнішній борг України на сучасному етапі економічної кризи / Ю.В. Макогон // Економічний вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», 2016. - №3. - с. 1-9.

92. Меморандум про економічну та фінансову політику, підготовленого у рамках реалізації програми МВФ "стенд-бай" [Електронний ресурс]:/ офіційний сайт НБУ. Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Publication/others/Memorandum.pdf>

93. Миськів Г. В. Кредити міжнародних фінансових організацій в економіці України / Г. В. Миськів // Фінансовий простір. - 2015. - № 2. - С. 48-53.

94. Міністерство закордонних справ України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/obsec>

95. Північний інвестиційний банк. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bstdb.org/countries/ukraine/project-portfolio>

96. Рудик Н. Міжнародне кредитування ЄБРР як джерело фінансування розвитку підприємств України / Н. Рудик // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. - 2016. - № 2. - С. 110-115.

97. Світовий банк погодив концепцію співпраці з Україною. Інтерфакс - українське інформаційне агенство [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ua.interfax.com.ua/news/general/430456.html>.

98. Черемісова Т. А. Система МВФ – Світовий банк: фінансування у XXI ст. Вісник Національного ун-ту “Львівська політехніка”. - 2011. - № 714. - С. 547–552.

99. Гордієнко С. Міжнародно-правові механізми кредитування держави / С. Гордієнко // Міжнародне публічне прав : зб. наук. ст. студ. / відп. ред. М 58 Л. М. Дешко. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – С. 65-71.